

Pertunmaan

rakennettu ympäristö

*ennen, nyt ja
tulevaisuudessa*

Elisa Ruonakoski
Diplomityö 2024

Elisa Ruonakoski

Pertunmaan rakennettu ympäristö
ennen, nyt ja tulevaisuudessa

Tampereen yliopisto

Rakennetun ympäristön tiedekunta
Diplomityö
Tammikuu 2024

T i i v i s t e l m ä

Elisa Ruonakoski
Pertunmaan rakennettu ympäristö ennen, nyt ja tulevaisuudessa
Tampereen yliopisto
Arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma
Diplomityö, 153 sivua
Tammikuu 2024

Ohjaaja: Iida Kalakoski

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-ohjelmalla.

Diplomityöni aihe on Pertunmaan rakennettu kulttuuriympäristö. Työn tavoitteena on tutkia kunnan rakennettua ympäristöä *ennen, nyt ja tulevaisuudessa*. Pyrin rakennetun ympäristön historiallisten kerrosten lisäksi tutkimaan skenaarioiden avulla kunnan tulevaisuutta ja sen vaikutusta rakennettuun ympäristöön. Tutkimusaineistoni koostuu pääosin Pertunmaan kunnanarkiston rakennusluvista ja niihin liittyvistä piirroksista sekä kirjallisista lähteistä, joita olivat Pertunmaan kunnan laajan historiateoksen lisäksi arkkitehtuurin historiaa, Pertunmaan kyliä ja paikallisia instituutioita koskevat teokset. Lisäksi olen käyttänyt kohdeinventoinnissa ja tulevaisuuden käsittelyssä apuna eri-ikäisiä lehtiartikkeleita. Valokuvista on ollut suuri apu rakennetun ympäristön vaiheiden tunnistamisessa. Pertunmaa on pieni kunta, jonka osalta arkkitehtuurin analyysi on jäänyt hyvin vähälle muutamaa arvokkaaksi tunnustettua kohdetta ja Alvar Aallon suunnitelmia lukuun ottamatta. Aikaisemmin valmistuneet inventoinnit ja kulttuuriympäristöselvitykset ovat olleet hyvin suppeita. Pertunmaan rakennuskanta on melko nuorta, eivätkä iäkkäämmät rakennukset ole säästyneet puhtaasti käytännön sanelemilta muutoksilta. Aineistosta selviää myös, että tapana on ollut purkaa edellinen rakennus uuden tieltä. Siten rakennuskanta on pysynyt nuorena.

Pertunmaan kunta hyvin todennäköisesti lakkaa lähivuosina kuntaliitoksen seurauksena. Työn tavoitteena onkin aluksi kerätä tietoa rakennetun ympäristön historiasta ja nykytilasta. Tämän tiedon valossa olen luonut skenaarioita tulevaisuuden haasteiden tunnistamisen työkaluiksi. Skenaariot asettuvat nelikenttään, jonka akselit ovat vastuun jakaminen ja muutoksiin suhtautuminen. Vastuun jakamisen akselilla ääripäinä ovat erikoistuminen ja hajauttaminen. Nämä liittyvät palveluiden, osaamisen ja alueiden erikoistumiseen profiloitumisen, tehostamisen ja vahvuuksien tunnistamisen avulla sekä hajauttamiseen, jossa vastuuta jaetaan enemmän mittareiden ja lukujen mukaan hierarkkisesti ja perinteisesti. Muutoksiin suhtautumisen akselilla vastakkain ovat muutoksien hyödyntäminen ja hyödyntämättömyys. Näitä muutoksia ovat esimerkiksi digitalisaatio, ilmastonmuutos ja väestön rakennemuutos. Muodostuneiden skenaarioiden avulla pohdin mahdollisia muutoksia Pertunmaan rakennetussa ympäristössä esimerkiksi käyttötarkoituksen ja rakennuksen kunnon kannalta. Lopulta näiden analyysien ja menneiden aikakausien avulla tunnistin kolme voimavaraa, joilla voidaan varmistaa rakennetun kulttuuriympäristön ylläpitoa ja säilymistä tulevaisuudessa. Voimavarat syntyvät osin perinteisellä, osin uutta omaksuvalla ajattelulla. Tietoisuuden lisääminen ja rakennusperinnönhoidon ottaminen mukaan kunnan vahvuudeksi ja strategian osaksi lisää paikallisarkkitehtuurin näkyvyyttä. Tiedon lisäksi tarvitaan oikeanlaista muutoksia hyödyntävää ajattelua, jossa uskalletaan oppia virheistä ja tunnistetaan mahdollisuuksia. Nämä taustalla tapahtuvat tehtävät saadaan muutettua teoiksi perinteisen talkooperinteen periksiantamattomuudella ja yhdessä tekemisellä sekä kuntayhteistyöllä.

A v a i n s a n a t : Pertunmaa, rakennettu ympäristö, rakennushistoria, rakennusperintö, kuntaliitos

Abstract

Elisa Ruonakoski
Pertunmaan rakennettu ympäristö ennen, nyt ja tulevaisuudessa
Tampere University
Master's Degree Programme in Architecture
Thesis, 153 pages
January 2024

Supervisor: Iida Kalakoski

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

The topic of my thesis is the built cultural environment of Pertunmaa. The aim of the work is to study built environment of the municipality by history, current state and future state. In addition to the historical layers of the built environment, I am using scenarios to research the future of the municipality and its impact on the built environment. My research material mainly consists of building permits and related drawings from the Pertunmaa archive, as well as written sources, which were, in addition to the extensive history of Pertunmaa municipality, works on the history of architecture, villages and local institutions. In addition, I have used newspaper articles in the building inventory and future scenarios processing. The photographs have been very useful in identifying the phases of the built environment. Pertunmaa is a small municipality and there has been very little analysis of architecture, except for a few buildings recognized as valuable and the designs of Alvar Aalto. Previously completed inventories and cultural environment reports have been very abridged. Pertunmaa's buildings are quite young, and the older buildings have not been spared from changes dictated by purely practical reasons. According to the research material it seems that it has been customary to demolish the previous building to make way for the new one. Thus, the building population has remained young.

The municipality of Pertunmaa will very likely cease to exist in the next few years because of the municipal merger. The goal of my thesis is to initially gather information about the history and current state of the built environment. I have created scenarios based on the aforementioned. They work as tools for recognizing future challenges. There are four scenarios, which are formed by two axes: sharing of responsibility and reaction to changes. On the axis of responsibility sharing, the extremes are specialization and decentralization. These are related to the specialization of services, expertise and areas through profiling, enhancement, and identification of strengths, as well as decentralization, where responsibility is shared more according to metrics and numbers in a hierarchical and traditional manner. On the axis of the reaction towards changes, the utilization of the changes and the lack of utilization are opposite. These changes include, for example, digital transformation, climate change, and the structural change of the population. With the help of the created scenarios, I considered possible changes in the built environment of Pertunmaa, for example, in terms of the use and the condition of the building. In the end, with the help of these analyzes and history research, I identified three assets that can ensure the maintenance and preservation of the built cultural environment in the future. These assets are formed partly of traditions, partly of newer approach. Raising awareness and including building heritage management as a strength of the municipality and part of their strategy increases the visibility of local architecture. In addition to knowledge you need the right kind of thinking that utilizes changes, where you dare to learn from mistakes and identify opportunities. These tasks that take place in the background can be turned into actions with the indomitability of the "talkoo" tradition, by working together and cooperating with other municipalities.

Key words: Pertunmaa, built environment, architectural history, architectural heritage, municipal merger

A l k u s a n a t

Halusin tehdä diplomityöni aiheesta, josta innostuisin toden teolla. Ajatus synnyinkuntani rakennetun ympäristön historiasta nousi mieleen, kun valtiovarainministeriö päätti marraskuussa 2023 esittää, että Pertunmaan tie johtaa kuntaliitosneuvotteluihin. Tämä työ on vain yksi osoitus siitä, että jotakin arvostaa eniten silloin, kun sen on menettämässä. Tässä tapauksessa tiesin, että Pertunmaa on lähialueen pieni kunta, joka saattaa jäädä helposti jalkoihin kuntayhteistyössä. Huoleni Pertunmaan rakennusperinnön kuihtumista kohtaan nousi, joten diplomityölläni haluan osaltani auttaa kunnan rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä. Kuntaidentiteetin muuttuessa pienen ja nuoren kunnan rakennetun ympäristön kehitys ja tarinat voivat unohtua hiljalleen sukupolvien vaihtuessa. Sen vuoksi käsitelen työssäni rakennettua ympäristöä ja kerroksellisuutta historian ja nykypäivän linssillä. Lähitulevaisuuden epävarmuutta taas käsitelen kolmannessa osassa, jossa annan oman näkemykseni Pertunmaan rakennetun kulttuuriympäristön kestävään tulevaisuuteen.

Tämä diplomityö syntyi kuukauden tiiviistä työskentelystä ja prosessin aikana voimistuneesta palosta. Diplomityöni ei kuitenkaan olisi valmistunut ilman saamaani tukea. Työni ohjaaja Iida Kalakoski auttoi minua työn tasapainotuksessa. Perheeni on ollut valtava tuki diplomityöprosessissa. Varsinkin äitini on myötäelänyt tiivistä projektia kanssani, ja aviomieheni on antanut minun vallata koko asunnon yhdeksi suureksi työpisteeksi. Olen saanut aiheesta perimätietoa sekä valokuva-aineistoa Pertunmaalla asuvilta vanhemmiltani ja isovanhemmiltani. Pappani ottamat valokuvat herättivät vuosiluvut ja historialliset kerrokset eloon. Tutkimusaineistosta kiittäminen on myös Pertunmaan kuntaa ja teknistä toimea, joka tarjosi minulle arkistomateriaalia työn pohjaksi. Lopuksi haluaisin vielä kiittää Pertunmaata koulupolkuni alkuvaiheista, joiden siivittäminä olen tässä.

Elisa Ruonakoski

Sisällysluettelo

Johdanto	7
I. Ennen	9
<i>1930-luvun alussa</i>	10
<i>1950-luvulla</i>	26
<i>1970-luvun alussa</i>	35
<i>1990-luvun alussa</i>	45
<i>2000-luvun alussa</i>	55
II. Nyt	58
<i>Osana laajempaa kokonaisuutta</i>	59
<i>Pertunmaa</i>	61
<i>Kirkonkylä</i>	64
<i>Kuortti</i>	70
III. Tulevaisuudessa	73
<i>Kuntaliitoksen aika</i>	74
<i>Skenaariot</i>	76
<i>Vaikutukset rakennetussa ympäristössä</i>	85
<i>Muuttuvat rakennukset</i>	88
<i>Tulevaisuuden voimavarot</i>	91
Lopuksi	92
Lähdeluettelo	94
Liitteet	
<i>Pertunmaan rakennetun ympäristön kohteita</i>	99
<i>Pertunmaan näkymiä</i>	150

J o h d a n t o

Pertunmaa on nuori ja pieni kunta, jonka aika itsenäisenä on tulossa päätökseen. Vuonna 1926 perustettu kunta ei todennäköisesti ehdi nähdä 100-vuotispäiväänsä, jos kuntaliitosprosessi etenee suunnitellussa aikataulussa. Pertunmaan kunnan ja valtiovarainministeriön arviointiryhmän työskentely päättyi marraskuussa 2023 ehdotukseen kuntaliitosprosessin aloittamisesta.

Kunnanjohtaja Leena Ruotsalainen totesi asiasta tuoreeltaan, että vaikka Pertunmaan kunta todennäköisesti katoaa kartalta, Pertunmaa ei katoa. Tässä diplomityössä käsittelem Pertunmaan rakennetun ympäristön historiaa, nykytilaa ja tulevaisuutta. Aika on aiheen tutkimiselle otollinen, sillä rakennettu kulttuuriympäristö eli rakennuksista, rakennelmista sekä rakennetuista alueista ja niiden suhteista muodostuva kulttuuriympäristö on merkittävässä roolissa identiteetin muodostumisessa. Vaikka hallinnollisesti Pertunmaan kunta lakkaisi, Pertunmaan rakennettu kulttuuriympäristö säilyy ihmisten koettavana, elettyinä ja ylläpidettävänä.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni, millainen Pertunmaan rakennettu ympäristö on, ja miten se on muotoutunut, liittyy haluun ymmärtää historiaa Pertunmaan rakennetun ympäristön taustalla, jotta voisin selvittää vastauksen toiseen tutkimuskysymykseeni: Miten Pertunmaan rakennettu ympäristö muuttuu tulevaisuudessa, ja miten voimme varautua muutokseen? Tavoitteenani on koota Pertunmaan rakennetun ympäristön historiasta kattava tietopaketti, joka auttaa lukijaa ymmärtämään, mistä lähtö- ja käännekohdista rakennettu kulttuuriympäristö on muodostunut. Rakennetun ympäristön historiaa käsittelem viiden ajallisen poikkileikkauksen avulla, jotka ovat: 1930-luvun alku, 1950-luku, 1970-luvun alku, 1990-luvun alku ja 2000-luvun alku. Valitsin tämän jäsentelyn historiaosuuteen kerroksellisuuden havainnollistamiseksi. Jokaista ajankohtaa tarkastelen väestönkehityksen, kylien ja taajamien, asumisen ja muun rakentamisen näkökulmista. Ensimmäinen ajanjakso kuvaa Pertunmaan rakennettua ympäristöä vastaisenäistyneenä kuntana. Osiossa käsittelem myös Pertunmaan itsenäistymisprosessia ja rakennettua ympäristöä, joka syntyi itsenäistymisen kynnyksellä. Myöhemmissä ajanjaksoissa kunnan rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu kerros kerrokselta ja rakennemuutos rakennemuutokselta kohti nykyajan kehityskulkua.

Historian lisäksi käsittelem diplomityössä nykyhetkeä kohteiden, alueiden, kunnan, maakunnan ja heimolaisuuden tasolla. Pertunmaa on Savon ja Hämeen rajamaata, joten heimoidentiteetti on myös tärkeä osa Pertunmaan kulttuuria. Varsinkin, kun muutosten puhaltaessa aihe on taas ajankohtaisempi kuin vuosikymmeniin.

Tulevaisuutta tarkastelen kunnan muuttuvan tilanteen kautta. Vaihtoehtoja tulevaisuuden kulusta on valtavan monia, joten valitsin kuntaliitoksen lopputulosta kuvaavan hypoteesin, ja sen pohjalta muodostin skenaarioiden nelikentän. Skenaarioiden kautta tarkennan asteittain tarkastelualueetta ja lopuksi listaan voimavaroja, joiden avulla Pertunmaan rakennettua ympäristöä voidaan ylläpitää tulevaisuudessa.

Tulevaisuuden avuksi ja tiedonjonon täyttämiseksi inventoin kunnan erilaisia rakennettuja kohteita. Liitteiden inventointikorteissa on Etelä-Savon kulttuuriperintötietokannan listauksen lisäksi myös tuoreempaa rakennuskantaa. Tämän osion tarkoituksena ei ollut varsinaisesti arvottaa kohteita, vaan koota tarvittavaa tietoa päätösten ja mielipiteiden pohjaksi tulevaisuutta ajatellen. Halusin, että ennen listaamattomat rakennuksetkin tunnustetaan osaksi rakennettua kulttuuriympäristöä. Inventoinnissa ja rakennetun ympäristön historiaosuudessa käytin lähteinä kunnan arkiston rakennuslupia ja -piirroksia sekä monenlaista paikallisesta toiminnasta kertovaa kirjallisuutta. Tärkeimmäksi yksittäiseksi tietolähteekseni muodostui historioitsija Erkki

Kinnusen kirjoittama ”Pertunmaan historia: Kaskesta kasvanut nykykunnaksi kehittynyt”, joka pohjautuu suurelta osin erilaisiin päätöksiin ja tietokantatietoihin. Teoksessa oli paljon hyödyllisiä vuosiluku- ja urakkatietoja, joiden pohjalta kuvasin rakennettua ympäristöä arkkitehdin näkökulmasta. Myös vanhat sanomalehtiartikkelit ja valokuvat osoittautuivat hyödyllisiksi tietolähteiksi. Tietenkin tärkeitä tietolähteitä ovat myös perimätieto ja omat kokemukset monista rakennuksista. Suurin osa listatuista kohteista on hyvinkin tuttuja koulunkäynnin, kesätöiden, harrastusten, arjen ja juhlan kautta.

Pienen paikkakunnan rakennettua kulttuuriympäristöä ei monesti nähdä erityisen arvokkaana, ellei ole kyse yksittäisistä suojelluista rakennuksista. Suojelutoimet eivät kuitenkaan itsessään muuta mitään. Maaseudulla kiinteistöjen rahallinen arvo laskee poismuuttovirran mukana, ja rakennetun kulttuuriympäristön ylläpito tulee koko ajan kannattamattommaksi. Maaseudun rakennuskannalla on ollut ennen paljonkin käytännöllistä arvoa, joka on syntynyt tarpeesta, metsästä ja talkoovoimin tehdystä työstä. Tämä diplomityö vie lukijan matkalle menneisyydestä tulevaisuuteen ottamaan selvää, mitä tapahtuu, kun rakennetun ympäristön tarpeet muuttuvat.

I. E n n e n

1930-luvun alku

Itsenäistymisen aika

Seurakunta- ja rukoushuonehankkeet Pertunmaalla

Pertunmaan itsenäistymistä käsiteltiin useaan otteeseen 1800-luvun jälkipuoliskolla. Silloin uusiin seurakuntiin suhtauduttiin myönteisesti, ja senaatti oli sallinut yksipappisten seurakuntien perustamisen¹. Useiden epäonnistuneiden seurakuntahankkeiden jälkeen silloisen Hartolan alueella asunut Markus Pulier (1837–1915) keräsi kasaan varojaan ja aloitti rukoushuonehankkeen. Rukoushuonekunnan pystyi perustamaan senaatin päätöksellä samoin kuin seurakunnan, mutta rukoushuonekunta ei tarvinnut omaa pappia. Rukoushuoneen paikka oli jo aiemmin kirkon paikaksi luvattu Pankakangas. Rakennushankkeelle lahjoitettiin rakennusmateriaaleja ja -tarvikkeita lähialueen talollisten toimesta, ja hanke saatiin päätökseen 5. elokuuta 1907, kun Mikkelin lääninarkkitehti W.A. Tötterström teki rukoushuoneelle lopputarkastuksen.

Ajatus omasta seurakunnasta ei koskaan kadonnut, vaan tuloksettomia kokouksia seurakunnan perustamiseksi järjestettiin useita ennen kuin Mäntyharjun kirkkoherraksi valittu Karl Viktor Petrell (1864–1932) asettui tukemaan Pertunmaan seurakuntahanketta. Petrellin johdolla perustettiin rukoushuoneyhdistys, kannatusyhdistys, jonka avulla kerättiin lahjoituksia ja asutettiin Petrellin kustantama pastori Emil Jokiranta (1890–1963). Jokiranta asui ensin Pilkanmäen talossa, kunnes aloitettiin pappilan rakennushanke. Rakennuspaikaksi valikoitui lahjoitusten joukosta Rantalalan talon mailta Pienenveden rannasta paikka, jossa oli hyvät yhteydet rukoushuoneelle. Pappila valmistui talkootöin, kuten myös Pertunmaan ensimmäinen hautausmaa, joka raivattiin pappilan ja rukoushuoneen väliselle matkalle.²

Pertunmaan vanha pappila

Kuva 1 yllä: Vanha pappilarakennus, VT

Pappila rakennettiin vuonna 1918 rakennusmestari Karppisen suunnitelmien mukaan. Rakennusta varten saatiin lahjoituksena paikalle siirrettäväksi 4-huoneinen hirsitalo sekä lisähirsiä. Pian pappilan rakentamisen jälkeen 1922 astui voimaan laki papiston virkataloista, jonka mukaan papilla tuli olla pappila määrättyillä huoneilla ja rakennuksilla. Myös puutarha- ja viljelysmaata tarvittiin 8 hehtaaria vähintään kahta hevosta ja kahta lehmää varten. Pappilan laajennustyöstä vastasi rakennusurakoitsija Malakias Aho. Uudistettu pappila oli valmis vuonna 1928. Rakennuksessa oli laajennuksen myötä neljä asuinhuonetta, lastenhuone, palvelijahuone, kansliahuone ja tulenkestävä arkistoholvi. Peruskorjaus pappilaan tehtiin vuonna 1961. Uuden pappilarakennuksen rakentamisen myötä rakennus muutettiin kolmen huoneiston vuokra-asuntolaksi. Toisessa päädyssä oli työtiloja. Rakennus on ollut yksityisomistuksessa vuodesta 2003 lähtien. Nykyasussaan pappilan vanha rakennus on vaaleankeltainen, puuvuorattu ja punakattoinen. Pihapiiriin on rakennettu myöhemmin terassi ja kookas autotallirakennus, joka

¹ Murtorinne 1992.

² Kinnunen 2018, 148–158.

mukailee pappilan nykyistä väritystä. Pertunmaan vanha pappila on kaavalla suojeltu ja sillä on rakennushistoriallisia sekä maisemallisia arvoja.³

V a n h a h a u t a u s m a a

Vuonna 1917 pertunmaalaiset raivasivat talkoin hautausmaan ja rakensivat sen ympärille aidan. Hautausmaan alue saatiin lahjoituksena Rantalan talon maista. Myös aitarpeet saatiin lahjoituksina. Pertunmaan vanha hautausmaa vihittiin käyttöön 11.11.1917 tuhatlukuisen kansanjoukon paikalla ollessa. Vuonna 1950 vanhaan hautausmaahan hankittiin lisämaata kunnalta. Hautausmaan puuaidat on myöhemmin uusittu. Ruumishuone ja hautausmaan huoltorakennukset sijaitsevat aivan vanhan hautausmaan aitojen ulkopuolella.⁴

Kuvat 2 ja 3 yllä: Vanha hautausmaa ja ruumishuone

S e u r a k u n n a s t a k u n n a k s i

Pertunmaan seurakunta perustettiin lopulta vuonna 1924. Ajatus omasta seurakunnasta oli ollut pertunmaalaisten mielessä jo parisataa vuotta, ja lopulta perustaminen oli 60 vuoden sitkeän työn ansiota. Pertunmaan seurakuntaan liittyi taloja Mäntyharjun, Hartolan ja Joutsan seurakunnista, yhteensä 4713 seurakuntalaisen verran.⁵ Jokainen itsenäinen seurakunta pystyi muodostamaan kunnan, mutta ennen sitä oli tehtävä selvyytensä kunnallisesta omaisuudesta emäpitäjien kanssa.

Eriävistä mielipiteistä huolimatta vuonna 1926 Pertunmaa aloitti toimintansa itsenäisenä kuntana. Pertunmaalainen identiteetti muodostui vahvasti talkoiden avulla. Suurimmat talkoot Pertunmaan historiassa liittyivät kirkon siirtämiseen Hartolasta. Pertunmaalaiset saivat vuonna 1928 kirkkonsa, mutta suuret kirkkotalkoot olivat myös jonkinlainen siirtymäriitti itsenäisyyteen.⁶

Kuva 4 yllä: Hartolan kirkon purkaminen, AH

³ Kinnunen 2018; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

⁴ Kinnunen 2018

⁵ Kinnunen 2018, 161–163.

⁶ Kinnunen 2018, 167–172.

Pertunmaan kirkko

Kirkon paikalla sijaitsi aiemmin vuonna 1907 valmistunut Pertunmaan rukoushuone, joka päätettiin rakentaa Alfred Cavénin Korpilahden rukoushuoneen piirustuksien mukaan. Urakoitsijana toimi Anton Järvinen ja koko rukoushuonehanketta johti sen omilla varoillaan rakennuttanut Markus Pulier (1837–1915). Rukoushuone oli vaatimaton hirsirakennus, mutta se oli konkreettinen alku Pertunmaan seurakunnan perustamiselle. Seurakunta perustettiin vuonna 1924, mutta vielä tarvittiin kirkko.

Hartolaan oli vuonna 1913 valmistunut uusi kivikirkko, jolloin vanha hirsikirkko jäi tarpeettomaksi. Hartolan vanha kirkko oli vuosina 1684–1693 rakennettu puukirkko, jonka Hartolan seurakunta lahjoitti vastikkeetta Pertunmaan rukoushuoneyhdistykselle vuonna 1918. Vuonna 1925 seurakunta tilasi nuorelta Alvar Aallolta lausunnon Hartolan kirkon siirtämisestä ja muutostöitä koskien. Aalto totesi vanhan kirkon rakennustaiteellisesti arvottomaksi tehtyjen muutosten vuoksi ja päätyi esittämään kahta suunnitelmaa uutta kirkkorakennusta varten. Aalto laski myös vanhan kirkon siirtämiselle kustannusarvion: 590 000 markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 214 000 euroa). Pertunmaalaiset kauhistuivat kustannuksia, ja pohdittiin uuden kirkon rakentamista ja vanhan kirkon myymistä takaisin Hartolalle. Hartolassa myyntiyrityksiin ei suostuttu, mutta siirtämiselle löytyi jo vastustustakin. Pertunmaalaisia kutsuttiin kirkkovarkaiksi ja valtakunnallisellakin tasolla levisi harhaanjohtavia kirjoituksia pertunmaalaisten epärehellisistä aikeista. Vastustuksesta ja korkeasta kustannusarviosta huolimatta Pertunmaan sisukas pastori Aarne Kalliala sai kirkonsiirtohankkeen eteenpäin. Vuonna 1928 järjestettiin kahdet siirtotalkoot, suurimmat Pertunmaan historiassa. Ensin 30 kilometrin päähän Pertunmaalle kuljetettiin kellotapuli, permanto, lehteri ja penkit. Lopuksi tuotiin seinät. Kirkon purkaminen kesti kaksi viikkoa ja siirto kaksi päivää.

Kuva 5 yllä vasemmalla: Pertunmaan kirkko

Kuva 6 yllä oikealla: kirkon sisätila, Eero Kantola

Hartolan kirkon sivulehterit olivat rukoushuoneen levyiset, joten ne voitiin sijoittaa sellaisinaan. Rukoushuonerakennus jäi osaksi ristikirkkoa, sen poikkilaivaksi. Toteutuksessa tavoitteena oli Hartolan kirkon varhaisempi asu ennen 1800-luvun puolivälin laajennuksia. Mikkelin maanviljelysseuran rakennusmestari Martti Vilhonen laati piirustukset pystytystä varten, ja urakoitsijana toimi Malakias Aho. Kirkon pystyttäminen maksoi lopulta 167 000 markkaa (vuonna

2022 vastaava rahamäärä n. 60 000 euroa). Vastapystytetty kirkko maalattiin vaaleanharmaalla ja nurkat olivat tummemmat. Rakennus oli katettu aluksi päreillä, sillä se oli tuolloin tavallinen tapa Pertunmaalla. Kirkko on puinen lyhyt- ja tasasakarainen ristikirkko, jonka lännen puoleisessa päädyssä on kiinteänä kellotorni. Rakennus on harjakattoinen ja sen kulmissa on leveät pystykouruiset nurkkalaudat. Ulkopuolelta rakennus on vuorattu vaakasuuntaisella puuverhouksella, kun taas sisätilat ovat vuoraamattomat ja maalatut. Sisätilan värit vastaavat Hartolan kirkon väristystä: katto on valkoinen ja seinät vaaleansiniset. Uutta sisätiloissa olivat vain sisäkatto, kirkonkellot, kamiinat, sivulehterin kaiteet ja sähköiset kattokruunut. Kaikki muu oli peräisin Hartolan kirkosta vanhoja kiviportaita myöten. Pertunmaan kirkkoon saatiin alttaritaulu vasta vuonna 1936, kun hartolalainen kartanonomistaja taiteilija Albert Carlson maalasi teoksen ”Jeesus siunaa lapsia”.⁷

Alvar Aallon kirkkosuunnitelmat

Kuva 7 yllä vasemmalla: Alvar Aallon ehdotus Pertunmaan kirkoksi, Alvar Aalto museo

Kuva 8 yllä oikealla: Muuramen kirkko, Muuramen seurakunta

Alvar Aallolta tilattiin aluksi lausunto Hartolan vanhan kirkon siirtämiseksi Pertunmaalle. Arkkitehti kuitenkin piti kirkkoa ja kellotapulia arvottomina. Vanhaa hirsikirkkoa oli 1800-luvulla muutettu perusteellisen korjauksen yhteydessä niin paljon, että sen rakennustaiteelliset arvot olivat Aallon mukaan kadonneet. Aalto vastusti kirkon siirtämistä, mutta laski sen tölle kustannusarvion: 590 000 markkaa. Pertunmaalaiset kauhistuivat kustannuksista, ja pohdittiin uuden kirkon rakentamista ja vanhan kirkon myymistä takaisin Hartolalle. Aalto suunnitteli kaksi ehdotusta Pertunmaan uudeksi kirkkorakennukseksi. Ensimmäisessä luonnoksessa näkymää hallitsi selkeälinjainen kellotorni. Kirkkosali oli pelkistetyin suorakaitainen, ja sen päädyssä oli puolipyöreä sakasti. Yksinkertaista rakennusmassaa koristi kattoikkunarakennelma pääoven yläpuolella. Toinen ehdotus oli eleettömän yksinkertainen 1920-luvun uusklassistisista ihanteista ammentava yksilaivainen pitkäkirkko. Tähän rakennukseen liittyi luonnoksessa erillinen campanile-tyylinen kellotorni. Pertunmaan seurakunta päätyi lopulta siirtämään vanhan kirkon Hartolasta, eikä Aallon suunnitelmia toteutettu. Toisen ehdotuksen kaltaisen uusklassistisen kirkon campanile-tornilla Aalto pääsi lopulta toteuttamaan Muurameen vuonna 1929.⁸

⁷ Kinnunen 2018; Markkanen 1968; Mäntyharjun seurakunta; Pettersson 1989.

⁸ Kinnunen 2018; Muuramen seurakunta.

Hartolan vanha kirkko

Hartolan seurakunnan vanha kirkko rakennettiin 1684–1693 välisenä aikana puusta. Rakentajana mainitaan David Juhonpoika. Kirkko kuului 1600-luvun ristikirkkoryhmään. Sen ulkoarkkitehtuurissa oli kuitenkin poikkeavia piirteitä, kuten sakaroiden väliset sisänurkkien laajennukset. Rakennuksen ulkoasuun oli tehty muutoksia: kaksikerroksinen ikkunajärjestely, vuoden 1782 tervaus ja sisämaalaukset sekä kattojen muutoksia. Vuonna 1847 aloitettiin kirkon peruskorjaus, jolloin uusittiin

Kuva 9 yllä: Hartolan kirkko, EK

ulko- ja sisäkatto, kivijalka, lattia, penkit, lehterit ja ovet. Ikkunat suurennettiin, ristinurkat käännettiin ulospäin ja sakaristo korjattiin. Ulkopinnat maalattiin kivenharmaiksi, yksityiskohdat valkoisiksi, sisäseinät sinisiksi ja sisäkatto valkoiseksi. Penkit, alttari ja saarnatuolit maalattiin öljyväreillä. Korjauksista vastasi rakennusmestari Emanuel Nygren. Korjauksien mahdollistamasta viivytyksestä huolimatta uusi kirkko päätettiin rakentaa, ja vuonna 1913 Hartolaan valmistui uusi kivinen kirkko. Vanha puukirkko oli jäänyt tarpeettomaksi, joten se lahjoitettiin Pertunmaan rukoushuoneyhdistykselle vuonna 1918. Kirkko purettiin Hartolassa vasta 1928 kaksien suurien talkoiden voimin, joihin osallistui 150 hevosiästä. Kirkosta alttaritaulu ja urut jäivät Hartolaan. Myös kirkon vieressä sijainnut kellotapuli kuljetettiin Pertunmaalle. Kellotapuli paloi useaan otteeseen, ja Pertunmaalle päätynyt kellotapuli oli rakennettu vuoden 1892 palon jälkeen. Vanhan kirkon pääkäytävän kohdalle kuljetettiin myöhemmin 6 metriä korkea muistokivi.⁹

V ä e s t ö

Henkikirjojen mukaan vuonna 1930 Pertunmaan väkiluku oli 4373. Vuosina 1932–1933 muuttotappio oli pienimmillään. Lähtijöitä oli kuitenkin yleisesti enemmän kuin tulijoita. Pertunmaan väkiluku seurasi maaseudun yleistä kehitystä. 1930-luvulla suurin osa, yli 90 % pertunmaalaisista hankki elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Kuitenkin vain noin puolet kotitalouksien väestä oli tuolloin itsenäisiä maanomistajia. Viidesosa Pertunmaan väestöstä kuului kotitalouteen, joka sai elantonsa palvelijoina, muonamiehinä, palkollisina ja päivätyöläisinä, eikä heillä ollut omaa asuntoa. Pieni osa oli voutteja, työnjohtajia, metsänhoitajia ynnä muita, ja loput olivat vuokramaasta elantonsa hankkivia tai muilla töissä olevia, mutta asunnon omistavia.¹⁰

K y l ä t j a t i l a t

Pertunmaan perustamisen jälkeen kirkonkylällä oli muutama talo, vaatimaton rukoushuone ja pappila. Vuonna 1928 pertunmaalaiset kokosivat voimansa suuria talkoita varten: rukoushuoneen paikalle rakennettiin kirkko Hartolan vanhan kirkon hirsistä. Kirkon myötä kirkonkylä aloitti kasvunsa. Kuorttiin kuuluivat itsenäistymisen aikaan Anetun, Höltän ja Kuhajärven kylät. 1930-luvulla Kuortissa oli vielä tavallista maaseudun haja-asutusta. Kuortti oli kuitenkin jäänyt nimenä mieleen ulkopaikkakuntalaisille, sillä siellä toimi Kuortin tilan majatalo vuoteen 1928 saakka. Kuortin tilan lisäksi kunnan suurimmat yksityisomisteiset tilat sijaitsivat Joutsjärven, Kuhajärven, Mansikkamäen, Ruorasmäen ja Pertunmaan kylissä. Pertunmaalla oli paljon pieniä maatiloja: 1930-

⁹ Kinnunen 2018; Markkanen 1968.

¹⁰ Kinnunen 2018, 177–178, 182–188.

luvun vaihteessa keskimääräisellä maatilalla oli 5 hehtaaria peltoa ja kolmesta neljään lypsylehmää, ja vuonna 1929 alle 5 hehtaarin tiloja oli 66 % kaikista viljelmistä.¹¹

Kuortin tila

1930-luvulla Kuortin tila oli yksi suurimmista kunnan tiloista. Tila oli tuolloin kunnan omistama, ja se oli ostettu vuonna 1926 Juho Mikkaselta kunnalliskodin paikaksi. Kunnantilanakin tunnetun tilan 50 hehtaarin pellot tuottivat 30-luvulla ravintoa ja tuloja vastavalmistuneen kunnalliskodin tarpeisiin. Kuortin tilan päärakennus sijaitsi kunnalliskotia vastapäätä tien toisella puolella. Talon ympärillä oli suuri maalaispihapiiri, johon kuului tilanhoitajan asuintalo, sauna, punainen ulkorakennus, kivinavetta, viljamakasiini ja vinttikaivo. Päärakennus oli suuri ja yksikerroksinen. Siinä oli seitsemän huonetta, joista yksi oli suuri tupa. Pihamaalla oli luonnonnurmikko, omenapuita, marjapensaita ja kolme suurta kuusta. Kuortin tila toimi kestikievarina ainakin vuodesta 1910 lähtien. Se oli ennen 1930-lukua tunnettu majapaikka, josta matkustajia kuljetettiin Lusiin, Hartolan suuntaan Vehkalahteen, Mäntyharjun kirkonkylälle ja asemalle sekä Pertunmaan kirkonkylään. Vuonna 1928 kievarinoikeudet siirtyivät Ollilan talolle. Kuortin tilalla toimi myöhemmin Kuortin koulun kaksi luokkaa. Pihapiiriin rakennettiin uusi navetta 1950-luvulla. Päärakennus paloi vuonna 1971. Palosta selviytyivät uudempi navetta, työnjohtajan asuinrakennus sekä sauna.¹²

Kuva 10 yllä: Kuortin tilan päärakennus, AA

Sivistys

Pertunmaalla toimi 1930-luvun alussa kuusi kansakoulua. Pertunmaan vanhin koulu, Taimelan kouluna myöhemmin tunnettu, Pertunmaan koulu perustettiin vuonna 1883. 1930-luvulla Pertunmaan kansakoulu toimi omassa vuonna 1890 valmistuneessa koulurakennuksessa, joka sijaitsi Lihavan järven niemessä. Ruuttilan koulupiiri perustettiin vuonna 1930 ja Ruuttilan oppilaat opiskelivat Tapiolan talossa, jossa myös Pertunmaan kansakoulu oli aloittanut toimintansa. Ruuttilan koulun nimi muuttui vuonna 1933 Kirkonkylän kouluksi. Vuonna 1899 perustetulla Kuortin koululla oli oma koulurakennus Heinola-Mikkelitien varressa. Myös Ruorasmäen, Joutsjärven ja Mansikkamäen oppilaat kävivät kansakoulua omissa 1900-luvun alussa valmistuneissa koulurakennuksissaan. Nipulin koulu toimi Vehkosuon talon tiloissa. Vastaisenäistyneellä kunnalla oli myös kaksi yhteistä koulua Mäntyharjun kanssa: Koirakiven ja Karankamäen koulut. Koulut sijaitsivat Mäntyharjun puolella. Yhteenlaskettuna Pertunmaalla oli 324 kansakouluoppilasta vuonna 1929. Kirjastot toimivat 1930-luvulla kansakoulujen yhteydessä. Pieniä kirjastoja kunnassa oli viisi, ja kunnallista kirjastoa saatiin odottaa vuoden 1928 kansankirjastolaista huolimatta.¹³

¹¹ Kinnunen 2018, 201–202, 215–217.

¹² Kinnunen 2018, 215–217, 309–310; Airaksinen 1999, 44–47.

¹³ Kinnunen 2018, 389–393, 401.

Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain mukaan oppivelvollisia olivat 7–13-vuotiaat lapset. Kansakoulun tuli toimia joko täydellisenä kansakouluna tai supistettuna kansakouluna, joista ensimmäisessä oli kahden luokan alakoulu ja neljän luokan yläkansakoulu. Supistettu kansakoulu sisälsi myös kuusi vuosiluokkaa. Valtio avusti kouluja rahallisesti ja uudistukset kestivät maalaiskunnissa, kuten Pertunmaalla kauan. Jokaisella yläkansakoululla ja supistetulla kansakoululla oli oltava omat tilat. Alakoulun pystyi sijoittamaan myös yläkansakoulun yhteyteen, jos omaa kouluhuoneistoa ei voitu hankkia. Valtio avusti ja lainoitti koulujen rakentamista. Oppivelvollisuus täytäntöön pantiin vuonna 1942, joten Pertunmaan itsenäistymisen ensimmäiset vuosikymmenet olivat kansakoulujen kehittymisen aikaa.¹⁴

Taimelan koulu

Pertunmaan ensimmäinen koulu aloitti toimintansa 1883 Tapiolan talossa, mutta koulurakennuksen rakentaminen alkoi vasta 1889. Ahvenaiselta ostettiin tonttimaata Lihavan järven niemestä. Koulusta oli päätetty rakentaa 1-osastoinen, sillä päätös säästi rakennettavia neliöitä ja kustannuksia. Koulurakennuksessa oli luokkasali, käsityösali, keittiö ja naisopettajan kaksihuoneinen asunto. Miesopettajan asunto olisi ollut kolmihuoneinen ja kalliimpi rakentaa. Rakentamisesta vastasi tilallinen Antti Nikkinen, ja urakkasumma oli 7800 markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 47 700 euroa). Koulutyö alkoi vielä hieman keskeneräisissä tiloissa vuonna 1890. Pihapiirissa on myös rantamökki sekä 1920-luvulta peräisin olevan pystyrimalaudoitettu talousrakennus. Koulurakennuksella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja.¹⁵

Kuortin Vanha koulurakennus

Kuva 11 yllä: Kuortin kansakoulu, AA

Kuortin koulun ensimmäinen oma koulurakennus valmistui vuonna 1901 silloisen Heinola-Mikkeli maantien, nykyisen Vanhan tien, varteen. Piirustukset hankittiin mäntyharjulaiselta rakennusmestari K. Karppiselta. L-muotoinen hirsirakennus oli pitkältä sivultaan 20 metriä ja päädyistään 9,5 ja 15,5 metriä pitkä. Rakennuksessa oli luokka, käsityöhuone, oppilaseteinen, kellari sekä opettajan asunto, jossa oli kolme huonetta ja keittiö. Rahat kouluun saatiin kokoon lainavarojen lisäksi kuntalaisilta.

Rakennusurakasta järjestettiin huutokauppa: Puutöistä vastasi Antti Nikkinen ja kivitöistä T. Nikkinen. Valmistumisensa jälkeen rakennus varustettiin palotikkailla ja -ruiskulla sekä vakuutettiin. Koululla oli kaunis puuaidalla rajattu puutarha, jossa kasvoi marjapensaita ja omenapuita. Pihamaalla oli koulurakennuksen lisäksi 1903 valmistunut hirsisauna, sikalarakennuksia sekä punainen talousrakennus, jossa oli aitan, liiterin ja käymälöiden lisäksi navetta. Julkisivut vuorattiin vuonna 1912, jolloin rakennus myös maalattiin valkoiseksi. Nurkat ja yksityiskohdat, kuten päädyn följärit olivat punaiset. Sodan jälkeen koulun julkisivut olivat kellanruskeat. 1910-luvulla sisätiloihin tehtiin maalatut kaksiväriset pahviseinät. Sähköön rakennus liitettiin 1940-luvulla. Oppilasmäärien kasvaessa käsityöluokka otettiin luokkahuonekäyttöön.

¹⁴ Kinnunen 2018, 389–391.

¹⁵ Kinnunen 2018; Honkanen 1996.

Kahden luokkatilan välillä oli neliosainen ovi, jonka avulla tilasta saatiin muuntojoustava juhlia ja esityksiä varten. Rakennuksessa oli alkujaan pärekatto, joka vaihdettiin peltiseen katon syttyttyä tuleen vuonna 1917. Vuonna 1980 kunta myi koulun Kuortin Nahka Oy:lle. Rakennus oli yksityisomistuksessa, kun se paloi vuonna 1982.¹⁶

Nipulin vanha koulurakennus

Kuva 12 yllä: Nipulin koulu vuonna 1949, Pertunmaan kunta

joten uusi koulurakennus rakennettiin vuonna 1961 lähemmäs rantaa. Vanha koulurakennus myytiin yksityiskäyttöön ja on tällä hetkellä tyhjiään.¹⁷

Nipulin kansakoulu perustettiin vuonna 1886. Koulu toimi aluksi Nipulin kartanossa, mutta siirtyi Ruuhilammen rantaan Vehkosuon vanhaan taloon vuonna 1931. Kunta päätyi lopulta 1937 hankkimaan kouluna käytetyn rakennuksen ja sitä ympäröivän 3,61 hehtaarin alueen. Aluksi rakennus oli hirsipintainen ja pärekattoinen. Koululle rakennettiin aita, ensin riukuaita, myöhemmin piikkilanka-aita. Pärekatto vaihdettiin peltiin. Koulu sai myös uuden vuorauksen ja maalin. Rakennuksen uunit korjattiin 1943. Koulu tarvitsi toista opettajaa,

Mansikkamäen koulu

Mansikkamäen koulu perustettiin vuonna 1900 kylän isäntien ajaman hankkeen tuloksena. Koskipään kartanolta Hartolasta saatiin noin hehtaari maata, toinen hehtaari ostettiin. Vuonna 1902 valmistunut koulurakennus rakennettiin Heikki ja Malakias Knaappilalta saaduista lahjoitushirsistä. Mansikkamäen koulun opetus päättyi vuonna 1971 peruskoulu-uudistuksen jälkeen. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Maakunnallisestikin arvokas koulu on nykyisin yksityiskäytössä.¹⁸

Ruorasmäen koulu

Kuva 13 yllä: Ruorasmäen koulu, AP

maisemallisia arvoja. Yksityiskäytössä oleva koulu on myös osa Ruorasmäen maakunnallisesti arvokasta maisema-alueita. Koulutoiminta lakkautettiin vuonna 1998, mutta sen jälkeen rakennus toimi kylätalona, Ruorasmäen kohtaamis- ja kokoontumispaikkana. Tiloissa on toiminut myös

Ruorasmäen koulun toiminta alkoi vuonna 1913 Kassin talon omistamissa tiloissa. Vuonna 1914 koulurakennusta varten lahjoitettiin maata, eivätkä lakot tai rakennustavaran puute enää estäneet koulurakennuksen valmistumista. Vuonna 1918 käyttöön otettu hirsirakenteinen koulu sijaitsee pellon laidalla näkyvällä paikalla Joutsantien varressa. Pihapiiriä rajaa korkea kuusirivi. Vaaleassa koulurakennuksessa on jugend-piirteitä, vihreä peltinen harjakatto ja korkeat alakerran ikkunat. Rakennuksella on rakennushistoriallisia ja

¹⁶ Airaksinen 1999.

¹⁷ Syvälahti 2004; Kinnunen 2018.

¹⁸ Syvälahti 2004; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Kinnunen 2018.

väliaikainen koulu kirkonkylän uuden yhtenäiskoulun rakentamisen aikana. Ennen lakkauttamista vuonna 1992 Ruorasmäen koulurakennusta kunnostettiin, ja se maalattiin ulkopuolelta. Sisätilat uusittiin samalla täysin.¹⁹

Joutsjärven koulu

Joutsjärven kansakoulun toiminta alkoi vuonna 1894 vuokratuissa tiloissa. Kansakoulun ensimmäinen koulurakennus valmistui 1897 koulun johtokunnan ostamalle tilalle. Kansakoulurakennus kuitenkin paloi vuonna 1912. Sen tilalle rakennettiin seuraavana vuonna uusi hirsikoulu. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Koulu on kaavalla suojeltu. Tiilikattoinen ja keltaisella puuverhouksella vuorattu rakennus on nykyisin yksityiskäytössä.²⁰

Kuva 14 yllä: Joutsjärven koulu, AP

Kuortin kunnalliskoti eli Kuortinkartano

Kuortin kunnalliskoti on itsenäistyneen Pertunmaan kunnan ensimmäinen suuri rakennushanke. Köyhäinhuoltolaki velvoitti vuonna 1922, että kunnilla tulisi olla kunnalliskoti, jonka yhteydessä olisi erillinen mielisairaalaosasto. Lailla määrättiin kunnat huolehtimaan puutteenalaisista asukkaistaan. Kunnalliskotia varten ostettiin 350 000 markalla yli 500 hehtaarin kokoinen Kuortin tila, sillä kunnalliskotien talous perustui maatalan viljelyyn. Asukkaat osallistuivat talon töihin, ja tarvittava ruoka tuotettiin tilalla. Pertunmaan valtuuston päätti, että kunnalliskoti rakennetaan tiilestä materiaalin paremman tulenkestävyyden vuoksi. Urakka sovittiin A. J. Makkosen kanssa

1 189 000 markan (vuonna 2022 vastaava rahamäärä 42 464 euroa) hintaan, mutta rakennusprojekti keskeytyi urakoitsijan talousvaikeuksien vuoksi. Rakennusmestari Väinö Salonen vastasi työn loppuun saattamisesta, ja Pertunmaan uusi kunnalliskoti valmistui vuonna 1929. Kuortin korkeimmalla mäellä kohoavassa kunnalliskodissa oli 52 hoitopaikkaa ja edistykselliset mukavuudet, kuten keskuslämmitys ja vesijohdot sekä kylmälle että kuumalle vedelle. Helsingin sanomat kirjoitti uudesta rakennuksesta seuraavaa²¹:

”Sivullisten on vain todettava, että harvalla, tuskin yhdelläkään maalaiskunnalla on niin komeaa kunnalliskotirakennusta kuin nyt on pystytetty tänne Kuorttiin. Eikä ole sellaista monella kaupungillakaan.”

Kuva 15 vasemalla: Kuortinkartanon sisäänkäynti

¹⁹ Pitäjänuutiset 1992; Kinnunen 2018.

²⁰ Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

²¹ Helsingin Sanomat 1928.

Kuortinkartano on uusklassistinen vaalea rapattu rakennus, jossa symmetrinen aukotus, kuistit ja parvekkeet lisäävät kartanovaikutelmaa. Rakennus on selkeä ja suorakulmainen maalaisrakentamisen tavoin. Aikansa julkisen rakentamisen ihanteiden mukaisesti se kohoaa ympäristöstään erottuvana ja arvokkaana. Alkuperäisissä suunnitelmissa pihan symmetrisyys oli vaikuttavaa: läpikuljettavan pihatien ja pitkän puutarhan vieressä pellot avasivat maiseman rakennukselle. Nykyisin pihateitä on vain yksi, eikä puutarhan symmetrisyyttä ole havaittavissa. Rakennus sijaitsee Kuortin mäellä, jolla se hallitsee lähimaisemaa. Tonttia rajaa tiestä korkea kuusiaita, ja pihamaalla on useita vanhoja ja kookkaita puita. Rakennuksen ulkoasu on säilynyt hyvin alkuperäistä vastaavana, kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Maakunnallisesti merkittävä rakennus on kaavalla suojeltu.²²

Kuva 16 yllä: Kuortinkartano 1930-luvulla, AH

A s u i n o l o t

Hämäläis-Osakunnan kotiseutukerho tutustui vuonna 1930 pertunmaalaisiin kyliin. Veikko Ojalan kirjoittama raportti kuvaa tarkasti matkan havaintoja. Pertunmaan kylät eivät muistuttaneet hämäläisiä ryhmäkyliä: osa taloista oli saman peltoaukean alueella, osa hajallaan metsässä. Pertunmaan hajanaisuuden syiksi Ojala epäili alueen vanhaa torppariasutusta sekä karua luontoa. Heimojen rajaseutuna Pertunmaan asutus on kehittynyt myöhemmin, eikä asutukselle ollut muodostunut vielä havaittavia kaavoja. Pertunmaalainen kylä tai talo sijaitsi mäellä. Kylän talojen tapaan yksittäiset rakennukset saattoivat sijaita hajanaisesti tai lähellä toisiaan muodostaen lähes umpinaisen pihan. Pihamaa jakautui yleensä talon vieressä sijaitsevaan nurmipihaan ja sen ulkopuolella olevaan aidattuun karjapihaan. Jos rakennuksen porstua oli läpikuljettava, sijoittuivat nurmipiha ja karjapiha rakennuksen eri puolille. Ulkorakennukset jakautuivat näiden pihojen välillä siten, että nurmipihan puolella olivat aitat ja sauna. Ladot, läävät, tallit ja usein myös riihi sijaitsivat karjapihalla. Taloissa oli yleensä siisti nurmipiha. Kaikissa taloissa ei ollut puutarhaa, mutta pihoiilla saattoi kasvaa omenapuita tai yleisempiä marjapensaita.²³

Kuva 17 vasemmalla: Rantalan tilan aitat 1930-luvun vaihteessa, Esko Aaltonen

Kuva 18 keskellä: Vanha-Rantalan aitan yksityiskohtia vuonna 1979, Matti Liukkonen Mikkelin kaupungin museot

²² Kinnunen 2018; Kuortinkartano; Nikula 1990; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

²³ Ojala 1932, 100–102.

Pihapiirissä sauna sijaitsi erillään muista rakennuksista ja se oli tavallisesti sisäänlämpiävä. Saunoja käytettiin joissain taloissa myös riihinä, ja eteishuone saattoi toimia keittokotana. Nurmipihoilla oli myös aittoja, joista Ojala tunnisti Pertunmaalla kolme tyyppiä: kaksikerroksiset aitat, luhtiaitat ja pienet yksikerroksiset aitat, jotka olivat usein rivimuodostelmina. Aitoilla oli monia käyttötarkoituksia: oli vaate-, jyvä-, särvin- ja maitoaittoja. Kuvissa näkyvät Rantalan tilan, nykyisen Vanha-Rantalan talomuseon, luhtiaitat ovat pihapiirin vanhimpia rakennuksia. Niissä on pärekatot ja koristeellisia elementtejä. Karjapihalla sijaitsi eläinsuojia ja hataria katettuja vajoja. Jokaiselle eläinlajille oli usein oma rakennuksensa. Pertunmaalla oli luuvallisia ja luuvattomia riisiä. Osassa riisiä oli yksi luuva eli puintihuone, joissakin oli kaksi. Riiket sijaitsivat joko karjapihalla tai kauempana pelloilla.²⁴

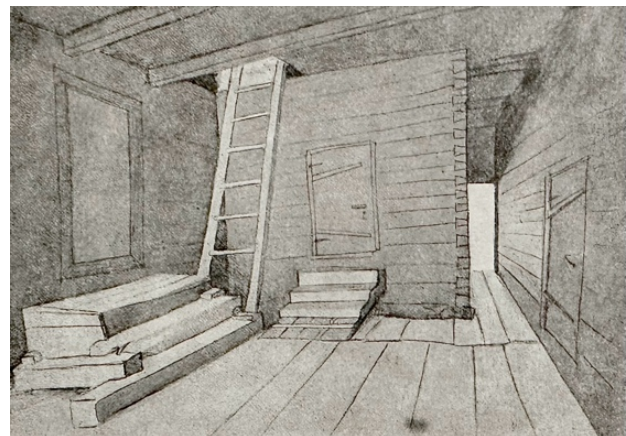
Kuva 19 yllä: Kuusikulmaiset hirrenpäät, AP

Talo Pertunmaalla

Päärakennuksessa oli kolme osaa: tupa, porstua ja kamarit. Tavallisesti huoneita oli neljä tai viisi. Ennen porstuaat olivat läpikuljettavia, mutta 1930-luvulla niiden takaosassa oli varastohuone tai kyökki. Rakennuksessa ei ollut yhtenäistä kivijalkaa, vaan nurkkakivet ja seinänviertä kulkevat multapenkit. Seinät olivat lähes pyöreää hirttä. Nurkissa hirsien päät oli salvottu kuusikulmaisiksi. Jos rakennus oli puuverhottu ja maalattu, se oli tavallisimmin punainen. Pärekatot oli tuettu sisältä päin paksulla poikittaisella orsihirrellä, jonka päällä lepäsi kuusi laipionalushirttä. Kaikissa taloissa oli kokonainen lattia, eikä osa tuvasta ollut enää maalattialla. Rakennuksessa oli lasi-ikkunat, joiden ruutujen lukumäärä vaihteli. Tulisija sijaitsi talon pohjoisseinällä ja se oli joko sisään- tai uloslämpölämpiävä. 1930-luvulla asuinrakennukset olivat vielä hyvin alkuperäisessä asussaan, ja osa pertunmaalaisista asui edelleen savupirteissä, joita ennen kutsuttiin paikkakunnalla haikutuviksi. Pirttien koko vaihteli paljon.²⁵

Kuva 20 yllä vasemmalla: Kuokkalan haikutupa, Esko Aaltonen

Kuva 21 yllä oikealla: Anttilan talon porstuaassa tuvan oven alareuna oli kolmen kokonaisen hirren korkeudella, ja porstuaan on tehty erikseen salvottu huone. Porstuan kautta pääsee myös talon muihin huoneisiin.

²⁴ Ojala 1932, 109–111.

²⁵ Ojala 1932, 102–109.

Vanha-Rantalan talomuseo

Kuva 22 yllä: Vanha-Rantalan talomuseon pihapiiri, Pertunmaan kunta

Vanha-Rantalan talomuseo toimii vuonna 1665 perustetulla tilalla. Naapurutilalta Kuuselasta löydettiin vuonna 1928 viikinkiaikainen hauta, joka viittaa alueella olleen asutusta jo 1000-luvun vaihteessa. Talo edustaa Pertunmaan vanhempaa rakennusperintöä. Vanha-Rantalan talosta tuli museo vuonna 1964, kun siellä vuoteen 1927 asunut Aino Paloniemi lahjoitti tilan vanhemman pihapiirin Pertun säätiölle. Vanha-Rantala on ollut Paloniemen suvun hallinnassa tilan perustamisesta lähtien ja asuttuna se oli aina vuoteen 1958 saakka. Talolla on ollut vuosien aikana monenlaisia käyttötarkoituksia: Talossa on toiminut alakansakoulu 1934–1936, Mikkelin läänin I kiertävä naiskotiteollisuuskoulu 1947–1948 sekä Pertunmaan osuuskassa 1925–1947. Päärakennuksen varhaisempi osa on rakennettu 1700-luvulla. Vanhassa osassa on sisältä tumma hirsipintainen tupa ja porstua. 1800-luvulla rakennusta on laajennettu. Uudemmassa osassa on sali sekä kamarit emännälle ja isännälle. Laajennuksen yhteydessä tuvan ikkunoita on laajennettu. Uudempi puoli kuvaa hyvin vauraan talon asuintapaa: Huoneiden seinät on tapetoitu hienoilla tapeteilla, kaikkialla on talossa taidokkaasti valmistettuja tekstiilejä ja salissa on tyylihuonekaluja. Museon esineistö on peräisin talosta, ja rakennus on pysynyt pitkään vanhassa asussaan. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi maakellari, talousrakennus, 1930-luvulta peräisin oleva sauna sekä kaksi luhtiaittaa. Punainen puuverhottu päärakennus sijaitsee pihan korkeimmalla kohdalla. Kaikki rakennukset ovat alkuperäisillä paikoillaan. Talon pihamaata reunustaa korkea kuusirivi ja keskellä on valtavaksi kasvanut pihamänty. Taloa on kunnostettu pitkän aikavälin korjaussuunnitelman mukaan vuodesta 1990 lähtien. Maakunnallisesti arvokas Vanha-Rantala on suojeltu kaavalla ja sillä on rakennushistoriallisia ja historiallisia arvoja.²⁶

Kuuselan hautalöytö

Peruveden rannalla sijaitsevalta Kuuselan tilalta löydettiin vuonna 1928 viikinkiaikainen naisen hauta. Vainajan mukaan oli haudattu upeita koruja, jotka kuuluvat nykyisin Kansallismuseon kokoelmiin. Korulöydön ja länsisuomalaisen pukeutumisen perusteella on arvioitu, että

Kuva 23 oikealla: Kuuselan haudan korulöytöjä, Museovirasto

²⁶ Kinnunen 2018; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Pertunmaan kunta.

hautaröykkiöön oli todennäköisesti haudattu Ylä-Satakunnasta tai Etelä-Hämeestä kotoisin oleva miniä vauraasta pertunmaalaisesta erätalosta.²⁷

S a u v a l a

Sauvalan talon pihapiiri sijaitsee Anetussa Ylä-Räävelin rannalla. Vanhan päärakennuksen päädyissä on vinolaudoitusta ja ikkunoissa erikoiset lintuaiheiset koristelistat. Päärakennuksen lisäksi tilalla on talousrakennuksia ja vuonna 1957 rakennettu navetta. Kohde on suojeltu kaavalla ja sillä on rakennushistoriallisia sekä maisemallisia arvoja. Sauvala kuuluu Anetun rantamaisema-alueeseen, joka on maakunnallisesti merkittävä.²⁸

Kuva 24 oikealla: Sauvalan tilan päärakennus

U o t i l a

Tilan pihapiirissä on vanha hirsirakenteinen päärakennus, vuonna 1977 rakennettu vakituiseen asumiseen käytetty asuinrakennus sekä aittarivistö, hirsirakenteinen navetta, rantasauna ja venesuoja. Yksityiskäytössä olevalla maakunnallisesti merkittävällä kohteella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.²⁹

Kuva 25 oikealla: Uotilan tilan päärakennus ja aitta

O s u s m e i j e r i

Pertunmaan maatalous on ollut aina karjavaltaista. Taloissa oli eniten lypsykarjaa, ja pelloilla kasvatettiin rehua. Vuonna 1929 Pertunmaan tiloilla oli yhteensä 3310 nautaeläintä. Separaattorin leviäminen ja kirnujen kehittyminen saivat aikaan uusien meijereiden perustamisinnon, koska niiden avulla pystyttiin jalostamaan suuri määrä maitoa voiksi. Meijereitä oli aluksi rikkaammissa taloissa. Varakkaat talolliset yhdistivät voimansa vuonna 1924, kun tehtiin päätös Pertunmaan Osuusmeijerin perustamisesta. Osuusmeijerissä tilallisilla oli määräysvaltaa, ja he saivat osansa

Kuva 26 yllä: Pertunmaan Osuusmeijeri, VT

²⁷ Kinnunen 2018, 23–25.

²⁸ Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy 2006; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

²⁹ Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy 2006; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

tuotoista. Maitoa saivat toimittaa myös tilat, joilla ei ollut osakkeita. Meijerin paikka valittiin äänestyksessä 1925 ja vuotta myöhemmin 1.3.1926 meijeri valmistui ja tuotanto alkoi. Meijeristä tehtiin voimeijeri, jossa oli tilat myös juuston valmistukselle. Puutavara rakennusta varten otettiin osuuskunnan jäseniltä osuuksien mukaan. Työtäkin tehtiin talkoilla. Valmistunut meijeri oli hirsipintainen rakennus, joka sai lähivuosien aikana punaisen puuvuorauksen.

Alkuperäismuodossaan rakennuksen päätykolmiossa oli maaseudulla ajalle tyypillinen pyöreä ikkuna. Meijerin tiloja laajennettiin vuoteen 1947 mennessä. Henkilökunnalle ei kuitenkaan ollut riittävästi asuintiloja, joten vuonna 1952 rakennettiin meijerin viereen konttorirakennus, jossa oli asuntoja työntekijöille sekä autotalli. Lisäksi lupaa haettiin sementtitiilirunkoiselle 120 m² kokoiselle laajennukselle, jossa tiloja oli myös ullakolla. Laajennuksen suunnittelu oli tilattu Hankkijalta. Meijerin konehuonetta laajennettiin vuonna 1959. Itä-Häme uutisoi 1965 Osuusmeijerin rakennustöistä. Tuolloin meijeriä laajennettiin 100 neliöisellä teräsbetonirunkoisella osalla. Samalla rakennuksen korkeutta lisättiin. Vanha matalampi puuosa on esillä meijerin itäpuolella. 1960-luvun puolivälissä rakennettiin myös puurunkoinen toimistolaajennus konttori- ja asuintalon yhteyteen. Myös meijerin autot kaipasivat lisää tilaa, joten vuonna 1967 valmistui ajanmukainen suurempi autotallirakennus. Osuusmeijerin toiminta Pertunmaalla edisti maanviljelyn ja karjatalouden teknistä kehittämistä, ja maidon sekä maidosta jalostettujen tuotteiden myynti oli iso tulonlähde tiloille.³⁰

Pertunmaan saha perustetaan

Pertunmaan saha oli kunnan ensimmäisiä teollisuusyrityksiä. Talollinen Lauri Kauppi perusti sahan vuonna 1928 Pienenveden ja Pankalammen väliselle kannakselle. Kannas oli tuolloin kapeampi ennen Pienenveden pinnan laskemista. Sahatoiminta päättyi vuonna 1930 konkurssiin, mutta sahan osti vuonna 1931 Paavo Tammisto. Tammiston sahana tunnetun yrityksen toimiala oli saha- ja myllyliike, kauppa sekä sähkövirran hankinta ja myynti. Saha tuotti puutavaraa myös kunnan ulkopuolelle ja ulkomaille.³¹

Sähköistäminen

Sähkö, uusi voiman ja valon lähde, otettiin käyttöön ensin Etelä-Suomessa ja kaupungeissa. Sähköistys eteni hiljalleen kohti Pohjois-Suomea 1900-luvun alussa. Pertunmaalla muutamassa talossa oli dynamosta peräisin olevat sähköt 1920-luvun alussa. Lahtelan tilalla oli oma generaattori vuonna 1919 jo ennen Mäntyharjun Voikosken voimalaitosta. Vuonna 1928 Pertunmaan saha tuotti sähköä höyryn avulla ja myi sitä. Aluksi sahalta sähkönsä saivat sahalaitoksen ja oman talon lisäksi vastavalmistunut kirkko ja Toivakan kauppa.³²

Liikkuminen 1930-luvun alussa

Yksi syy Pertunmaan itsenäistymiseen olivat kunnan huonot tieyhteydet emäkuntiin Hartolaan, Joutsaan ja Mäntyharjulle. Tieyhteyksiä tarvittiin harvaan asutulle Pertunmaalle, mutta niiden järjestäminen oli kallista, eikä Pertunmaan alue ollut syrjäseutuna tärkeänä nähty kehityskohde. Vuonna 1921 astui voimaan tielaki, joka siirsi suurimman osan maanteistä valtion kunnossa-pidettäviksi. Teille oli muodostunut uusia vaatimuksia autojen tultua liikenteeseen, joten uudistus

³⁰ Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Törnroos 1974; Kinnunen 2018; Itä-Häme 1965; rakennusluvut 1952, 1965; Nikula 1990.

³¹ Kinnunen 2018, 282.

³² Kinnunen, 306.

pelasti maanomistajat suurilta tieverkon uudistuksilta. Vain paikallisteistä vastasivat niitä tarvitsevat. Vuonna 1931 Pertunmaan 112,5 km pitkästä tieverkosta 79,61 km oli valtion hoidossa, 9,4 km kunnan hoidossa ja 23,5 km tieosakkaiden hoidossa. Jako kolmeen luokkaan tuli vuoden 1927 tielaista.³³

Pertunmaalla toimi vuoden 1928 jälkeen kaksi kestikievaria, joiden tehtävä oli majoittaa ja kuljettaa matkalaisia. Pertunmaan kestikievarit sijaitsivat Ollilan ja Ahvenniemen tiloilla. Vuoden 1933 kokouksessa tehtiin kestikievarien toimintaan muutoksia: Kuortin kievari lakkautettiin ja muutettiin kyytiasemaksiksi, ja Ahvenniemen kesäkyytejä vähennettiin. Kestikievarijärjestelmä oli murroksessa 1930-luvulla, sillä liikkuminen oli helpottunut linja-autojen, autojen ja parantuneiden tieyhteyksien myötä. Valtio tuki tuolloin kylätiehankkeita. Vanhoja hevostäppöpolkuja levennettiin, oikaistiin ja vahvistettiin. Teille rakennettiin siltoja, ja rumpuja vahvistettiin. Tiet eivät kuitenkaan pysyneet hyvässä kunnossa kauaa, koska työtävät ja välineet olivat alkeellisia. Autot myös kuluttivat teiden pintoja hevosia nopeammin. Vuonna 1930 neljällä pertunmaalaisella oli ammattiautoilulupa. Kaarlo Ahvenainen oli aloittanut vuonna 1923 ensimmäisenä Pertunmaalla liikennöinnin lähikuntien välillä, ja vaikka hänen toimintansa lakkasi myöhemmin, muuttui maaseudulla liikkuminen lopullisesti. Pertunmaan ensimmäisenä linja-autoasemana on pidetty kirkonkylässä sijaitsevaa Pirtin taloa. Bensiiniasemia ja -säiliöitä rakennettiin Mäntyharjun Osuuskaupan Pertunmaan myymälälle, Vesalaisen kaupalle ja kauppaliike Puisto & Himaselle. Ne vastasivat uuteen liikenteen vaatimaan tarpeeseen.³⁴

A h v e n n i e m i

Kuva 27 yllä: Ahvenniemen päärakennus nykyasussaan, Google

Ahvenniemen talolla on pitkä historia ja tilaa on asuttanut Ahvenaisten suku jo 1400-luvulla. Talo sijaitsee Pertunmaan ja Mäntyharjun vanhimmalla asutulla alueella. Isonjaon aikaan 1819 Ahvenniemi oli paikkakunnan varakkain talo. Lohkomisen myötä syntyi nykyinen Ahvenniemen talo vanhan aution torpan paikalle. Ahvenniemen päärakennuksen rakennustyöt alkoivat 1820-luvulla

ja talon valmistumisvuodeksi arvioidaan 1838. Talo sai kestikievarioikeudet vuonna 1842, kun Suuri Savontie siirtyi Ahvenniemen viereen. Talon yhteyteen avattiin kauppa vuonna 1864. Ahvenniemen talo oli tärkeä kokoontumispaikka kunnan ja seurakunnan perustamisen aikoihin. Taloa käytettiin julkisen toiminnan kokoontumispaikkana 1960-luvulle asti. Ahvenniemen talossa on poikkeuksellisen kookas hirsinen päärakennus. Pihan puolella rakennuksen kyljessä on kaksi pohjaltaan kuusikulmaista umpikuistia. Niiden väliin rakennettiin avokuisti 1850–1870-luvuilla samalla, kun rakennukseen tehtiin puuverhous. Pihapiirissä on kookkaan päärakennuksen lisäksi luhtiaitta, navetta ja muita talousrakennuksia. Vuodesta 2011 Ahvenniemen rakennuksen on omistanut rakennusperinnönhoidosta elinkeinonsakin luonut Kaj Cygnaeus. Uuden omistajan aikana rakennuksen runkoa on korjattu Etelä-Savon ELY:n rakennusperinnönhoitoavustuksella ja

³³ Kinnunen 2018, 313.

³⁴ Kinnunen 2018, 309–311, 314–319.

kuistia Museoviraston entistämisavustuksella. Cygnaeuksen mukaan rakennus on saatu siihen kuntoon, että sen vaurioitumiskehitys on pysäytetty. Rakennus on saanut pintaansa uuden ulkoverin ja sisätilat on sisustettu. Osana valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä Ahvenniemellä on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Kohde on suojeltu kaavalla.³⁵

Nuorisotalo

Kuva 28 yllä vasemmalla: Seurojentalo hirsipinnalla, Pertunmaan kunta

Kuva 29 yllä oikealla: Nuorisotalo nykyisessä asussaan

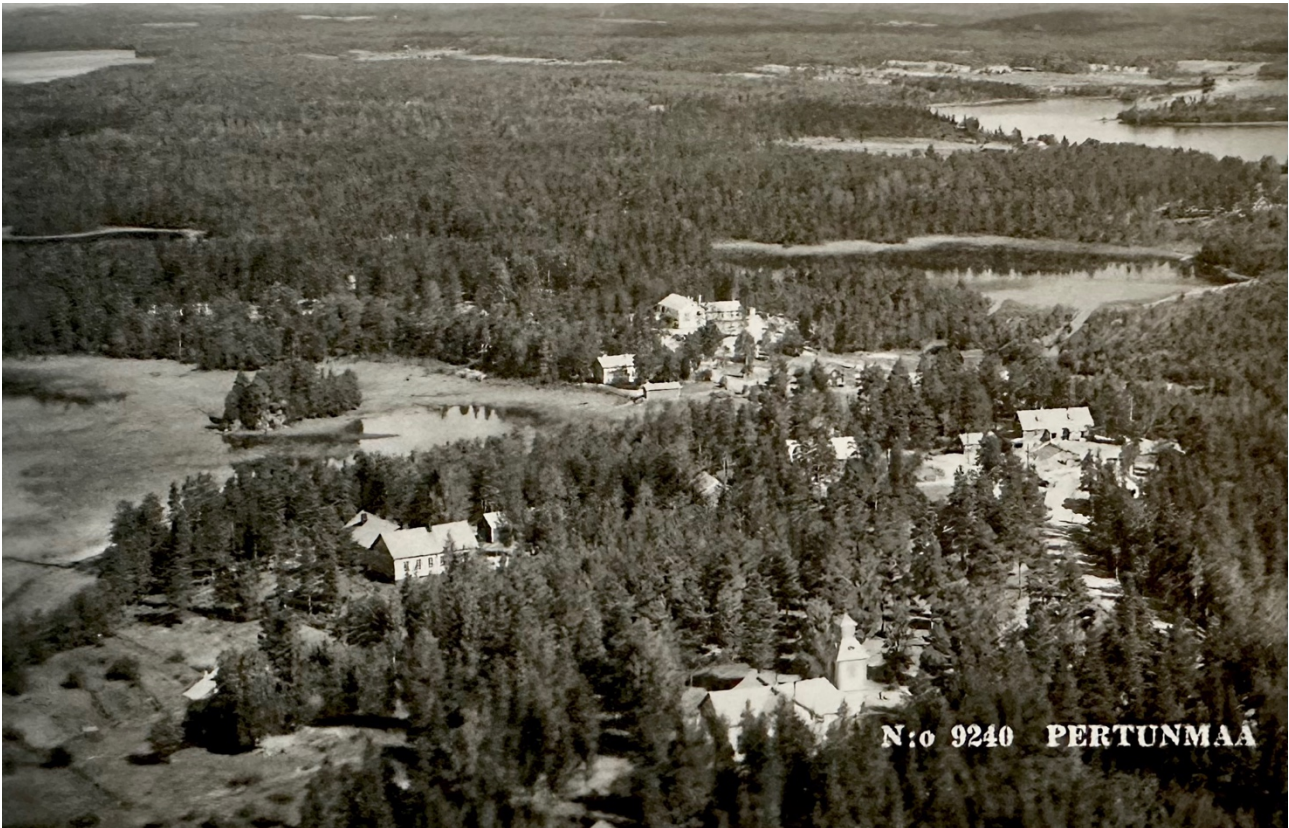
Rakennus valmistui vuonna 1928 Seurojentaloksi. Pertunmaan suojeluskunta omisti aluksi rakennuksesta neljäsosan, mutta vuonna 1934 lahjoitusvaroin hankittiin talosta $\frac{3}{4}$. Pertunmaan maamiesseura omisti rakennuksesta neljäsosan. Suojeluskuntatoiminnan lakattua 1944 suojeluskunnan osuudet talosta lahjoitettiin maamiesseuralle. Nykyisin rakennus on nimeltään Nuorisotalo. Varhaisemmassa asussa aukotus vastaa nykyistä. Koristeellisuutta oli tuolloin enemmän. Valkoiset doorilastyyliä mukailevat pylväät kannattelivat yläkerran parveketta, ja suuret ikkunat valkoisine vuorilautoineen ja puitteineen erottuivat selkeästi hirsipintaista seinää vasten. Sisäänkäynnin ovissa ja ikkunoissa oli vinot ruudukot ja katto vaikuttaa kuvien perusteella olevan paanua. Rakennus on muutostöiden myötä vuorattu lautaverhouksella. Rakennus on riisuttu alkuperäisestä koristeellisuudesta, mutta sen klassistinen sommittelu on säilynyt. Toisaalta joihinkin osiin koristeellisuutta on lisätty. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja.³⁶

³⁵ Etelä-Savon museot; Kinnunen 2018; Parta 2023; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

³⁶ Kinnunen 2018; rakennusluvat 1955, 1975; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

1950-luku

Jälleenrakentamisen aika

Kuva 30 yllä: Pertunmaan kirkonkylä 1950-luvulla, Veljekset Karhumäki Oy

V ä e s t ö

Pertunmaan väkimäärä oli 1950-luvun aikoihin korkeimmillaan. Väestö oli myös nuorta: Vuonna 1950 0–14-vuotiaiden osuus oli 30,5 %, kun 65-vuotiaiden osuus oli vain 9,1 prosenttia.

Yhteenlaskettu asukkaiden määrä oli tuolloin 4659, mikä oli lähes kolminkertainen nykyiseen verrattuna. Korkeimmillaan syntyvyys oli kunnassa vuonna 1947, ja vuosien 1945 ja 1955 välillä syntyi yli 1100 pertunmaalaista. Korkea syntyvyys tasasi maaltapaon vaikutuksia, ja kasvava väestö valoi pertunmaalaisiin tulevaisuuden uskoa. Suurien ikäluokkien syntymän lisäksi kunnan väestön huippuun vaikuttivat Karjalasta muuttaneet siirtolaiset.

Vuoden 1950 elinkeinonjakauma osoittaa, että alkutuotannon osuus elinkeinoista oli pienenemässä, kun yhä useampi työskenteli palvelualalla tai teollisuudessa. Selkeät harppaukset ovat havaittavissa teollisuudessa ja rakennustoiminnassa sekä kaupan, liikenteen ja palveluiden aloilla. Ensimmäisiin vaikutti jälleenrakennuskauden tiivis rakentamisen tahti, ja jälkimmäisiin vaikuttivat muun muassa kunnallisten palveluiden kohentuminen.³⁷

S i i r t o v ä e n a s u t u s

Toisen maailmansodan jälkeen säädettiin maanhankintalaki, jonka mukaan karjalainen siirtoväki asutettiin kaupunkeihin ja maaseudulle. Tavoitteena oli, että Karjalassa elantonsa maanviljelyksestä saaneet saisivat riittävästi maata elinkeinonsa harjoittamiseen sodan jälkeen. Lisäksi asutettiin

³⁷ Kinnunen 2018, 191–192, 195–197.

sotainvalideja, -orpoja ja -leskiä sekä perheellisiä rintamamiehiä ja muita tiloilta pois joutuneita. Maata luovuttivat yhteiset ja yksityiset. Suuret tilat luovuttivat enemmän maata kuin pienemmät, joten suurien tilojen ympäristöön muodostui siirtoväen asutusalueita. Tällainen muodostui esimerkiksi Lahtelan tilasta Lihavanpään kylään. Siirtoväen asuttaminen oli Pertunmaalla valmis vuonna 1946. Suurin osa Pertunmaalle asutetuista oli kotoisin Vuoksenrannasta. Vuonna 1950 siirtoväkeä oli kunnassa yli 300 henkeä.³⁸

A s u i n r a k e n t a m i n e n

Jälleenrakennuskaudella yleisin rakennustyyppi oli puinen pientalo. Rintamamiestalotyyppi syntyi perinteistä, funktionalismista ja materiaalipulasta, joka vaivasi suomalaisia toisen maailmansodan jälkeen. Rintamamiestalolle ominaista oli keskellä taloa sijaitseva piippu. Useaan piippuun ei tiilipulan vuoksi ollut mahdollisuutta, vaan asuintilat sijoitettiin yhden piipun ympärille lämmön tasaisemman jakautumisen vuoksi. Myös katon muodon saneli käytännöllisyys ja säästäväisyys: jyrkän katon alla oli mahdollista hyödyntää ullakkotila asuinpinta-alana. Talojen päämateriaalina oli puu, ja rankarakenne yleistyi jälleenrakennuskaudella syrjäyttäen hirsirakentamisen. Rankarakenne mahdollisti teollisesti esivalmistettujen tyyppitalojen kehittymisen. Näiden ratkaisuiden vuoksi taloista muodostui tyyliltään yhteneväisiä, eikä talon suunnittelijoilla ollut tuolloin suurta merkitystä. Rintamamiestalojen voisi todeta olevan asunto- ja materiaalipulan suunnittelemia.³⁹

Kuva 31 yllä vasemmalla: Jokipellon päärakennus 1980-luvulla, AH

Kuva 32 yllä oikealla: Jokipellon vanha päärakennus vuonna 2019

Jokipellon tilan vanha päärakennus edustaa rintamamiestalotyyppiä. Talo on rakennettu uudisraivatulle tilalle Kuorttiin 1950-luvun taitteessa. Alkuperäinen osa on hirsirunkoinen, mutta tilaratkaisultaan hyvin tyyppillinen rintamamiestalo, jossa on yksi keskeispiippu. Kaikkien huoneiden sisänurkassa on tulisija. Rakennusta on laajennettu 1980-luvulla yleisen elintason kehityttyä. Laajennusosassa rakennukseen lisättiin peseytymis- ja oleskelutiloja. Yläkerta on asuinkäytössä laajennusosaa lukuun ottamatta.

³⁸ Kinnunen 2018, 191–192, 209–212.

³⁹ Arkkitehtuurimuseo.

K o r p i k o t o

Kuva 33 *yllä*: Alvar Aallon suunnittelema metsästysmaja, Juha Juntto

Alvar Aallon toimiston suunnittelema pieni metsästysmaja on valmistunut vuonna 1946 ja sitä laajennettiin 1962. Majuri Göran Schumanille suunnitellun maanläheisen majan lisäksi tontilla on tyyliltään yhteensopiva puuvaja, venekatos, autotalli ja ulkokäymälä. Rakennuksessa on tumma vaakasuuntainen lautaverhous, terassipylväät oksallisista kuusen rungoista, puiset rännit, vihreät ikkunaluukut sekä paljon näyttäviä taottuja yksityiskohtia, kuten saranat ja uunien osat. Sodan jälkeen korsujen orgaaninen muotokieli, materian tuntu ja luontoon sulautuminen siirtyivät arkkitehtien suunnitelmiin. Tällaisissa orgaanisen arkkitehtuurin mukaisissa

rakennuksissa käytettiin luonnollisia materiaaleja. Rakennukset muotoilivat luonnon muotoja ja kätkeytyivät ympäristöönsä. Korpikoto on hyvä esimerkki tästä sodanjälkeisestä suuntauksesta. Kohde on maakunnallisesti merkittävä ja se on suojeltu kaavalla. Majalla on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Korpikoto on maakunnan ainoa Alvar Aallon suunnittelema rakennus.⁴⁰

K y l ä t

Vuonna 1956 Pertunmaalla oli 8 yli 250 asukkaan kylää. Suurin kylä oli Pertunmaan kylä, jossa asui 32,6 % koko kunnan väestöstä. Muita suuri kyliä olivat koko järjestyksessä Anettu, Ruorasmäki, Kuortti, Vastamäki, Joutsjärvi, Mansikkamäki ja Hölttä.⁴¹

Kuortissa 1950-luku oli tärkeää muutoksien aikaa. Valtatie 5 rakennettiin 50-luvun aikana kulkemaan Kuortin kautta kirkonkylän sijaan. Näin tiestä saatiin suurempi, ja tuolloin ohikulkutiet sijoitettiin yleensä kauemmas asutuksesta. Kuortissa Mansikkamäentien ja Heinolantien risteyksessä oli tiivistä asutusta, ja myöhemmin 1950-luvun aikana kaupallinen toiminta siirtyi sinne. Kirkonkylä kehittyi 1950-luvulle tultaessa rakennushankkeiden myötä. Kunnalliset palvelut kunnalliskotia lukuun ottamatta sijaitsivat kirkonkylällä. Talojakin keskustaaajamassa oli useampi kymmen.⁴² Tauno Honkanen muisteli vuonna 1996 ilmestyneessä Pitäjänuutisten artikkelissa Pertunmaan kirkonkylää 1940–50-luvulla. Hän mainitsi ensimmäisenä katunäkymää hallitsevan Toivakan kaupan ja kunnan toimistorakennuksen. Pertunmaan osuuskassan rakennus rakennettiin vuonna 1949 Lottajärjestön kioskin paikalle. Samoihin aikoihin valmistui myös apteekkitalo, jossa oli liike- ja asuintiloja. Honkanen kertoi kirkon vieressä sijaitsevasta lääkärintalosta seuraavaa:

” – [K]unta rakensi komean lääkärin vastaanotto- ja asuintalon kirkon alapuoliselle alueelle. Sekin työmaa näkyi koulumme pihaan. Muistini mukaan siinä tarvittava puutavara sahattiin rakennuspaikalla käsisirkkelillä. Samalla paikalla sijaitsi aikaisemmin pieni torppa, jota Pirtin torpaksi kutsuttiin. ”⁴³

⁴⁰Ruotsalainen 2018; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Kinnunen 2018; Standertskjölt 2008.

⁴¹Kinnunen 2018, 199.

⁴²Kinnunen 2018, 201–203.

⁴³Honkanen 1996.

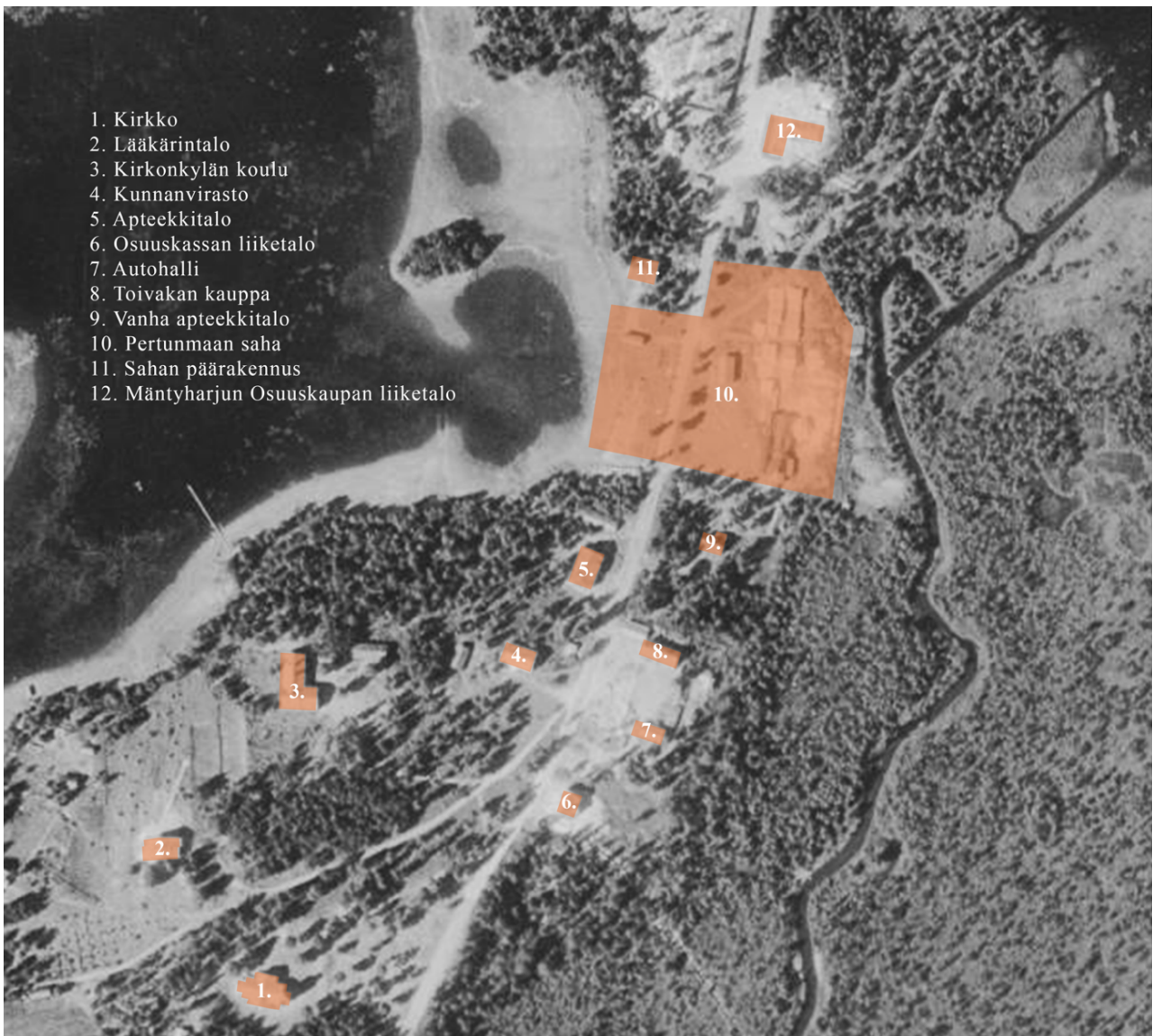
Vanha kunnanvirasto

Kuva 34 yllä: Vanha kunnanvirasto 1970-luvulla, VT

Puuverhotut. Virastotaloon tehtiin vuonna 1962 betonirunkoinen arkistolaajennus. Laajennus sijoittui virastotalon taakse ja siinä oli loiva harjakatto. Vuonna 1988 rakennus purettiin ja kunnanvirastotoiminta siirtyi kokonaan uuteen virastotaloon.⁴⁴

Itsenäistymisen jälkeisinä vuosina kunnalla ei ollut omaa virastoa, vaan virastona toimi kunnallislautakunnan esimiehen Antti Ulmasen talo. Kunnanvirasto toimi Alatalon tilan huoneissa vuosina 1926–1940. Toiminta siirtyi sen jälkeen niin kutsuttuun pitäjäntupaan, jonka seurakunta oli rakentanut vuonna 1929 Hartolan vanhan kirkon ylijäämähirsistä. Kooltaan 152 m² hirsirakennuksen urakoitsijana toimi mäntyharjulainen rakennusmestari Kaarlo Nikkinen. Rakennuksen julkisivut ovat 1970-luvun valokuvassa vaaleat ja

Kuva 35 yllä: Pertunmaan kirkonkylä vuonna 1950. Taustan ilmakuva, Maanmittauslaitos.

⁴⁴ Kinnunen 2018; muutospirustus 1962.

Tarvetta terveydelle

Ennen 1940-lukua Pertunmaalla ei ollut omaa kunnanlääkärinä. Lääkärin vastaanotolle pääsi kaksi kertaa kuukaudessa, kun Mäntyharjun kunnanlääkäri kävi Pertunmaalla. Kulkutaudit kuitenkin vaivasivat asukkaita, joten kulkutautipotilaita hoidettiin kunnalliskodissa Kuortissa. Siellä heidän hoitoonsa oli varattu kaksi kammaria, keittiö, eteinen, wc ja käytävä ulos. Lääkintöhallitus kielsi kulkutautipotilaiden hoidon kunnalliskodissa 1937 tulirokkoepidemian riehussa, jolloin kunta osti Vehkarannan tilan. Tilan päärakennukseen remontoitiin väliaikainen kulkutautisairaala. Vuonna 1939 väliaikaisena kulkutautisairaalana toimi Kujalan talo, jossa ei ollut sairaalan erikoisvälineitä, vain kuusi vuodepaikkaa ja puhelinyhteys. Kulkutaudit hoidettiin vuodesta 1948 lähtien Mäntyharjulla.

Lääkärintalo

Vuoden 1941 alussa Pertunmaa sai viimein oman lääkärin. Vastaanotto toimi apteekkitalossa ennen kuin vuonna 1949 kunta rakensi lääkärille vastaanoton ja asunnon kirkon alapuoliselle alueelle. Lääkärintaloksi kutsutun vastaanottorakennuksen rakensi Pertunmaalla paljon urakoinut Malakias Aho. Lääkärintalo on nykyisin yksityiskäytössä.⁴⁵

Kuva 36 vasemmalla: Asuinkäytössä oleva lääkärintalo

Terveystalo

Kuva 37 yllä: Terveystalo

Pertunmaa sai 1940-luvulla oman lääkärin ja lääkärintalon. Terveystalolle oli silti vielä paljon tarvetta, ja äitiysneuvola toimi liian ahtaissa tiloissa. Terveystalo on rakennettu Pertunmaan kunnan ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pertunmaan osaston yhteistyöllä. Pertunmaan ruotsalaiset kummikunnat Höradshammar ja Johnsberg osallistuivat myös rakennuksen kuluihin lahjoittamalla kahvia ja sokeria, jotka myytiin hyvään hintaan. Kätilö Liisa Hölttä muisteli kunnanlääkäri Max Siuralan johdolla tapahtuvaa yhteistyötä: Pitäjän väestö järjesti

hirsitalkoot, juhlia ja arpajaisia, joiden avulla terveystalo saatiin rakennettua. Kunta luovutti rakennukselle tontin ja toimi lainan takaajana. Länsi-Savossa kirjoitettiin terveystalon vihkiäisistä, joissa paikalla kutsuvieraina olivat läänin maaherra Alpo Lumme sekä kummikunta Höradshammarin kirkkoherra Curt Nilsson puolisoineen. Terveystalossa sijaitsivat lääkärin vastaanotto sekä kunnallinen äitiys- ja lastenneuvola. Nuortentilana nykyisin toimiva terveystalo on yksi Pertunmaan kirkonkylän harvoista ennen 1950-lukua rakennetuista rakennuksista, jonka ulkoasu on säilynyt lähes alkuperäisenä.⁴⁶

⁴⁵ Kinnunen 2018.

⁴⁶ Kinnunen 2018. Ulmanen 2023.

Uusi hautausmaa ja sankarihaudat

Kuvat 38 ja 39 yllä: Uusi hautausmaa kirkon ympärillä

Kirkkotonttia sai vuodesta 1951 käyttää hautausmaana. Alueelta lunastettiin useita sukuhautoja. Hautaaminen uudelle hautausmaalle kirkon ympärille aloitettiin 1953. Ennen siviilihautoja kirkkomaalle perustettiin vuonna 1940 sankarihautausmaa, jonka suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja. Aluksi sankarihautojen muistomerkki oli suuri valkoinen puuristi. Haudoilla oli myös yksittäiset pienemmät ristit. Pertunmaan suojeluskunta perusti rahaston sankaripatsasta varten. Muistomerkki pystytettiin vuonna 1954 keräysvaroin. Patsaan nimi on Sotilaan rukous ja se on valmistettu Vehmaan graniitista. Sekä sankaripatsas että kirkkomaalla myös sijaitseva Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki ovat kuvanveistäjä Veikko Leppäsen teoksia. 1950-luvulla valkoiset sankarihautojen puuristit korvattiin kivilaatoilla. Kaikkien 158 sankarihaudan marmoriset muistokivet vaihdettiin vuonna 1980 punaisiin Vehmaan graniittisiin laattoihin.⁴⁷

Ahtaus sivistyksen tiellä

1950-luvun vaihteessa kouluissa oli ahdasta. Suurten ikäluokkien koulutien alku ja siirtoväen asuttaminen loivat tarpeen uusille koulupiireille ja kouluille. Vuonna 1953 Pertunmaalla oli 13 koulupiiriä. Suurin osa kouluista oli edelleen supistettuja kansakouluja, joissa oli lyhyemmät lukukaudet. 1950-luvulla rakennettiin uusia kouluja ja keittoloita laajennettiin. Pertunmaalla oli käynnissä samaan aikaan kahden uuden koulurakennuksen hankkeet. Vuonna 1936 oli Kirkonkylään valmistunut myös Kirkonkylän koulurakennus.⁴⁸

Pertunmaalle perustettiin kunnallinen kirjasto vasta vuonna 1950. Perustamista oli vältelty aiemmin vedoten kunnan vähävaraisuuteen. Kirjastot sijaitsivat ennen koulujen yhteydessä. Kirjasto toimi silloin kanttori Kaarlo Isotalolta vuokratussa huoneessa. Kanttori toimi kirjastonhoitajana vaatimattomassa pääkirjastossa, jossa oli vain 1408 lainattavaa nimikettä vuonna 1956.⁴⁹

⁴⁷ Kinnunen 2018; Mäntyharjun seurakunta.

⁴⁸ Kinnunen 2018, 393–394.

⁴⁹ Kinnunen 2018, 401–402.

Kirkonkylän koulu

Kuvat 40 yllä: Kirkonkylän vanha koulurakennus

Rakennus on toiminut kouluna valmistumisestaan lähtien. Koulun tilaratkaisut ovat muuttuneet ajan saatossa useaan kertaan.⁵⁰

Kirkonkylän koulu, joka oli alkuperäiseltä nimeltään Ruuttilan koulu (1930–1933), toimi aluksi Tapiolan talossa Vanha-Rantalan naapurissa. Rakennus tuhoutui kuitenkin tulipalossa, joten koulua pidettiin naapurissa koulurakennuksen valmistumiseen saakka. Kirkonkylän hirsirunkoinen koulu valmistui vuonna 1936 ja se vuorattiin vuonna 1951.

Sydänmaan koulu

Kuva 41 yllä: Sydänmaan koulurakennus, kuvankaappaus Google maps katunäkymästä.

Sydänmaalle perustettiin koulupiiri vuonna 1939, jolloin opetus aloitettiin vuokratiloissa Mäntymäellä. Sydänmaan koulun oma 2-kerroksinen rakennus valmistui vuonna 1954 rakennusmestari Martti Vihosen suunnitelmien mukaan. Vaalea rapattu rakennus on kooltaan 284 m² ja siinä on vaalea vihertävä peltikatto. Rakennuksen matala osa oli alkuperäisten suunnitelmien mukaan lyhyempi ja aumakattoinen. Toteutuneessa versiossa matalampi siipi on korkea massaa pidempi ja muotokieleltään selkeämpi. Sydänmaan koulu lakkautettiin vuonna 1979. Rakennus on yksityiskäytössä.⁵¹

Kuortin koulu

Kansakoulu aloitti Kuortissa ensin vuokratuissa tiloissa vuonna 1899. Jo syksyllä 1901 koulun 23 oppilasta saivat uuden koulurakennuksen. Myöhemmin koulurakennuksesta siirryttiin Kuortin taloon, jonka kunta oli ostanut 1926 Kunnalliskodin paikkaa varten. Kunnantilalta koulu loppui vuonna 1954, kun Kuortin uusi koulurakennus valmistui. Uudelle koululle oli tarvetta, ja kansakoululautakunta ilmaisi tarpeet kirjastolle, kerhohuoneelle, keittolalle ja urheilutiloille. Kunnan hankkimalle Metsolan tontille oli kouluhallituksen arkkitehdin L. E. Hanstenin tekemien suunnitelmien mukaan nousemassa yli 9000 kuution kokoinen tyyppikoulu. Kunnan muut koulurakennushankkeet ja kustannuksien määrä viivyttivät päätöksentekoa. Oppilaiden määrän ja tilojen ahtauden vuoksi Pertunmaan kunta lopulta velvoitettiin rakentamaan tarvittavat tilat Kuortin

⁵⁰ Rakennuslupa; Kinnunen 2018.

⁵¹ Rakennuslupa 1953; rakennuspiirustukset 1949, 1951; Honkanen 1996.

kansakoululle. Kunnan päättäjät toivoivat useaan otteeseen pienempää kouluratkaisua, joten lopulta kouluhallituksen tyyppikuvat siirrettiin syrjään Maaseudun keskustoimiston Jukka-tyyppiinrakennusten tieltä. Koulu rakennettiin talvella 1954, jolloin sää oli leuto. Heinolalainen Urakoitsija Lauri Reponen johti rakennusurakkaa. Rakennuksen tiilet ovat peräisin Mukkulalan tehtaalta Lahdesta. Kuortin koulurakennus on muurattu rakennuspiirustusten mukaan siten, että välissä on pieni kerros lasivillaa. Ulkoseinät ovat 1 ½ tiilen paksuiset, eriste pois lukien. Julkisivut on rapattu valkoiseksi. Rakennuksen katto on punaista tiiltä ja sokkeli pinnoitettu liuskekivellä. Välipohjat ovat alalaatta- ja kaksoislaattarakenteisia. Väliseinät ovat muurattuja ja tasoitettuja. Lattiapinnat käytävissä ovat mosaiikkibetonia. Rakennuksessa on kolme luokkahuonetta, liikuntasali, wc- ja saunatilat, keittiö, ruokala, opettajien huoneet, huoltotilat, kirjasto ja asuntoja. Sisäänkäynti ja oppilaiden wc-tilat sijaitsevat 1980-luvun laajennuksessa. Keittiöllä ja opettajien tiloilla on oma sisäänkäynti, kuten myös asunnoilla ja kirjastolla on oma yhteinen sisäänkäyntirappunsa. Alakerrassa sijaitseva liikuntasali toimi myös puukäsityöluokkana ja juhlasalina: salin toisessa päässä taitto-ovet paljastivat käsityövälineet sekä pinotut höyläpenkit ja salin lattiakorkoa korkeamman ruokalan seinän suuri aukko toimi näyttämönä. Pihapiirissä on myös talousrakennus ja urheilukenttä.⁵²

Kuva 42 yllä: Kuortin koulurakennus toimii nykyisin Kuortin kylätalona

Maatalous kehitty

Sotien jälkeen siirtoväki uudisraivasi peltoja saamilleen tiloille. Myös kivenraivaus oli isossa osassa 1950-luvun maanviljelystä Pertunmaalla. Pertunmaan pellot olivat Mikkelin seudun kivisimpiä, ja kiviset pellot vaikeuttivat maatalouden kehittämistä. Kivenraivauksella lisättiin peltojen tuottoa ja mahdollistettiin karjatalouden nousua. Vaikka pertunmaalaisilla tiloilla olikin 50-luvulla vain keskimäärin noin kolme lehmää peltohehtaaria kohti, lypsykarja ja maidontuotanto olivat keskeinen tulonlähde tiloille. Maidontuotannossa oli tuolloin suuria mullistuksia, kun maitoa kerättiin tiloilta kuorma-autolla ja sähköistymisen myötä lypsykoneita ja tilatankkeja otettiin käyttöön. Pertunmaan osuusmeijerin vastaanottama maitomäärä noin nelinkertaistui vuosikymmenen aikana.⁵³

Kuva 43 oikealla: Sauvalan tilan vuonna 1957 rakennettu navetta Anetussa

⁵² Airaksinen 1999, rakennuslupa.

⁵³ Kinnunen, 223–224, 234–235; Törnroos 1974, 41.

Myllyrakennukset

Myllyt olivat Pertunmaan varhaisin teollisuuden muoto. Monet myllyistä perustettiin jo 1800-luvun puolella, mutta esimerkiksi Pinnun myllyssä toiminta oli vilkkaimmillaan 1950-luvun taitteessa. Pinnun mylly sijaitsee vanhalla myllypaikalla Hartosenpäässä. Nykyinen myllyrakennus on rakennettu 1940–50-lukujen vaihteessa ja sen toiminta lakkasi 1964. Mylly on harjakattoinen punainen ja lautaverhottu rakennus, jolla on historiallisella paikallaan rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Yksityiskäytössä oleva kohde on maakunnallisesti merkittävä.⁵⁴

Riistamyly sijaitsee näkyvällä paikalla aivan Hartolantien ja Mansikkamäentien risteyksessä. Rakennustyypiltään perinteinen kaksikerroksinen myllyrakennus Riistamyly on rakennettu vuonna 1948. Se on muutettu vuonna 1994 kokoontumispaikaksi, jonka omistaa paikallinen metsästysseura. Rakennuksen alakerta on lämmintä tilaa ja yläkerta kylmillään. Rakennuksella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.⁵⁵

Kuva 44 *oikealla*: Riistamyly on näkyvä osa maisemaa

Teollisuus 1950-luvulla

Pertunmaalla toimivat vuonna 1950 vain saha ja meijeri. Muita teollisuusyrityksiä kunnassa ei ollut, vaan Pertunmaa oli muutaman muun pienen eteläsavolaisen kunnan tavoin koskemattomia ja tyypillisiä maalaiskuntia. Pertunmaan saha toimi höyryvoimalla vuoteen 1951 asti, kunnes höyrypannu räjähti ja saha liitettiin sähköverkkoon. Vuonna 1953 sahalle valmistui uusi tiili- ja puurakenteinen rakennus. Sahalla oli tuolloin puolentoista hehtaarin lautatarha, 200 m² kokoinen kuivavarasto sekä 400 m² kokoinen saha.⁵⁶

⁵⁴ Kinnunen 2018, 278–279; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

⁵⁵ Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Päivänne-Leader ry 2018.

⁵⁶ Kinnunen 2018, 284–285.

1970-luvun alku

Maaseudulta taajamiin

V ä e s t ö

1970-luvun taite oli maaseudun väestömäärän kannalta karua aikaa. Maaltamuutto muutti Pertunmaan ja muun Suomen maaseudun väestökehityksen laskusuuntaiseksi. Vuonna 1970 kunnan muuttotappio oli yli 100 henkeä vuodessa. Pertunmaa oli yksi Etelä-Savon suurimman väestökadon kunnista, sillä nuoret työkykyiset ihmiset muuttivat Etelä-Suomeen tai Ruotsiin. Kinnunen kuvaa Pertunmaan historiassa maaltapaon seurauksia seuraavasti:

”Esimerkiksi Pertunmaan Vedenpäässä Yrjölän tilalla laskettiin vuonna 1972, että lähiympäristössä oli yhdestätoista talosta neljä autioitunut. Vuonna 1974 Martti Hietasen Suurniemen tila oli ainoa lämmin tila pienessä Höltän kylässä. Muut Höltän kylän tilat olivat kylmillään. Maaltapako oli iskenyt lujaa.”

Vuoden 1970 väkiluku 3594 oli laskenut parissa kymmenessä vuodessa yli tuhannella. Maaltamuuton lisäksi väestön vähenemiseen johti syntyvyyden lasku suhteessa kuolleisuuteen. Taitekohdan vuoden 1963 jälkeen syntyvyys on ollut aina kuolleisuutta matalampi. Ikäjakauma vuonna 1970 oli seuraavanlainen: 0–14-vuotiaita oli 23,2 %, 15–64-vuotiaita 64,3 % ja sitä vanhempia 12,5 %.

Maatalouden osuus elinkeinoissa alkoi laskea kiihtyvään tahtiin 70-luvulle tultaessa. Kasvatvat elinkeinot olivat tuolloin teollisuus ja erityisesti palvelualat. Teollisuuden osalta kasvua tapahtui varsinkin rakennusalaalla, sillä rakentaminen oli 1970-luvulta lähtien vilkkaampaa. Palveluyhteiskunnan nousu näkyi myös Pertunmaan elinkeinorakenteessa.⁵⁷

T a a j a m a t j a k y l ä t

Suomessa asutus siirtyi kohti taajamia 1970-luvulta lähtien. Myös Pertunmaalla asutus seurasi tätä kehitystä. Pienet maatilat eivät enää elättäneet väestöä, joten tilakoot kasvoivat, ja suuri joukko muutti kaupunkeihin tienamaan tai asumaan taajamiin lähemmäs palveluita. Haja-asutusalueet tyhjenivät, mikä johti palveluiden keskittymiseen pienemmille alueille. Väen väheneminen ja palveluiden katoaminen muodostivat kehän, joka pyörii yhä edelleen maaseudulla vaikuttaen palveluiden saamiseen ja alueiden asumiskelpoisuuteen. Pertunmaan taajamat, kirkonkylä ja Kuortti, kehittyivät taajamiksi hitaasti. Tähän vaikuttivat esimerkiksi rakennuskiellot, joita oli Kuortissa vuosina 1962–1977 ja kirkonkylällä 1958–1978. Rakennuskiellon aikana sai rakentaa vain lääninhallituksen luvalla ja rakennushallituksen lausunnolla. Sekä Kuorttiin että kirkonkylälle laadittiin rakennuskieltoaikoina asemakaavoja. Rakennuskiellot päättyivät Kuortin ja kirkonkylän rakennuskaavojen hyväksymiseen. Kummassakin taajamassa kaavoitettiin näillä ensimmäisillä rakennuskaavoilla paljon lisää asumista. Sen jälkeen asemakaava-alueita on laajennettu tarpeen mukaan. Vuonna 1970 Pertunmaalla oli viisi talouskylää, joita olivat Kirkonkylä, Kuortti, Lihavanpää, Mansikkamäki ja Ruorasmäki. Kuortti oli kylistä väkiluvultaan suurin, ja siellä asui lähes kolmasosa koko kunnan väestöstä. Noin neljäsosa pertunmaalaisista asui Kirkonkylän talouskylän alueella. Kuortissa oli hyvät kulkuyhteydet ja enemmän tilaa teollisuudelle, joten sitä kehitettiin teollisuuskylänä. Kirkonkylä taas sijaitsi kapealla kannaksella, eikä laajenemismahdollisuuksia ollut kuin etelään ja pohjoiseen. Kirkonkylää kehitettiin koulukeskuksena.⁵⁸

⁵⁷ Kinnunen 2018, 192–197.

⁵⁸ Pertunmaan asemakaavayhdistelmä, Kinnunen 2018, 198–203.

Kirkonkylä

Kirkonkylällä tapahtui paljon uudistuksia 1970-luvulle tultaessa. Kunta osti uusia alueita maanomistajilta ja keskustaajaman kaavoitus oli käynnissä. Kadut valaistiin vuonna 1968 ja alueelle rakennettiin kunnallistekniikkaa. Ennen 70-lukua teollisuuden ja asutuksen likavedet laskettiin käsittelemättöminä Pankajokeen. Vedensuojeluasioiden noustua pinnalle meijerin taakse rakennettiin vuonna 1973 biologis-kemiallinen puhdistamo. Myös meijeriä laajennettiin jälleen.

Kuva 45 yllä: Kirkonkylä 1970-luvun vaihteessa, Kaaviossa Pertunmaan kunnan karttapalvelun peruskartta 1969.

vaihteessa Pertunmaan ensimmäinen ja todennäköisesti viimeinen kerrostalo. Vanhan pappilan viereen rakennettiin myös 1972 valmistunut tiilinen tasakattoinen pappilarakennus.

3. Kolmannella korostetulla alueella kirkonkylässä sijaitsi maamiesseuran talo, jonka lähellä oli urheilukenttä. Kenttä oli kunnan pääurheilukenttä vuoteen 1970 asti, ja sen rakensi vuonna 1939 Pertunmaan suojeluskunta.

4. Neljäs alue on yksi Pertunmaan vanhimmista asutuspaikoista. Rantalan uudemman talon ja meijerin välille kaavoitettiin uusi omakotitaloalue. Hieman kauempana sijaitsi Vanha-Rantalan talomuseo.⁵⁹

1. Karttakaavion ensimmäisellä alueella suuria muutoksia 1970-luvun alkuun mennessä olivat paloaseman rakentaminen vuonna 1963 sekä vuotta aiemmin valmistunut Osuuskassan punatiilinen liikerakennus. Uusi koulukeskus valmistui vanhan koulurakennuksen viereen vuonna 1968, ja sitä laajennettiin jo pari vuotta myöhemmin. Hieman Kuorttiin päin, nykyisen taajaman ulkopuolelle valmistui vuonna 1970 uusi liikuntahalli Kisaranta, jossa järjestettiin myös tansseja.

2. Ensimmäistä ja toista aluetta kaaviossa rajaa nykyisen torin ja liikekiinteistöjen paikalla sijainnut Pertunmaan saha. Sahan suuri alue katkaisi kirkonkylän yhtenäisen rakenteen kahtia. Vanhan hautausmaan ympäristöön valmistui vuonna 1967 Pertunmaan Säästöpankille uusi liiketila. Pertuntien toiselle puolelle rakennettiin vuosikymmenen

⁵⁹ Kinnunen 2018; Peruskartta 1969.

Kuva 46 yllä: Kirkonkylä vuonna 1969, SH

Pertunmaan kirkonkylän koulu

Kuva 47 yllä: Kirkonkylän koulukeskus 1970-luvulla, VT

aikana koulukeskukseen tehtiin laajennus wc-tiloja varten, ja kaikkiin kolmeen osaan kohdistui sisäisiä muutostöitä. Rakennuskompleksi purettiin uuden yhtenäiskoulun rakentamisen yhteydessä.⁶⁰

Pertunmaan keskikoulu toimi elementtirakenteisessa koulurakennuksessa, joka valmistui vuonna 1968. Uusi koulukeskus koostui kahdesta katetun tilan yhdistämästä rakennuksesta, joista toisessa oli erilliset puu- ja metallityön tilat. Jo vuonna 1970 matalaa koulukeskusta laajennettiin ensimmäisen kerran. Uudesta laajennuksesta tuli ala-aste. 1980-luvun

⁶⁰ Kinnunen 2018, 389; Rakennuslupa.

Paloasema

Kuva 48 yllä: Pertunmaan paloasema

Kunnan palokalustoa säilytettiin muun muassa Kujalan tilan ja Pertunmaan sahan varastotiloissa ennen kuin vuonna 1963 rakennettiin paloasema. Aseman rakentamiseen saatiin 6 milj. markan avustus (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 150 000 euroa). Uuden rakennuksen myötä kalustona oli säiliöauto, kaksi sammutusautoa, kaksi moottoriruiskua, letkua ja muita tarpeita. Paloaseman rakennus on kooltaan 544 m², ja sen yhteyteen rakennettiin kolme kylpyhuoneellista huoneistoa: palomestarin asunto

70 m², talonmiehen asunto 33 m² ja kalustonhoitajan asunto 37 m². Paloasema koostui kolmesta osasta, jotka olivat paloaseman yleiset tilat ja autotallit, asunnot sekä torni. Paloasema rakennettiin mäen päälle vanhan kunnanvirastotalon vierelle, lähelle Osuuskassan vastavalmistunutta rakennusta. Nykyisin paloaseman lähimmät rakennukset ovat uudempi kunnanvirasto sekä Pertunmaan yhtenäiskoulu. Rakennusta on laajennettu kaksi kertaa, mutta sen Pertuntien puoleinen julkisivu on säilynyt alkuperäisemmässä asussaan.⁶¹

Osuuskassan rakennus

Kuva 49 yllä: Osuuskassan liikerakennus

Osuuskassa tarvitsi suuremmat ja nykyaikaisemmat toimitilat, joten vuonna 1949 rakennetun pankkitalon vierestä ostettiin lisää maata uudelle rakennukselle. Harjakorkeus saavutettiin vuonna 1961, ja Jaakko Suomalaisen johtaman urakan hinta oli 20 miljoonaa markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 517 200 euroa). Vuonna 1962 valmistunut pankkirakennus tarjosi ajanmukaiset puitteet. Rakennuksen katto on asettunut hattumaisesti ullakon päälle siten, että se näyttää melkein leijuvan. Rakennuksen muotokieli on hyvin modernistinen ja siinä on pitkät nauhaikkunajulkisivut.

Uuden pankin liiketilan suunnittelu käynnistyi vuonna 1982, jolloin pankin tilojen tilalle suunniteltiin kunnanvirastoa. Kadun puoleisella julkisivulla on liiketiloja suurine ikkunoineen ja ylemmät kerrokset olivat toimisto- ja asumiskäytössä. Osuuskassan rakennus rakennettiin vanhan pankkitalon vierelle aivan Pertunmaan kirkon ja sitä ympäröivän hautausmaan tuntumaan. Lähellä sijaitsevat kunnantalo sekä pian pankin jälkeen valmistunut paloasema.⁶²

⁶¹ Kinnunen 2018; rakennusluvut 1962, 1985.

⁶² Kuva 2003, rakennuslupa 1961.

Kisaranta

Kuva 50 yllä vasemmalla: Kisaranta 1970-luvulla, VT

Kuva 51 yllä oikealla: Kisaranta nykyisin

Vuonna 1970 Pertunmaalla avasi ovensa urheilutalo Kisaranta. Urheilutalon hankkeen omin varoineen toteutti paikallinen urheiluseura Pertunmaan Ponnistajat. Uusi urheilutalo oli maalaiskuntien upeimpia, samaa tasoa kuin keskikokoisten kaupunkien urheilutalot. Alkuperäinen julkisivu oli harmaata mineriittilevyä, ja rakennuksessa oli liikuntasali, disko, kahvio, kudontatila ja kuntosali. Rakennusta laajennettiin ja peruskorjattiin vuonna 1997. Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky:n suunnitteleman peruskorjauksen kokonaishinta-arvio oli 2,2 milj. markkaa. Rakennusta laajennettiin Pertuntien puolelta 294 m² verran. Myös salia korotettiin. Kisarannassa on nykyisin verholla osiin jaettava liikuntasali, peilisali, kuntosali, kahvio ja pukuhuonetiloja. Rakennuksen pihamaalla on kaksi tenniskenttää ja uimaranta. Kisarannan julkisivuissa on pystysuuntaista puuverhousta ja rakennuslevyä. Rakennuksen korkeampi massa on harjakattoinen ja matalampi pulpettikattoinen. Rakennusta on käytetty liikuntahallin lisäksi myös kokoontumistilana, talviaikojen tanssipaikkana. Yläkerran peilisalissa on ollut taiteen opetustiloja ja ennen peruskorjausta siellä oli disko.⁶³

Säästöpankin talo

Kuva 52 yllä: Säästöpankin entinen liiketalo

Vuonna 1967 valmistunut liikekiinteistö oli merkitykseltään tärkeä kunnalle, sillä Säästöpankiksi rakennetussa liikekiinteistössä oli toimitilat myös apteekille ja postille. Rakennuksen keltatiiliset päädyt antavat ryhtiä pitkille ikkunariveille. Rakennuksessa on edelleen liiketiloja. Tiloissa toimii käsityöliike, kukkakaupan myyntipiste, kampaamo sekä metsänhoitoyhdistys.⁶⁴

⁶³Pertunmaan kunta 1994; rakennuslupa 1994; Kinnunen 2018, 421; Koponen 1996.

⁶⁴ Kinnunen 2018.

Asuinrakentaminen

Kuva 53 *ylimpänä*: Kunnan ainut kerrostalo

Kuva 54 *yllä*: Vuonna 1971 valmistunut omakotitalo Kuortissa

Pertunmaalla kerrostaloasunnossa asuminen on harvinaisuus. Erityinen asumismuoto ei johdu asuntojen keskimäärin 600 euron neliöhinnasta, vaan siitä, että Pertunmaalla on vain yksi kerrostalo. Vuonna 1970 valmistuneessa kolmikerroksisessa rakennuksessa on sekä liike- että asuintiloja. Talossa on myös Pertunmaan asuntokannalle epätyypillisiä yksiöitä, ja kahdessa asuinkerroksessa on yhteensä 15 huoneistoa. Rakennus on esimerkki taajamien tiivistymisestä Pertunmaalla. Kerrostalo sijaitsee näkyvällä paikalla Pertuntien varrella vanhan hautausmaan ja Rinnehovin vanhainkodin vieressä. Rakennus vastaa tyyllillisesti aikansa ihanteita: tehokkuutta ja sosiaalista tasa-arvoa. Betonin lisäksi käytettiin paljon tiiltä.⁶⁵

Pientaloarkkitehtuurissa näkyi myös tiilen suosio. 1970-luvun alun omakotitalot jatkoivat edellisen vuosikymmenen modernistista linjaa, ja monissa taloissa oli linjakas tasakatto ja valesokkeliratkaisu, jolla maan- ja lattiapinnan eroa häivyttiin. Tämä teki rakennuksista vieläkin horistontaalisempia. Asuinrakentamisessa väljyys lisääntyi, ja varustetaso kodeissa parani.⁶⁶

Pertunmaan uusi pappila

Aivan vanhan pappilan pihapiirin viereen valmistui vuonna 1972 uusi ruskeatiilinen pappila. Rakennusmestari Kalevi Ylösen suunnittelema rakennus oli aikansa ihanteen mukaisesti matala ja tasakattoinen. Pappilassa oli viisi huonetta, keittiö, kanslia ja virkahuone. Rakennuksen tasakatto on muutettu myöhemmin harjakatoksi. Rakennus siirtyi vuonna 2005 yksityiskäyttöön.⁶⁷

Kuortti

Kuortissa 1960- ja 1970-luvuilla kehitys oli nopeampaa kuin kirkonkylällä. Kuortissa oli enemmän asukkaita kuin kirkonkylällä, mutta myös kunnallistekniikka ja katuvalaistus toteutettiin ensin Kuorttiin. Nopeampaan kehitykseen vaikutti rakennettavan maan lisäksi uusi valtatie 5:n linjaus, joka kulki Kuortin kautta.

Kuva 55, *oikealla*: Kuortin keskustaa 1960-luvulla, Jukka Manninen

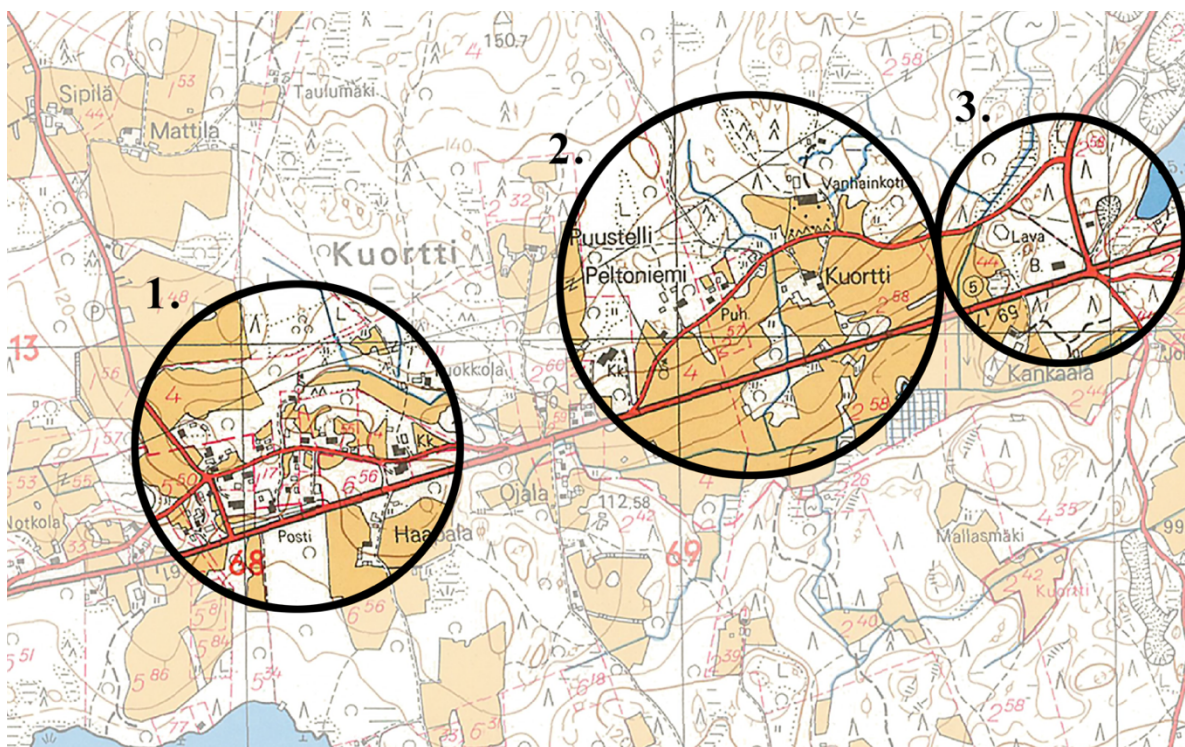
⁶⁵Oikotie; Standertskjöld 2011.

⁶⁶ Standertskjöld 2011.

⁶⁷ Kinnunen 2018.

Tie Heinolan ja Mikkelin välillä oli suurempi Kuortin kautta, joten kirkonkylä jäi sivuun. 5-tie valmistui vuonna 1959, jonka jälkeen kauppatoiminta siirtyi hiljalleen lähemmäs uutta tietä. Kuortissa toimi 1970-luvun alussa kolme sekä sekatavaraliikkeitä että erikoisliikkeitä, kaksi pankin konttoria, kaksi baaria, liiketalo ja huoltoasema. Teollisia yrityksiä oli kaksi, ja lisäksi julkisia palveluita alueella olivat posti, koulu, kirjasto, urheilukenttä ja vanhainkoti.⁶⁸

1. Vuosien 1950 ja 1970 välillä Kuorttiin rakentui useita liikekiinteistöjä: vuonna 1957 valmistuneet Osuuskaupan ja Vesalalaisen K-kaupan rakennukset, vuoden 1961 Mäntyharjun säästöpankin sivukonttori sekä Osuuspankin Kuortin konttori, joka valmistui vuonna 1967. 5-tien ja pohjoiseen päin kulkevan Mansikkamäentien risteyksessä oli myös vuonna 1955 rakennettu Kuortin työväentalo, jonka kanssa samoissa tiloissa toimi esimerkiksi 1971 perustettu Karhu-Grilli. Kuortin rakennuskaavoituksen yhteydessä entisille peltoalueille suunniteltiin uusi asuinalue, joka koostui rivitaloista ja omakotitaloista. Kuortin Nahka Oy toimi ensimmäisen vuotensa Kuortin vanhassa koulurakennuksessa, kunnes vuonna 1972 koulun viereen valmistui 600 m² kokoinen tehdashalli.
2. Kuortin vanha alkuperäinen alue jäi hieman uuden tielinjauksen sivuun. Tällä alueella toimi Kuortin koulu ja vanhainkoti eli entinen kunnalliskoti.
3. Valtatie 5:n linjaus vaikutti tällä kolmannella alueella liikennejärjestelyihin. Vilkas tie lisäsi myös alueen mahdollisuuksia, ja vuonna 1966 Pertunmaan tien ja 5-tien risteykseen perustettiin Unionin huoltoasema. Vuonna 1961 pian uuden tien valmistuttua Pertunmaan ponnistajat rakensi Kuortin tärkeimpien väylien risteykseen Kisahallin tanssilavan.⁶⁹

Kuva 56 yllä: Kuortti 1970-luvun vaihteessa, Kaaviossa Pertunmaan kunnan karttapalvelun peruskartta 1969.

⁶⁸ Kinnunen 2018, 202–203.

⁶⁹ Kinnunen 2018.

Osuuskaupan talo

Osuuskaupan liikekiinteistö rakennettiin vuonna 1957 Kuorttiin Kauppap tien varrelle aivan valtatie 5:n lähelle. Tiloissa palveli päivittäispalvelukauppa aina 2000-luvulle asti. Rakennuksessa on sen jälkeen ollut muutakin liiketoimintaa, mutta tällä hetkellä se on yksityisessä asumiskäytössä.⁷⁰

Kuva 57 vasemmalla: Osuuskaupan vanha liikekiinteistö

Vesalaisen kauppakiinteistö

Keskon päivittäistavara- ja sekatarvakauppa valmistui Kuorttiin vuonna 1957. Rakennus on tiilirakenteinen, ja sen alakerrassa oli kaupan liiketila. Kauppiaan asunto oli yläkerrassa. 165 m² kokoisessa liikerakennuksessa oli jäähdyttämö, toimisto ja omat osastot ruoka- ja sekatarvalle. Yläkerran asunnossa oli olohuone, kaksi makuuhuonetta, lastenhuone ja keittiö sekä ruokailuhuone. Rakennus on nykyisinkin sekä liike- että asumiskäytössä, ja siinä toimii antiikkiliike.⁷¹

Kuva 58 yllä: Liike- ja asuinrakennus

Osuuspankin vanha liikekiinteistö

Alun perin Osuuskassan Kuortin konttori rakennettiin 1967. Vaaleassa tiilirakennuksessa on toiminut useita liikkeitä. Rakennus on ollut tasakattoinen, ja yläosan puuvuoraus oli aikaisemmin tumma. Tasakatto on myöhemmin vaihdettu matalahkoon harjakattoon, ja rakennuksen puuosissa on tällä hetkellä vaalea mintunvihreä sävy. Rakennus on yksityiskäytössä.⁷²

Kuva 59 vasemmalla: Entinen liikerakennus

Mäntyharjun Säästöpankin sivukonttori

Rakennuspaikka pankin konttorille lohkottiin Haapalan tilasta 5-tien (nyk. Heinolantien) varteen. Perustamista puoltavilla oli näkemys Kuortin kehittymisestä ja elinvoimasta keskeisellä paikalla. Kuortin sivukonttori avattiin vuonna 1961 ja pankkitoiminta päättyi 1990-luvun alussa.

⁷⁰ Kinnunen 2018, 272–273; Etuovi.

⁷¹ Kinnunen 2018, 270; rakennuslupa 1956.

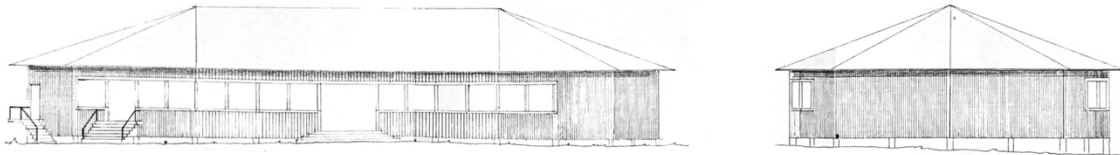
⁷² Kuva 2003.

Kuva 60 yllä: Rakennus pankkiliiketoiminnan päätyttyä

Rinteeseen rakennetussa konttorissa oli pankkisalin lisäksi myös asuntoja työntekijöille: Kaksi yksiötä ja kaksio. Rakennuksen 209 neliötä lämpenivät öljyllä. Päätyjen julkisivut olivat valkoista tiiltä tummalla saumalaastilla. Piha-alue on rajattu luonnonkivilohkareilla. Rakennus peruskorjattiin 1990-luvun alkupuolella pankkitoiminnan loputtua, jolloin osa liiketiloista muutettiin asuinkäyttöön sopiviksi. Rakennus sijaitsee mäellä hieman erillään muista Kuortin liiketiloista. Rakennus sijoittuu kahden vanhan Heinola-Mikkeli maantien väliin.⁷³

Kisahalli

Kuva 61 yllä: Kisahallin julkisivupiirroksat

Kuorttiin rakennettiin Pertunmaan Ponnistajien toimesta uusi tanssilava vuonna 1961. Tällä Kisahallina tunnetulla huvilavalla oli 1000 hengelle yleisötilaa. Kisahalli ei ollut menestys ainoastaan paikallisen nuorison keskuudessa, vaan se oli tunnettu huvittelupaikka myös heinolalaisille ja mikkeliiläisille. Kisahallissa oli kooltaan 308 m² oleva sali ja 69 m² ravintola, jotka oli erotettu toisistaan korkeuserolla ja kaiderakenteella. Rakennus on ollut lähivuosina käytössä satunnaisesti.⁷⁴

Koululaitos muutoksen edessä

Pertunmaalla kansakoulutoiminta oli laajimmillaan 1960-luvun taitteessa, ja kouluissa oli oppilaita yhteensä 744 vuonna 1958. Eniten oppilaita oli Kuortin ja kirkonkylän kouluissa. Ikäluokat alkoivat kuitenkin pian tämän jälkeen pienetä, eivätkä kaikki enää malttaneet jäädä asumaan maaseudulle. Pertunmaan väestö alkoi siis laskea muun maan kehityksen mukaisesti, eikä kaikille kansakouluille ollutkaan enää tarvetta. Vuoteen 1972 mennessä Pertunmaalla oli lakkautettu seitsemän kansakoulua, joihin kuuluivat myös Mäntyharjun rajaseudun, Koirakiven ja Karankamäen koulut. Koulurakennuksista Laukkalan ja Mansikkamäen kouluissa opetustoiminta päättyi. Ruorasmäen kouluun yhdistetyllä Joutsjärven koululla opetus vielä jatkui. Muut lakkautetut koulut, Kaupinmäen ja Hartosenpään koulut, toimivat vuokratiloissa. Koulurakennukset olivat merkittävä osa kylä ja niiden yhteisöllisyyttä sekä identiteettiä. Kouluilla oli opetustehtävän lisäksi muitakin käyttötarkoituksia, sillä kouluilla muun muassa kokoonnuttiin, urheiltiin ja käytiin kirjastossa.

⁷³ Kinnunen 2018; rakennuslupa 1960; Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy 2006.

⁷⁴ rakennuslupa 1961; Kinnunen 2018.

Koulurakennusten yksityiskäyttöön myynti onkin varmasti osaltaan vaikuttanut kyläidentiteetin kuihtumiseen.⁷⁵

Pertunmaa sai vuonna 1964 oikeuden perustaa keskikoulun, joka pienensi kansakoulun ja oppikoulun kuilua. Keskikoulu aloitti Maamiesseuran talolla eli nykyisellä nuorisotalolla. Pappilan lähelle suunniteltiin suurta kivistä koulukeskusta, jossa olisi tilat kansa-, kansalais ja keskikoululle sekä kirjastolle. Opetusministeriön hylättyä suunnitelman korjattiin kirkonkylän vanha koulurakennus kansakoulun käyttöön. Keskikoululaisille päätettiin rakentaa yksi varavaihtoehtoista: matala elementtirakenteinen koulurakennus.⁷⁶

Nipulin koulu

Kuva 62 yllä: Nipulin koulu vuonna 1961, JS

Vanhan koulun jäätyä pieneksi Nipuliin rakennettiin uusi koulurakennus. Matala koulu valmistui vuonna 1961. Sen kanssa samassa pihapiirissä sijaitsi myös kolmen huoneiston asuinrakennus ja talousrakennus. Uudessa koulurakennuksessa oli puukeskuslämmitys, ruoan valmistukseen puuliesi ja -uuni, puutyöluokka sekä opetustilat kahdelle opettajalle. Rakennuksen katto on uusittu ja sisäänkäyntien yläpuolelle on tehty pienet harjakattoiset katokset. Rakennusaikakaudelle tyypilliset ikkunarivit on osittain peitetty, mutta niiden sijainti ja koko on edelleen havaittavissa julkisivussa. Koulu sijaitsee Ruuhilammen rannalla Nipulin kylässä. Rakennus on muuttunut paljon sekä ulkoa että sisältä korjausten ja käyttötarkoituksen muutoksien vuoksi. Ulkorakennukset ovat säilyneet tontilla koulutoiminnan päätyttyäkin. Nykyisin rakennuksessa toimii lastensuojelun sijaishoidon yksikkö⁷⁷

Teollisuus

Pertunmaalla toimi 1970-luvun alussa vain muutama teollinen yritys: Pertunmaan saha, Kuortin Puusepät Oy, Puusepänliike T. A. Rantanen ja Kuortin Nahka Oy. Elinkeinoelämän kehitystä hidastivat pienet kunnallisverotuotot, sillä maatalouteen nojanneen kunnan ansiotaso oli matala. Halukkaita työntekijöitä teollisuuden aloille kuitenkin oli, sillä elinkeinorakenteessa siirtymä pois alkutuotannosta oli käynnissä kovaa vauhtia.

Kuortin Nahka oli 70-luvulla Pertunmaan suurin yritys ja se työllisti huippuvuosinaan 55 työntekijää. Yritys perustettiin vuonna 1971, ja toiminta alkoi Kuortin vanhan koulurakennuksen tiloissa. Vuotta myöhemmin kunnan takaamalla rakennuslainalla koulun viereen nousi 600 m²:n kokoinen tehdashalli. Yrityksen toiminta päättyi vuonna 1979.⁷⁸

⁷⁵ Kinnunen 2018, 396–397.

⁷⁶ Kinnunen 2018, 398.

⁷⁷ Syvälahti 2004; rakennuslupa 1960.

⁷⁸ Kinnunen 2018, 285–287.

1990-luvun alku

Kirkonkylä muuttuu

V ä e s t ö

Pertunmaan asukasluku jatkoi laskuaan edelleen 1980-luvun lopulla, ja vuonna 1990 väkiluku oli 2499. Vuosi 1989 oli poikkeuksellinen, sillä silloin väkiluku nousi muuttovoiton seurauksena. Pertunmaalaisten ikärakenteessa tapahtui ennen 1980-lukua muutos, jonka mukaisella tiellä Suomi kulkee edelleen: alle 15-vuotiaiden määrä alitti yli 64-vuotiaiden määrän. Vaikka työikäisten määrä kunnassa on pysynyt vuosikymmeniä samalla tasolla, ikärakenteen vanheneminen on vaikuttanut pienen maalaiskunnan talouteen.

Pertunmaalla 1970-luvun aikana kunnan tahtotilana oli teollisuuden lisääminen. Yritystoiminnan tukitoimet poikivat kuntaan uusia teollisuuden työpaikkoja. Vuonna 1990 teollisuudesta ja rakennustoiminnasta elinkeinonsa sai jo 18,2 prosenttia kunnan väestöstä, kun vielä ennen tavoitteellisia toimia vuonna 1970 vastaava luku oli 10,5 %. Myös palvelualla työskenteleviä oli suhteellisesti enemmän kuin ennen. Yli kolmannes kuntalaisista toimi kaupan, liikenteen ja palveluiden aloilla. Ennen lamaa Pertunmaalla maa- ja metsätalous oli silti yleisin elinkeino.

1980-luku oli loma-asumisen nousukautta. Pertunmaalla kesämökkien lukumäärä kasvoi vuosien 1980–1990 aikana lähes kaksinkertaiseksi: Kun vuonna 1980 kesämökkejä oli 811, kymmenen vuotta myöhemmin niitä oli jo 1462. Tuona ajanjaksona kesäasuntojen lukumäärä kasvoi eniten nykypäivään mennessä. Loma-asuntoja oli jopa enemmän kuin vakituisia asuntoja. Asukkaiden määrä yli kaksinkertaistui kesäkautena, mikä vaikutti osaltaan myös palveluiden kehittämiseen. Loma-asukkaat korvasivat kulutuksellaan väestötappiota, joten lomakauden palveluihin panostettiin enemmän.⁷⁹

T a a j a m a t j a k y l ä t

1980- ja 1990-luvun vaihde oli kirkonkylän kehityksen aikaa. Vuonna 1985 kirkonkylä oli jälleen palannut suurimmaksi talouskyläksi, ja siellä asui 30,3 % kunnan väestöstä. Taajamassa asui vuonna 1985 pertunmaalaista 31 prosenttia, kun viisi vuotta myöhemmin taajama-aste oli 36,3. Kuntalaiset siirtyivät kylistä lähemmäs uusia parempia palveluita. Myös asumisen uudet, helpommat muodot kiinnostivat. 1990-luvun alussa kirkonkylän nykyinen kyläkuva oli jo pääpiirteittäin muotoutunut. Kuortissa palvelut jatkoivat tiivistymistä 5-tien varteen. Kuortissa entisen työväentalon paikalle rakennettiin uusi liikekiinteistö.⁸⁰

S ä ä s t ö p a n k i n t o r i

Kuorttiin valmistui vuonna 1989 säästöpankintorin rakennus, johon suunniteltiin pankin lisäksi tilat seurakunnalle, postille, kansalaisopistolle ja ravintolalle.

Kuva 63 oikealla: Säästöpankintori

⁷⁹ Tilastokeskus, Kinnunen 2018, 193–198, 205.

⁸⁰ Kinnunen 2018, 199–202.

Rakennuksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Reijo Seppänen Ky Mikkelistä. Säästöpankintori toimi Kuortissa linja-autojen pysähdyspaikkana. Nykyisin rakennuksessa toimii pesula, kausittain auki oleva ravintola sekä ryhmäperhepäiväkotiki Kuuttila.⁸¹

Saha väistyy uuden keskustan tieltä

Pertunmaan saha oli merkittävä työnantaja, mutta myös näkyvästi osa kyläkuva. Saha sijaitsi aivan Pertunmaan kirkonkylän keskellä jakaen sen kahtia. Sahan rakennus ja hoitamaton piha-alue sijaitsivat Pienenveden ja Pankajojoen välissä. Jokea pitkin sahalle uitettiin aikanaan tukkeja. Vuodesta 1950 asti sahayrittäjänä toiminut Reino Kurppa kuitenkin päätti sahan toiminnan 1984. Toimintaa oli siirretty vuonna 1979 valmistuneeseen höyläämöhön, joka sijaitsi kauempana keskustasta.⁸²

Sahan tonttimaasta tehtiin kauppoja vuonna 1986 Osuuspankin kanssa. Myös Säästöpankki osti maata pitäjän keskeltä. Rakennuskaavan muutoksessa vuonna 1987 sahan alueen kaavamerkintä muuttui teollisuus- ja varastorakennusten korttelialueesta asuin-, liike- ja toimistorakennusten korttelialueeksi. Kurpan tehtäväksi jäi hävittää puu- ja tiilirakenteinen

Kuva 64 yllä: Pertunmaan saha vuonna 1986, AP

saharakennus, joten vuonna 1987 se poltettiin uudisrakennusten tieltä. Rakennus oli yli 30 vuoden ajan ollut osa Pertunmaan kirkonkylän maisemaa. Uudistuva kirkonkylä tarvitsi kuitenkin tilaa laajentumiselle, ja sahan paikka järven rannassa päätieyhteyden varrella sopi hyvin kehitettäväksi. Sahan alueen rakennuskaavan muutos sekä kunnan ja yrittäjän yhteistyö oli kirkonkylän muutoksien ensimmäiset ja tärkeät askeleet.⁸³

Purkamalla parempi?

Kirkonkylän katunäkymä muuttui 1980-luvun lopulla paljon lyhyessä ajassa. Sahan lopettaminen ja purkaminen tekivät tilaa kolmelle uudelle liikekiinteistölle sekä torille. Vaikka saha olikin osa Pertunmaan kirkonkylää jo itsenäistymisen ajoilta lähtien, kunnan keskustalla ei ollut yhtenäistä identiteettiä tai keskipistettä. Kahtia jakautunut keskustaaajama yhdistyi vasta teollisuuden väistyessä Pienenveden rannalta.

Sahan vanhalle tontille nousi kolme uutta liikekiinteistöä. Kuvistakin päätellen ensimmäisenä alueelle rakentui vuonna 1987⁸⁴ Pertunmaan säästöpankin konttori, jonka lohkaistu nurkka osoitti toiveikkaasti Pertunmaan tulevalle kohtaamispaikalle, torille. Seuraavassa vaiheessa viereen rakentui Olli ja Päivi Uotisen päivittäistavarakauppa ja viimeisenä valmistui Koitin-

⁸¹ Partanen 2010; rakennuslupa 1988.

⁸² Kinnunen 2018, 284.

⁸³ Pertunmaan kirkonkylän kaavayhdistelmä; Pertunmaan rakennuskaava 1978, Kinnunen 2018.

⁸⁴ Partanen 2010.

Pertunmaan osuuspankin konttori vuonna 1988. Kirkonkylällä oli hetken nähtävissä Osuuspankin kolme eri oman aikansa mukaista konttorirakennusta. Vanhin osuuskassan liiketila, vuonna 1950 valmistunut rapattu talo purettiin vuonna 1989. Osuuskassan talon rakentaminen alkoi vuonna 1949, ja sen 3 milj. markan urakasta vastasi mikkeliäinen Eino Tyrväinen.⁸⁵

Lähes vastapäätä Osuuskassan rakennusta purettiin myös Pertunmaan kunnanvirasto. Uusi virasto valmistui vuonna 1988, mutta toisin kuin monesti aikaisemmin oli toimittu, vanha virastotalo säilyi toiminnassa rakennustyömaan aikana. Pertunkartanoksi nimetty uusi virastotalo muistutti muodoltaan U-kirjainta, ja Hartolan kirkon ylijäämähirsistä rakennettu vanha virasto mahtui olemaan omalla paikallaan ennen työntekijöiden siirtymistä uusiin tiloihin. Vanhan kunnantalon matka ei kuitenkaan loppunut, vaikka se purettiin vuonna 1988.

Rakennuksen kohtalo ei ollut selvillä vielä uuden kunnantalon rakentamisen alkuvaiheessa, mutta hirsikehikko päättyi lopulta omakotitaloksi Heinolan maalaiskuntaan, ja ikivanhat hirret saivat jatkaa kiertoaan jälleen uudessa käyttötarkoituksessa.⁸⁶

Pertunmaan rakennuskanta pysyi jo tuolloin melko nuorena, koska niin talojen pihapiireissä kuin keskustassakin vanha rakennus korvattiin uudella. Rakennuksia purettiin sen sijaan, että niitä olisi korjattu tai käyttötarkoitusta olisi muutettu.

Kuvat, *ylhäältä lähtien*:

Kuva 65 Osuuskassan purkamien vuonna 1989, AP
 Kuva 66 Kunnantalon purkaminen vuonna 1988, AP
 Kuva 67 Säästöpankin rakennustyömaa, AP
 Kuva 68 Päivittäistavarakauppa rakentuu, AP

⁸⁵ Kuva 2003, 62.

⁸⁶ Pitäjänuutiset 1988.

Pertunmaan osuuspankki

Kuva 69 yllä: Pertunmaan osuuskauppa ja K-Market

järeillä tappiliitoksilla. Osuuspankki muodostaa yhdessä viereisten liikekiinteistöjen ja terveysaseman kanssa Pertunmaan kirkonkylän nykyisen keskustan ytimen. Kolme tiilipintaista liikekiinteistöä sijaitsevat entisen sahan paikalla, joka jatkui myös Pertuntien toiselle puolelle kohti rantaa. Pankki kiinteistön takaa alkaa Pankalammen kiertävä ulkoilureitti.⁸⁷

Osuuspankin kiinteistö sijaitsee entisen sahan paikalla, jonka Osuuspankki osti vuonna 1987. Osa tonttimaasta myytiin päivittäistavarakauppaa varten. Uudet tilat avautuivat vuonna 1988 rakennuksen valmistuttua. Sisäarkkitehtuurissa on käytetty paljon puuta. Sisätilan kattomuoto mukailee ulkopuolta ja katonkannattimet on kiinnitetty

Pertunmaan säästöpankin liikekiinteistö

Pertunmaan Säästöpankille valmistui vuonna 1987 uusi liiketila Pertunmaan sahan vanhalle alueelle. Punavalkoinen rakennus on kolmen liikekiinteistön sarjan ensimmäinen. Tällä hetkellä rakennuksessa toimii useampikin yritys.⁸⁸

Kuva 70 vasemmalla: Liikekiinteistö, jossa rakennettiin alun perin säästöpankiksi

Kunnantalo

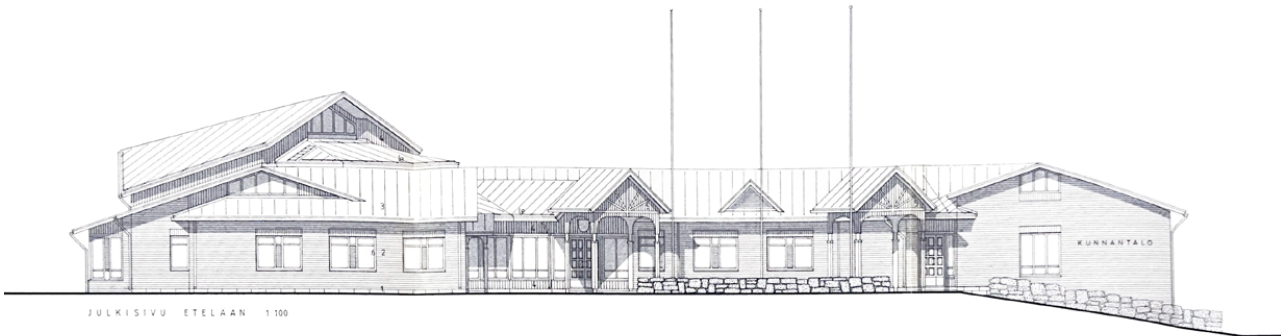
Kuva 71 yllä: Pertunmaan kunnantalo, Pertunkartano

Ennen kunnanviraston rakentamista työntekijöille ei ollut riittäviä tiloja. Henkilökunta työskenteli kolmessa eri rakennuksessa, mikä aiheutti hankaluuksia. Kunnanvaltuusto kokoontui nuorisotalolla, henkilökunnasta osa työskenteli kirjastotalossa ja osa 1929 rakennetussa vanhassa kunnantoimistotalossa. Pitkään vireillä ollut kunnantalo hanke toteutui vuonna 1988, kun Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky:n

⁸⁷ Kuva 2003.

⁸⁸ Partanen 2010.

suunnitteleman Pertunkartanon rakennustyöt alkoivat. Vastaavana rakennusmestarina toimi Markku Liukkonen. Pertunmaan siihen mennessä suurin rakennusinvestointi valmistui vuonna 1988, jolloin myös vanha virastorakennus purettiin. Uusi kunnantalo asemoitui tontille siten, ettei vanhaa rakennusta tarvinnut purkaa ennen rakennustöiden aloittamista. Rakennuksen peruskiveen sijoitettiin kuparilieriö, joka kätkee sisäänsä aikakapselin. Kunnanviraston rakennuskustannukset olivat 7,1 milj. markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 2,3 milj. euroa). Rakennuksessa virastotilaa on 1200 m² ja sen U-muotoinen massa rajaa sisäänsä piha-alueen. Pääsisäänkäynti sijaitsee sisäpihan päässä, jonne johdattelevat puurakenteiset katosaiheet. Tilavassa ja valoisassa kunnantalossa on taloudellisen nousukauden henkeä. Varsinkin kattojen moninaisuudessa on huomattavissa myös postmodernia monimutkaisuutta. Sisäpihan katokset luovat ulkotilasta virikkeellisen tyylien soveltamista pelkäämättä. Suurin osa väliseinistä on muurattuja. Toimistohuoneiden väliset seinät ovat kevytrakenteisia rankaseiniä. Sisätiloissa on käytetty puuta ovissa sekä osassa lattiapintoja ja sisäkattoja. Lattiat ovat julkisissa tiloissa kellertävää tiililaattaa ja palaparkettia. Kunnantalo sijaitsee mäellä kirkon ja paloaseman lähellä. Kunnantalon viereen rakentuneen yhtenäiskoulun takana avautuvat näkymät järvelle.⁸⁹

Kuva 72 yllä: Kunnantalon julkisivu, Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky

Vesitorni

Kuva 73 yllä vasemmalla: Ylävesisäiliön nosto, AP

Kuva 74 yllä oikealla: Pertunmaan vesitorni

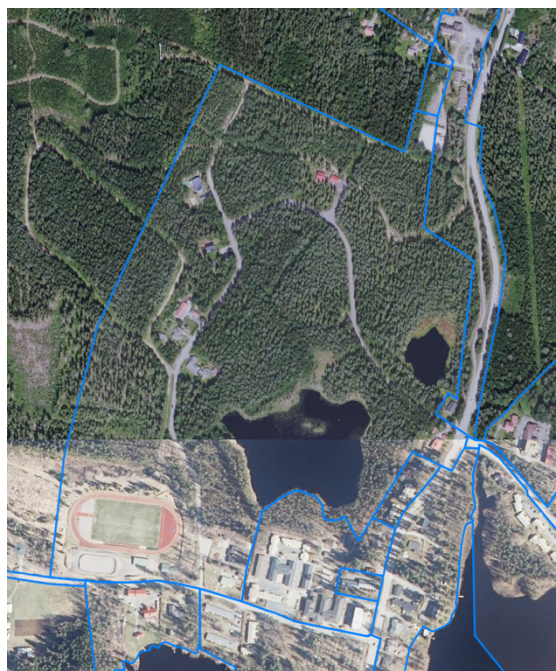
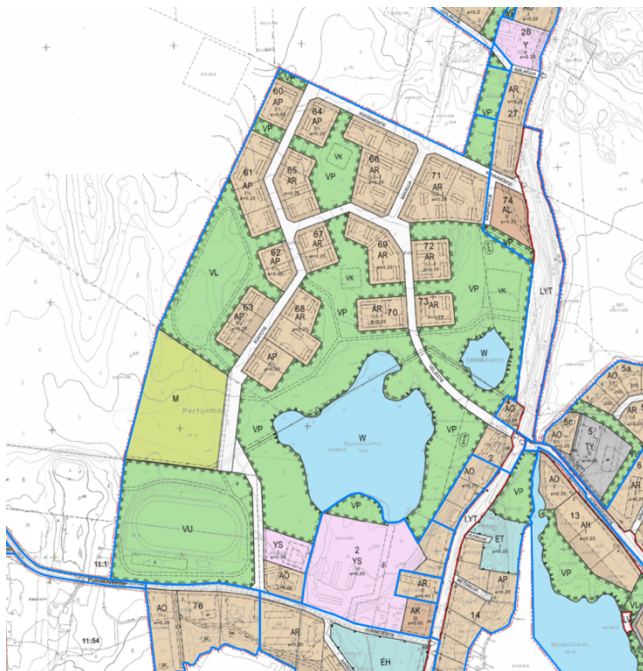
Vesitornit ovat osa sijaintipaikkakuntiansa rakennettua kulttuuriympäristöä. Ne ovat näkyviä katseenvangitsijoita maisemassa. Pertunmaan vuonna 1989 rakennettu n. 30 metriä korkea vesitorni on yläosastaan kartion muotoinen. Yläosan rakenteet on vuorattu harmaalla ja sinisellä profiilipellillä. Ylävesisäiliö on tilavuudeltaan 400 m³. Tällä hetkellä kunnan vesi- ja viemäriverkosto on 33 km pitkä. Pohjavesi ja puhdistettu raakavesi tulevat Kuortista. Jätevedet johdetaan Heinolaan.⁹⁰

⁸⁹ rakennuslupa 1987; Kinnunen 2018; Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta.

⁹⁰ Pertunmaan kunta; rakennuslupa 1988.

Uusia asuntoja

Kaakonlammen kaavoitusohjelma päättyi vuonna 1991, kun alueelle hyväksyttiin asemakaava uutta asuinalueita varten. Alue suunniteltiin siten, että luonto ja liikuntamahdollisuudet olivat lähellä. Idyllinen asuinalue ei ole toteutunut suunnitelmien mukaisena, sillä asuinalueelle on toistaiseksi rakentunut vain muutama pientalo. Rivitaloja rakennettiin vanhuksille ja kunnan muuhun vuokratyöhön. Asuntoasuminen alkoi yleistyä Pertunmaalla.⁹¹

Kuva 75 yllä vasemmalla: Ote asemakaavayhdistelmästä, Pertunmaan karttapalvelu

Kuva 76 yllä oikealla: Kaakonlammen kaavaraja, Pertunmaan karttapalvelu

Pyöröharjun hautausmaa

Pyöröharjun hautausmaa sijaitsee noin 2 km Pertunmaan keskustasta Kuorttiin päin. Hautausmailla oli ahdasta, joten vuonna 1992 otettiin käyttöön kunnan uusi Pyöröharjun hautausmaa. Pyöröharjulle haudataan vainajia, joilla ei ole sukuhautoja tai varauksia muille hautausmaille. Hautausmaalla on myös muualle haudattujen muistomerkki, uurnanlaskupaikka sekä alue toisuskaisille vainajille.⁹²

Kuva 77 vasemmalla: Pyöröharjun hautausmaan portti

⁹¹ Pertunmaan kirkonkylän asemakaavayhdistelmä.

⁹² Mäntyharjun seurakunta; Kinnunen 2018.

A s u i n r a k e n t a m i n e n

Kuva 78 yllä: Vuonna 1991 valmistunut omakotitalo Pertunmaalla, JM

Pertunmaalla asuttiin tavallisimmin omakotitalossa myös 1990-luvun alkaessa. Taloudellinen nousukausi lisäsi yleisesti omakotitalojen rakentamista. Pro gradu tutkielmassaan puutalorakentamisen mainoskuvastojen luomia ihanteita tutkinut Tiia-Pauliina Koskelo päätteli ajan kuvastojen pohjalta, että ihmiset eivät halunneet tyytyä enää perusratkaisuihin, vaan asuminen nähtiin myös itsensä toteuttamisena. Hyvä taloustilanne mahdollisti panostamisen asumiseen. Ajalle

ominainen omakotitalo oli Koskelon ja vuosina 1985–1991 rakennettujen omakotitalojen myynti-ilmoitusten mukaan suorakulmainen ja matala rakennus, jossa saattoi olla kuitenkin erkkereitä. Rakennuksessa näyttävänä elementtinä olivat katetut terassit ja kaaripylyväiköt. Rakennuksissa saattoi olla valesokkelirakenne, jolloin lattiapinta on samalla tasolla kuin maanpinta. Omakotitalorakentajien ihanteena oli vaalea tiiliverhottu tai rapattu talo, jossa on tumma ja loiva harja- tai aumakatto. Taloissa oli Etelä-Eurooppalaisia vaikutteita holvikaarikäytävissä ja julkisivujen materiaalivalinnoissa. Pohjoisamerikkalaista luksustaloihannetta tuotiin rakentamiseen pylvässisäänkäynneillä.

Tilaratkaisuiltaan taloissa oli uudenlaista väljyyttä. Keittiöt olivat suuria, ja monessa talossa oli tilava kodinhoitohuone sekä takkahuone. Wc- ja peseytymistiloihin panostettiin. Ne saivat olla tilavat, ja taloissa oli tavallisesti useampi wc-tila. Talon matala ja sokkeliton olemus mahdollisti sisä- ja ulkotilojen välisen saumattomamman yhteyden.⁹³

H y v i n v o i n t i v a l t i o n r a k e n n u s v i m m a

Vuonna 1972 astui voimaan kansanterveyslaki. Sen tavoite oli tasa-arvoistaa terveyspalvelujen saatavuutta Suomessa. Lain myötä kunnilla oli suurempi vastuu tuottaa asukkailleen palveluita, joten pienet kunnat, kuten Pertunmaa ja Mäntyharju muodostivat kuntainliiton. Sen avulla uudet palveluvaatimukset oli helpompi täyttää, sillä terveyspalvelut sai tuottaa yhdessä. Pertunmaa sai oman ajanmukaisen terveyskeskuksensa vuonna 1983.⁹⁴

T e r v e y s a s e m a

Vuonna 1983 valmistunut Pertunmaan terveysasema ilmentää hyvin uutta hyvinvointiyhteiskunnan muovaamaa rakennustyyppiä. Terveyskeskukset olivat rakennushallituksen valvomia rakennushankkeita, joissa eri terveyden- ja sairaanhoidon tilat sijaitsivat saman katon alla hyvien kulkuyhteyksien varrella. Tiloja standardoimalla kaikille kansalaisille mahdollistettiin tasa-arvoiset hyvinvointipalvelut.

⁹³ Koskelo 2013; Oikotie.

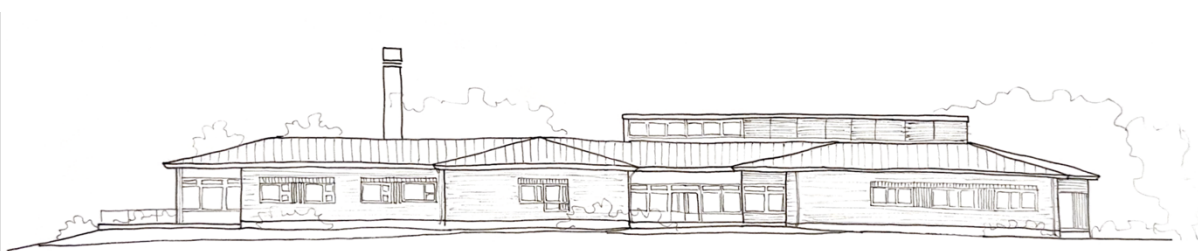
⁹⁴ Ihatsu 2014; Kinnunen 2018, 378.

Kuvat 79 ja 80 yllä: Pertunmaan terveysasema

Liikkuminen potilaiden ja henkilökunnan välillä erotettiin sujuvuuden lisäämiseksi. Myös ergonomiaan ja välimatkoihin kiinnitettiin huomiota. Lyhyiden etäisyyksien ja tehokkuuden seurauksena terveyskeskuksen rakennustyyppistä muodostui matala ja syvärunkoinen ratkaisu. Pertunmaalla potilas- ja työhuoneet sijaitsivat ulkoseiniä vasten ja käytävä keskellä. Torin puolella sijaitsevaan vastaanotto-, aula- ja odotustilaan on kuitenkin tuotu valoa suurien ikkunapintojen avulla. Neuvolapäädystä käytävätila ulottuu päätyyn saakka, mikä mahdollistaa käytävän aukotuksen ja valoisan leikki- ja odotustilan. Terveyskeskuksissa tehokkuus ja tarvetta palvelevat tilaratkaisut nähtiin rakennuksen ulkokuorta tärkeämpinä. Terveysasemien ulkoasua ei esitelty juurikaan terveysasemia koskevissa julkaisuissa. Kunnatkaan eivät usein esitelleet uusia terveyskeskuksia mainonnassaan. Yleisin julkisivumateriaali terveysasemissa oli tiili, kuten Pertunmaan tapauksessakin. Terveysasemien haluttiin edustavan 1980-luvulla arkkitehtuurin sen hetkisiä ihanteita, joten katoksiin ja koristeellisiin yksityiskohtiin panostettiin. Tästä esimerkkinä ovat Pertunmaan terveysaseman räystästä kannattelevat tummat liimapuupalkit ja pilarit, jotka limittyvät ja asettuvat näkyvästi räystäään ulkopuolelle. Terveyspalveluiden tarjonnasta rakennuksessa vastaa nykyisin Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa. Terveysasema sijaitsee aivan kirkonkylän keskustassa lähellä kunnantaloa ja liikekiinteistöä. Pienen mäen päällä olevasta rakennuksesta on myös näköyhteys torille ja järvelle.⁹⁵

R i n n e h o v i

Kuvat 81 yllä: Piirros Rinnehovin julkisivusta

Kunnalliskoti eli Kuortinkartano toimi vanhainkotina yli 50 vuotta, kunnes vuonna 1983 rakennettiin Rinnehovin vanhainkoti. Rinnehovin paikkaluku oli tuolloin 30. Vuonna 2000

⁹⁵ Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Kinnunen 2018, 378; Ihatsu 2014.

Rinnehovi muutettiin vanhainkodista vuodeosastoksi. Rakennuksessa on kolme siipeä, joista jokaisessa on yksi keskuskäytävä ja erillinen uloskäynti. Julkisivun muurauksessa on koristeellisia elementtejä, ja rakennus onkin ajalleen tyypillinen matala laitos, jossa vuodeosaston virikkeellisyyteen on panostettu. Rakennuksen keskellä sijaitsevista yhteistiloista korkean ja vinokattoisen huonetilan avulla on saavutettu viihtyisyyttä ja valoisuutta. Julkisivuon muiden aikansa vuodeosastojen tapaan tiiltä. Tiilen lisäksi julkisivuun on lisätty vaaleaa paneelia ja näyttävät perinne-elementtejä muistuttavat räystäät. Tällä hetkellä Rinnehovi toimii asumispalveluyksikkönä, jossa on 28 asukaspaikkaa ja neljä jaksohoitopaikkaa. Rinnehovi sijaitsee vanhan hautausmaan ja 3-kerroksisen kerrostalon vieressä. Rakennuksen lähellä on myös tuettua asumista ja uusi palvelukeskus.⁹⁶

Kuvat 82 yllä: Rinnehovin vanhainkoti

P ä i v ä k o t i K e i n u l a

Kuva 83 yllä: Päiväkoti keinula

Pertunmaan kunta rakensi omilla varoillaan päiväkodin lasten päivähoidon lain tultua voimaan 1973. Vuonna 1976 valmistuneessa rakennuksessa oli tuolloin paikat 24 lapselle.

Vuonna 1990 Keinulaan tehtiin laajennusosa, jonka suunnitteli Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky. Tiloja päivitettiin palvelemaan uutta kahden osaston päiväkotiratkaisua, kun eteistiloja suurennettiin ja toinen sisäänkäynti lisättiin.

Eteistiloista tehtiin käytännöllisemmät pienten lasten ja hoitajien tarpeisiin lisäämällä vesipisteitä ja tilaa vaatehuollolle. Laajennusosaan sijoittui 25 lapsen puolipäiväosasto, ja alkuperäisessä osassa toimi 20 lapsen kokopäiväosasto. Laajennusosassa on vinot sisäkatot ja suuremmat ikkunat. Keinulan vieressä on kunnan urheilukenttä, pururata sekä pappilan vanha ja uusi rakennus. Alueella on myös rivitaloasuntoja, omakotitaloja sekä vesitorni.⁹⁷

T e o l l i s u u s

1970-luvun puolesta välistä alkaen Pertunmaa panosti selkeämmin yrittäjyyteen ja teollisuuden kasvuun, ja 1980-luvulle tultaessa kunta sijoittikin 3 milj. markkaa neljään teollisuushalliin.

Yrittäjille tarjottiin kehittämistukea, ja vuokra-asuntojen puutetta korjattiin, jotta uudelle väelle oli sopivia asuntoja. Pertunmaalle rakennettiin viisi kunnallista vuokrataloa. Niissä oli yhteensä 54 asuntoa. Aktivointitoimilla oli positiivisia vaikutuksia kunnan elinkeinoelämään. Vuonna 1981 Pertunmaalla olikin jo kuusi työpaikkaa kymmenen tai enemmän synnyttäneitä teollisuusyrityksiä. Suurin näistä yrityksistä oli Kuortissa 5-tien varrella toimiva Studiolasi Oy.⁹⁸

⁹⁶ Kinnunen 2018; Eloisa; Ihatsu 2014; rakennuslupapiirroksset 1982.

⁹⁷ Kinnunen 2018; rakennuslupa 1990.

⁹⁸ Kinnunen 2018, 288, 298.

Studiolasin lasitehdas

Kuva 84 yllä: Studiolasin julkisivu pohjoiseen

Lasipuhaltajat Valto Terhomaa, Jorma Terhomaa ja Gaij Terechatoff perustivat vuonna 1977 Kuorttiin Studiolasi Oy:n. Studiolasi valmisti käyttö-, taide- ja koristelasia. Yritys rakensi toimintaa varten ympäristöstään erottuvan tehdas- ja liikekiinteistön, jonka kerrosala on 372 m². Rakennus sijoittui vilkkaasti liikennöidyn silloisen valtatie 5:n varteen. Yksikerroksinen rakennus on loivassa rinteessä.

Lasiuuni ja työskentelysali sijaitsivat rakennuksen

keskellä. Työskentelysalia ympäröivät 60 paikkainen kahvila ja myyntitila sekä varasto-, sosiaali- ja huoltotilat. Kahvilan ja työtilojen välinen seinä oli ikkunaa, joten lasinpuhallusta pääsi katselemaan kahvilatilasta käsin. Lasitehdas oli vuonna 1981 Pertunmaan suurin yritys ja suosittu vierailukohde sijaintinsa ansiosta. Vuonna 1999 suosittu taukopaikka jäi sivuun, kun uusi 5-tie valmistui. Rakennus toimi lasitehtaana vielä kymmenisen vuotta ennen kuin rakennuksen silloinen omistaja Pertunmaan kunta myi sen yksityiskäyttöön. Rakennuksen julkisivut ovat vaaleaa tiiltä ja pinnoittamatonta betonia. Rakennuksen tunnusomainen piirre on aumakaton keskeltä kohoava jyrkkäkattoinen osa, jossa on suuret ikkunat kummallakin puolella. Valo pääsee yläikkunoista syvärunkoisen rakennuksen keskiosaan. Rakennus sijaitsee Heinolantien eli entisen 5-tien ja Hennalantien risteyksessä. Kiinteistö on osittain mäntyjen rajaama, ja se sijaitsee näkyvällä paikalla muistuttamassa vanhan 5-tien aikaisten palveluiden keskittymästä.⁹⁹

⁹⁹ rakennuslupa 1976; Kinnunen 2018, 288.

2000-luvun alku

Uusia painopisteitä

V ä e s t ö

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana Pertunmaan väkiluku laski ensimmäisen kerran alle 2000 asukkaan. Vuonna 2000 asukkaita oli 2178 ja vuosikymmen myöhemmin 1936. Väestö myös jatkoi ikääntymistä totutun trendin mukaisesti. Uusi vuosituhat käänsi uuden sivun myös elinkeinojen osalta. Vaikka jalostuksen osuus elinkeinoista oli kasvanut suurimmilleen 22,8 prosenttiin, palvelualoilla työskenteli jo 46,9 % pertunmaalaisista. Maa- ja metsätalous menetti siis ensimmäistä kertaa paikkansa yleisimpänä elinkeinona.¹⁰⁰

K u o r t t i v a l o k e i l a s s a

Vuosituhanen vaihde merkitsi Pertunmaalle myös uusien painopisteiden muotoutumista: Kaupalliset palvelut alkoivat siirtymään Kuorttiin, kun valtatie 5:n tielinjausta muutettiin. Kuortti oli ulkopaikkakuntalaisille jälleen tutumpi kuin Pertunmaan kirkonkylä. Kunnan itsenäistymisen aikoihin Kuortti tunnettiin Kuortin tilan majatalosta, mutta 2000-luvulla Kuortti tunnettiin uuden ilmiön tuotteesta: ABC-liikenneasemasta.

2000-luvun vaihteessa valmistui valtatie 5:n uusi nopeampi väylä. Tielinjaus siirtyi jälleen pykälän kauemmas Kuortin vanhasta asutuksesta ja kirkonkylästä. Osuuskauppa Suur-Savo halusi hyödyntää uuden tien vartta ensimmäistä ABC-liikenneasemaansa varten. Liikenneaseman paikka varmistui Kuorttiin Mäntyharjun Vihantasalmen kariutuneiden maakauppojen vuoksi, ja alueelle tehtiin uusi rakennuskaava. Kaavan ja ABC-hankkeen myötä palveluiden painopisteet muuttuivat Kuortin sisäisestikin, mutta kaupallisen toiminnan lakkaaminen Kuortin taajamassa nähtiin pienempänä haittana uusiin kehitysmahdollisuuksiin verrattuna. ABC-liikennemyymälän avautumisen jälkeen vuonna 2000 Osuuskaupan rakennuksessa toimineen Laitisen päivittäistavarakaupan toiminta ei kannattanut, ja Kuortin läntisempi keskus jäi hiljaiseksi asuinalueeksi.

Kunnan sisäisillä tasapainon muutoksilla oli kuitenkin hyviä seurauksia Pertunmaan elinvoimaisuuden kannalta. Sen sijaan, että kunta olisi jättänyt hyödyntämättä uuden eritasoliittymän mahdollisuudet, Pertunmaa tarttui toimeen ja panosti Kuortin kehittämiseen kaupallisten palveluiden ja teollisuuden puolella. ABC-liikenneaseman ympärille kehittyi nopeasti liikekiinteistöjen rypäs. Hyvät kulkuyhteydet mahdollistivat myös uuden teollisuusalueen osan kehittymisen. Kuortin sijainti on oleellinen sen kehityksen kannalta, ja Kuortin yritysten asiakkaista noin 70 prosenttia on vapaa-ajan asukkaita tai ohikulkijoita. Etelä-Savon palveluverkkoselvityksen mukaan Pertunmaalla onkin koko maakunnan korkein myyntitehokkuus.¹⁰¹

A B C – l i i k e n n e m y m ä l ä

Osuuskauppa Suur-Savon ensimmäinen liikennemyymälä rakennettiin Kuorttiin juuri valmistuneen uuden 5-tien varteen Hennalan tilasta ostetulle maalle. Alue oli tuolloin metsää, mutta myöhemmin ABC-aseman ympärille on kasvanut palvelukeskittymä, joka on muuttanut kirkonkylän ja Kuortin painopisteitä.

¹⁰⁰ Kinnunen 2018, 195–201.

¹⁰¹ Rakennuskaava ja rakennuskaavan muutos Kortteli 70 kaavaselostus, Laitinen 2018; Kinnunen 2018; Etelä-Savon maakuntaliitto 2015.

Kuva 85 yllä: Abc-Kuortin pylväsaihe pyrkii sopeutumaan ympäristöön.

Samalla Kuortin palvelut ovat siirtyneet vanhan 5-tien varrelta ABC:n ympärille. ABC-ketju kehitettiin kasainvälisten kokemusten perusteella ja arkkitehti Luc Martinez oli mukana erityisesti luomassa liikeasemille tunnusomaista pylonia.

Kuortin ABC-asema vastasi hyvin huoltoasemaihannetta. ABC-ketjun rakennuksien suunnittelussa olennaisia asioita olivat pitkänomainen muoto, korostetut sisäänkäynnit ja henkilökunnan liikkumisen kannalta käytännölliset moduulit. ABC-Kuortti avattiin virallisesti 16.3.2000, mutta asema jouduttiin avaamaan kiireellä kaksi päivää aiemmin, kun avajaisilmoitus oli karannut liian aikaisin lehteen. ABC-Kuortin rakennuksessa on poikkeuksellisen korkea huonekorkeus. Sekä sisällä, että ulkona terassilla kattoa kannattelevat puita muistuttavat pylväät. Sisätiloissa yläosastaan haaroittuvien pylväiden yläpuolella on pilvimäisiä tai lehvästöä muistuttavia levyrakenteita. Sisätilassa oli aiemmin lähes luonnollisen kokoisia tekopuita, jotka väistyivät asiakaspaikkojen tieltä ensimmäisen remontin yhteydessä. Rakennusta laajennettiin vuonna 2009, jolloin rakennuksen pohjoispäättyyn lisättiin liiketiloja ABC-ketjun ajan saatossa kehittyneen käytännön mukaisesti. Myös toimistotiloja lisättiin pääoven tuntumaan toiseen kerrokseen. Toisessa remontissa terasseille rakennettiin lasitettu osuus asiakaspaikkojen lisäämiseksi.

Rakennus sijaitsee 5-tien varressa näkyvällä paikalla aivan lähimmän liittymän vieressä. Parkkipaikkaa on laajennettu pohjoiseen, ennen metsäiselle alueelle. Liikennemyymälärakennusta on laajennettu ja muokattu niin sisältä kuin ulkoakin moneen kertaan, mutta rakennuksen jyrkkä pulpettikattoinen hahmo on säilynyt. Rakennus on Kuortin uudemman palvelukeskittymän maamerkki.¹⁰²

Asuinrakentaminen

Kuva 86 yllä: Vuonna 2005 valmistunut omakotitalo Pertunmaalla. PL

2000-luvun alussa vaikutti erilaisia omakotitaloihanteita: Ihmiset rakensivat sekä perinnemalleja että modernimpia taloja. Perinnetalot olivat julkisivuiltaan puuverhottuja, ja sisäänkäyntejä korostettiin. Koskelon havaintojen mukaan 2000-luvun moderneiksi kutsutuissa talomalleissa vallitsivat vaaleat korostusvärit, ja sisäänkäynnit olivat perinnetyylisistä taloista poiketen huomaamattomampia, ja ne olivat usein katoksien alla. Muodoltaan

¹⁰² Laitinen 2018, rakennuslupa 2009; Niskanen; Osuuskauppa Suur-Savo.

yksinkertaisessa ja kapearunkoisessa talossa oli tavallisimmin käytännölliset kaksijakoiset ikkunat ja harjakatto. Näissä taloissa saattoi olla vielä postmoderneja pyrkimyksiä koristella. Monissa 2000-luvun alun taloissa onkin käytetty julkisivuissa sekä tiiltä että puuverhousta 1980-luvun postmodernismin tapaan.¹⁰³

M a a t a l o u s 2 0 0 0 – l u v u n a l u s s a

Etelä-Savon pellot ovat pieniä ja kivisiä. Maatiloilta vaadittiin kuitenkin tehokkuutta ja suurempaa kokoa Suomen liittyttyä EU:hun vuonna 1995. Maataloustulo alkoi määräytyä peltoalan ja kotieläinten määrän mukaan, eikä tuotannolla ollut enää samanlaista vaikutusta. Muutoksesta selviytyäkseen tilojen oli laajennettava peltoalojaan. Keskimääräinen peltoala kasvoikin vuosien 1990 ja 2010 välillä yli kaksinkertaiseksi, ja keskiverto pertunmaalaisella tilalla oli noin 23 ha peltoa. Peltoala kunnassa kuitenkin väheni Euroopan Unioniin liittymisestä vuosituhannen vaihteeseen lähes 40 %. Viljelevien tilojen määrä romahti rakennemuutoksen myötä. Metsätalous kuitenkin jatkui useilla maanviljelyn lopettaneilla tiloilla, ja metsäomaisuus on pitänyt osan tiloista edelleen aktiivisina. Monet pertunmaalaiset asuvat yhä maatiloilla, mutta maatalouden rakennuksia on otettu harrastuskäyttöön tai jätetty tyhjilleen. Erilaiset navetat, riihet ja muut talousrakennukset kuuluvatkin pertunmaalaiseen metsien ja peltojen hallitsemaan maisemaan.¹⁰⁴

¹⁰³ Koskelo 2013; Oikotie.

¹⁰⁴ Kinnunen 2018, 250–253.

II. N y t

Osana laajempaa kokonaisuutta Savolainen vai hämäläinen?

Kuva 87 yllä: Etelä-Savon kunnat ja rajanaapurit Pertunmaalla.

E t e l ä – S a v o n m a a k u n t a

Pertunmaa sijaitsee Etelä-Savon maakunnassa, jonka maakuntakeskus on 52 000 asukkaan Mikkeli. Muita kaupunkeja Etelä-Savossa ovat Savonlinna ja Pieksämäki. Etelä-Savo on harvaan asuttua maalaismaista aluetta. Etelä-Savon luonto on metsäistä ja vesistöjen pirstomaa, ja alueen asutus sijoittuu pääosin vesistöjen äärelle. Maakunnalle ominaista on maa- ja metsätalouden harjoittaminen, teknologia- ja puuteollisuus sekä vapaa-ajan asuminen.

Etelä-Savon asukasluku pienenee, ja samalla asutus keskittyy kohti suurempia keskuksia. Vuonna 2009 laaditun maakuntakaavan julkaisussa todetaan Mikkelin olleen ainut asukaslukuaan kasvattanut kunta tai kaupunki alueella. Kaupalliset ja julkiset palvelut seuraavat keskittymisen ja yksiköiden koon kasvamisen trendiä. Palveluita keskittyy yhä enemmän runkoverkkojen, valtatie 5:n ja Savon radan varrelle. Runkoverkot vaikuttavat maaseutualueisiin monella tavalla: Palvelukeskittymät luovat työpaikkoja ja parantavat vakituisesti asuvan maaseutuväestönkin palveluntarjontaa, mutta samalla perinteinen yhdyskuntarakenne pirstaloituu. Vapaa-ajan asuminen kasvattaa maakunnan markkinapotentiaalia. Maakuntaa vaivaa maaseutualueiden väestön ikääntyminen, kun eliniän odote kasvaa ja nuoret muuttavat vetovoimaisemmille alueille. Myös työllisyysaste on Suomen tasolla keskimääräistä alhaisempi.

Rakennuskanta Etelä-Savossa on melko nuorta, sillä vain noin kuusi prosenttia rakennuksista on rakennettu ennen 1920-lukua. Maakuntaan rakennettiin eniten 1960–1980-luvuilla. Rakennustyypeistä eniten on asuinrakennuksia, joista vain 5 % on kerrostaloja. Loput ovat

rivi- ja omakotitaloja. Etelä-Savon rakennuskanta on siksi myös hyvin matalaa. Matalaa rakentamista lisää saatavilla oleva tonttimaata ja väljä aluerakenne. Vapaa-ajan asutukseen profiloituneissa kunnissa loma-asuntoja on jopa enemmän kuin vakituisia asuntoja.¹⁰⁵

Savon ja Hämeen rajamailla

Pertunmaa sijaitsee Savon ja Hämeen rajamailla niin hallinnollisesti kuin kulttuurillisestikin. Pertunmaa on alun perin asutettu Hämeestä päin, ja alue onkin ollut hämäläisen kielen ja kulttuurin vaikutusalueella. Savon vaikutus oli kuitenkin lähellä, ja vuonna 1452 vahvistetun Hämeen ja Savon välinen heimoraja kulki Pertunmaalla. Hämeen Hartosessa olevaan kiveen hakattu rajapyykki on säilynyt tähän päivään saakka, ja sen on muinaismuistolain suojelema muinaisjäännös. Tuolloin vain pieni osa nykyistä Pertunmaata kuului Savoan. Myöhemmin Pertunmaa on kuulunut vahvemmin Mikkelin vaikutusalueeseen ja on sen myötä osa Etelä-Savoan.

Pertunmaan kunnalla on yhteistä rajaa Päijät-Hämeeseen kuuluvien Hartolan ja Heinolan sekä Keski-Suomeen kuuluvan Joutsan kanssa. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä monissa kunnissa, myös Pertunmaalla, pohdittiin kuntaliitosta. Vaihtoehtoina tutkittiin yhteistyömahdollisuuksia Etelä-Savon kuntien kanssa, mutta lopulta kuntaliitos Heinolan ja Hartolan kanssa eteni kansanäänestykseen asti. Erimielisyyttä asiaan toivat itsenäisyyden säilymisen toiveet ja kuntayhteistyön suunta. Vuoden 2007 lopussa päädyttiin siihen, että kunnat jatkavat itsenäisinä, eikä Pertunmaa osallistunut hämäläiseen kuntaliitokseen. Pertunmaalaisten elämässä vanha heimoraja on läsnä vielä monessa arjen asiassa, kun hallinnon, palveluiden ja järjestöjen rajat sijaitsevat eri kohdissa. Kunnan elinkeinoelämä suuntautuu Hämeeseen Lahden suuntaan, mutta viralliset hallinnolliset elimet toimivat Savon suuntaan.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Etelä-Savon maakuntaliitto 2009.

¹⁰⁶ Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta; Kinnunen 2018, 33–36, 370–374.

Pertunmaa

Perustietoa

Pertunmaa on vuonna 1926 perustettu kunta, ja se kuuluu Etelä-Savon maakuntaan. Asukkaita Pertunmaalla on 1600. Kunta on monella tavalla hyvin tavallinen maalaiskunta, jossa väki ikääntyy ja vähenee. Tämä aiheuttaa haasteita kunnallistaloudelle, ja Pertunmaa onkin talousvaikeuksien vuoksi päättänyt kuntaliitosselvitykseen.

Pertunmaa lukuina¹⁰⁷

Väkiluku (2022)	1600
Väkiluvun muutos ed. vuodesta	-2,7 %
Ikärakenne:	
Alle 15-vuotiaita	9,4 %
15–64-vuotiaita	49,8 %
Yli 64-vuotiaita	40,8 %
Taajama-aste	42,2
Elinkeinorakenne vuonna 2021:	
Maa- ja metsätalous	19,8 %
Jalostus	21,6 %
Palvelut	55,3 %
Matkaa:	
Mikkeliin	57 km
Helsinkiin	182 km
rautatieasemalle	31 km

Kuva 88 yllä: Pertunmaan vaakuna, Tapio Vallioja

Luonto

Pertunmaalla vesistöt ovat Kymijoen valuma-aluetta, joka syntyi Päijänteen puhkaistua Heinolanharjun noin 6900 vuotta sitten. Päijänne syntyi noin 8500 vuotta sitten, kun se erottui jääkauden synnyttämästä Ancylusjärvestä.¹⁰⁸ Pertunmaa on maisemaltaan mäkistä ja korkeaa. Alue on metsän peittämä ja sitä pirstovat useat vesistöt. Järvet ja joet suuntautuvat luoteesta kaakkoon. Pertunmaalla on useita järviä, joilla on sekä kallioisia ja jyrkkiä rantoja että matalia hiekkapohjaisia poukamia. Suurimpia järviä ovat Pienivesi, Peruvesi sekä etelässä kuntaa rajaava Ylä-Rääveli ja pohjoisessa Suontee. Pertunmaan kirkonkylä sijaitsee Pienenveden ja Perueden välisellä kannaksella, joka on osa Pankaharjua.¹⁰⁹

Taajamat ja kylät

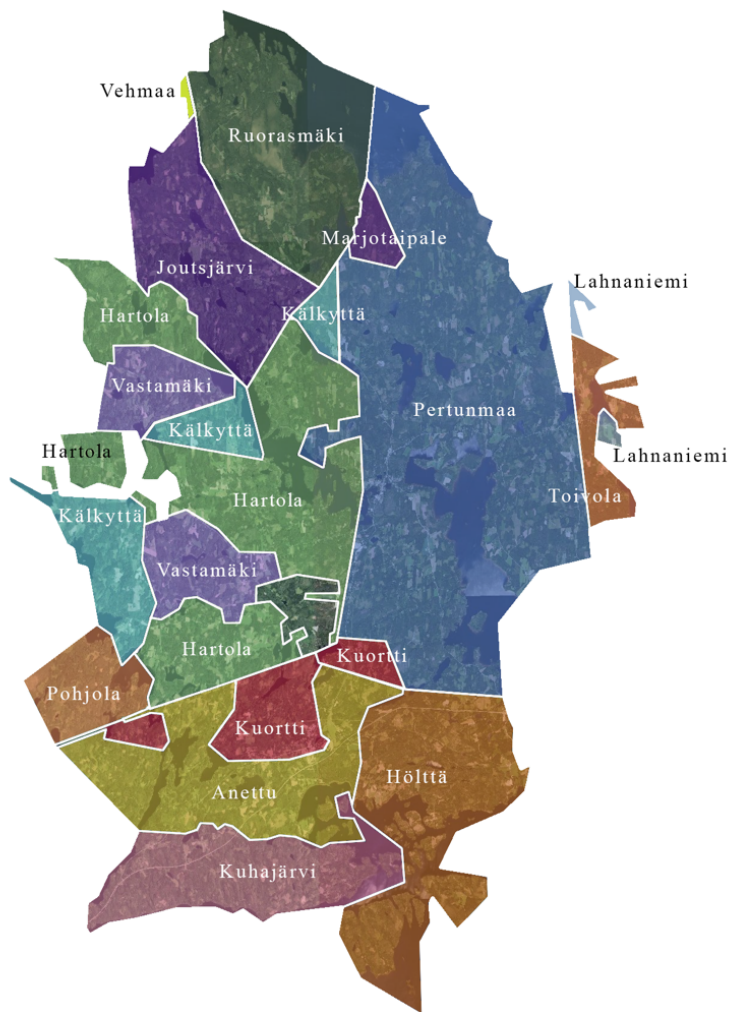
Pertunmaalla on kaksi taajamaa, valtatie 5:n varrella sijaitseva Kuortti sekä kirkonkylä. Kunnan taajama-aste on Suomen tasoa alhaisempi. Pertunmaa muodostui alkujaan 15 kylästä. Kartassa esitettyjen rakennusluvissakin käytettyjen virallisten kylien sijaan kuntalaisten suussa ja kunnan

¹⁰⁷ Tilastokeskus.

¹⁰⁸ Kinnunen 2018, 16.

¹⁰⁹ Finlandia 6, 342–343.

viestinnässä kylien nimet ovat osittain erilaisia. Paikkojen nimet muovautuvat ihmisten puheessa ja elämässä niiden tärkeyden mukaan. Esimerkiksi kyläkoulut ja koulupiirit olivat isossa roolissa kylien identiteettien muodostumisessa ja vahvistumisessa, sillä koulut olivat tärkeitä kokoontumispaikkoja. Tällaisia kyliä, joissa on ollut saman niminen koulu, ovat esimerkiksi Koirakivi, Nipuli ja Mansikkamäki. Osa kartan virallisista kylistä on liitetty Pertunmaahan 1900-luvun alussa vain osittain, ja niille on jäänyt emäkylän nimi. Näistä esimerkkejä ovat Vehmaa, Vastamäki ja Pohjola, joiden osat ovat edelleen Hartolaa. Toivola ja Lahnaniemi olivat Pertunmaan ainoita osia, jotka kuuluivat vanhassa heimojaossa Savoan. Pertunmaan kunta nimeää kunnan suurimmiksi kyliksi kirkonkylän, Kuortin, Koirakiven, Lihavanpään, Ruorasmäen ja Mansikkamäki-Nipulin.¹¹⁰

Kuva 89 oikealla: Pertunmaan viralliset kylät

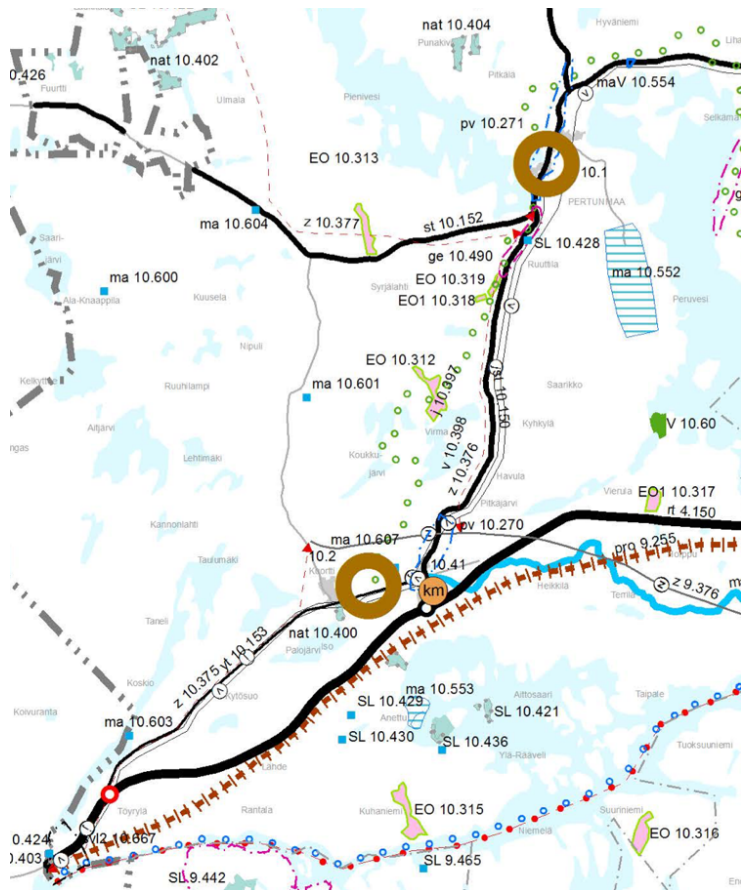
K a a v o i t u s t i l a n n e

M a a k u n t a k a a v a

Pertunmaan alueella on voimassa kolme maakuntakaavaa. Maakuntakaavojen laadinnasta vastaa Etelä-Savon maakuntaliitto. Kaava osoittaa maakunnan kehittämisalueita ja esittää yhdyskuntarakenteen sekä alueidenkäytön periaatteet. Etelä-Savon maakuntakaava vahvistettiin vuonna 2010. Sen lisäksi voimassa ovat tuulivoimaa käsittelevä 1. vaihemaakuntakaava vuodelta 2016 ja edellisiä kaavoja täydentävä 2. vaihemaakuntakaava vuodelta 2016. Maakuntakaava on kumonnut aiemmat seutukaavat, mutta ne ovat voimassa edelleen Lahti-Heinola-Mikkeli oikoradan osalta.

Pertunmaan osalta maakuntakaavassa olennaisia ovat paikalliskeskusten alueen ruskea ympyrämerkinä, useat väylälinjaukset, keskusten väliset retkeilyreitit sekä arvokkaat ja suojeltavat luonnon ja kulttuuriympäristön kohteet. Paikalliskeskuksen alueen merkinnällä osoitetaan maakuntakeskuksen ja seutukeskusten taajamatoimintojen alueet, jotka ovat tärkeitä maakunnan keskusverkon perusrakenteen kannalta. Kuortissa Abc-liikenneaseman kohdalla on lisäksi

¹¹⁰ Pertunmaan kunta; Kinnunen 2018, 37–43, 162.

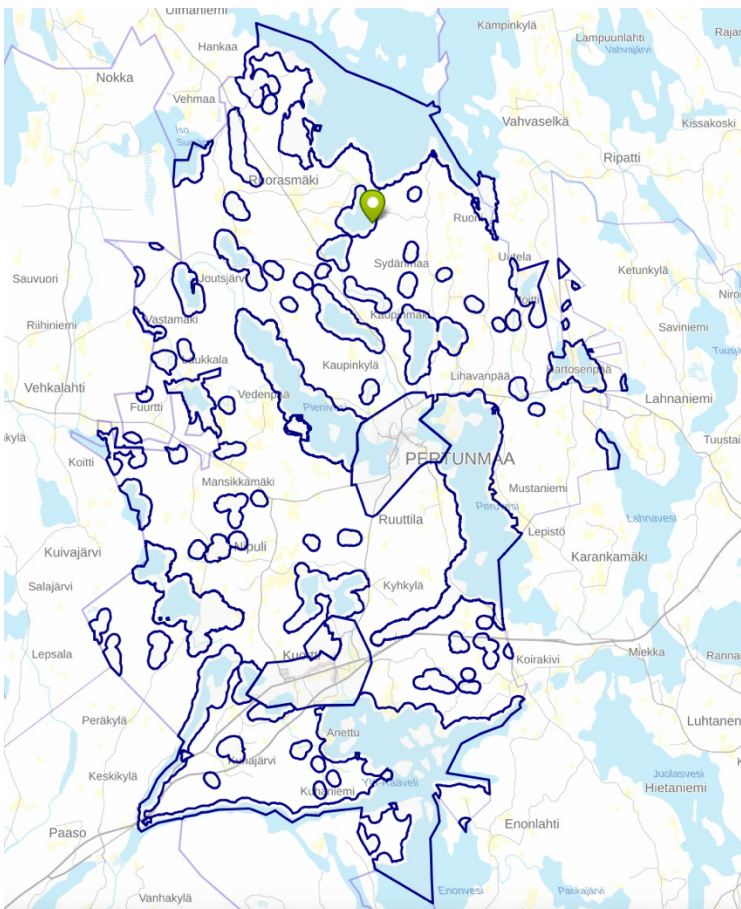
vähittäiskaupan suuryksikön kohdemerkintä, jolla osoitetaan olemassa olevia merkittäviä vähittäiskaupan suuryksiköitä, jotka ovat vähintään seudullisesti merkittäviä, keskustatoimintojen ulkopuolisia ja kuntakaavoituksella suunniteltuja. Alueen maankäytön ja rakentamisen kehittäminen vaativat vaikutusten arviointia sekä yksityiskohtaisempaa suunnittelua.¹¹¹

Kuva 90 vasemmalla: Ote Etelä-Savon maakuntakaavasta

Yleiskaavat

Pertunmaalla on voimassa oikeusvaikutteinen taajama-alueiden osayleiskaava kirkonkylässä ja Kuortissa. Muita yleiskaavoja ovat Pertunmaan ranta- ja kyläyleiskaava, oikeusvaikutteinen rantayleiskaava sekä kyläalueiden strategiset yleiskaavat, joita on tehty Lihavanpään, Ruorasmäen ja Mansikkamäki-Nipulin alueille rakennusvalvonnan ohjeiksi.

Kuva 91 vasemmalla: Pertunmaan yleiskaavojen rajaus, Pertunmaan karttapalvelu

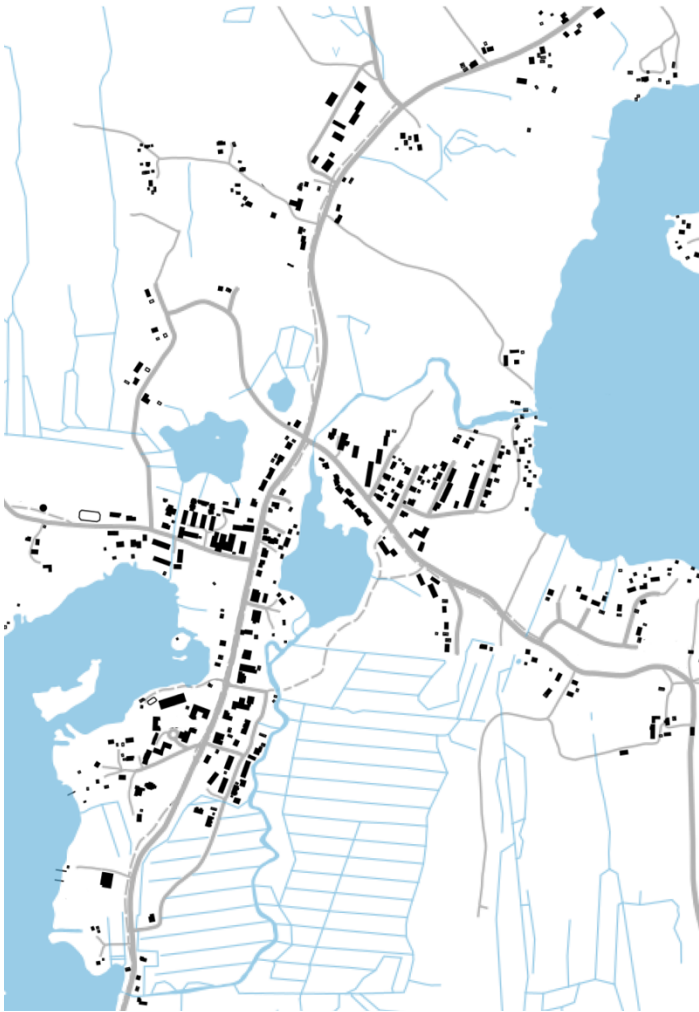
Asemakaavat

Kirkonkylässä ja Kuortissa on omat asemakaavansa. Kirkonkylässä asemakaavoitettu alue on yhtenäisempi tiiviimmän taajamarakenteen vuoksi. Kuortissa asemakaavoja on laadittu alueen länsi- ja itäpäättyihin. Kunnan alueella on myös yhteensä 25 vahvistettua ranta-asemakaavaa, joilla on osoitettu noin 370 rakennuspaikkaa.

¹¹¹ Pertunmaan kunta 2023; Etelä-Savon maakuntaliitto 2016.

Kirkonkylä

Keskus kapealla kannaksella

Pertunmaan kirkonkylä on muodostunut paikalleen kirkon lähetyville. Pertunmaan varhaisempi asutus sijaitsi pääosin hieman kirkonkylän ulkopuolella. Kirkonkylä sijaitsee kapealla kannaksella järvien ja soiden välissä. Palvelut ovat keskittyneet pohjois-eteläsuuntaisen Pertuntien varteen, ja asutus sijaitsee pääosin sivummalla entisen meijerin alueella ja Pankakankaan alapuolella suoalueen laidalla.

Kuva 92 vasemmalla: Rakeisuuskaavio 1: 20 000

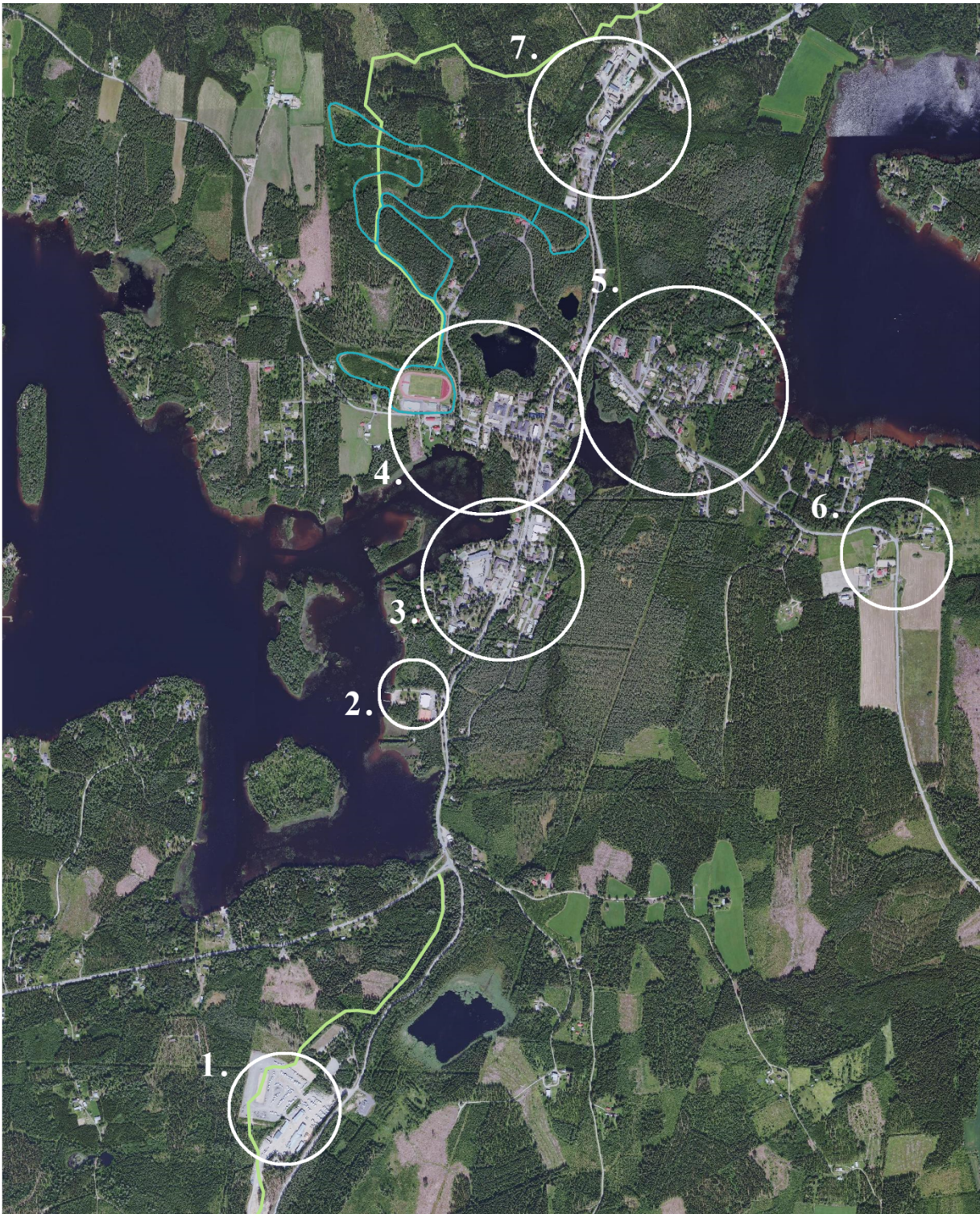
Kirkonkylän rakennettu ympäristö

Tässä osiossa esitelen kirkonkylän rakennettua ympäristöä ja palveluita ilmakuvien avulla. Kirkonkylän alueella lähikuvassa tarkastelen seitsemää aluetta. Kaikki alueet on merkitty sijaintikaavioon. Kaavion ja lähikuvien ilmakeku on Pertunmaan karttapalvelusta.

1. Sahan alue

Pertunmaan sahasta kehittynyt Oy Pertu Components Ltd jalostaa puutuotteita rakennusteollisuuden käyttöön. Sahan alue on kasvanut yritystoiminnan mukana, ja suuret tuotantorakennukset ja varastointipiha sijaitsevat harjun jylhissä maisemissa.

Kuva 93 yllä: Sijaintikaavio

2. K i s a r a n t a

Kisarannan urheilutalolla on monipuolisia liikuntamahdollisuuksia. Urheilutalossa on osiin jaettava liikuntahalli sekä tanssitila. Piha-alueella on lisäksi kaksi tenniskenttää, skeittiparkki, ja Pienenveden rannassa on uimaranta talviuintimahdollisuudella. Kisaranta sijaitsee kirkonkylän taajaman rajalla.

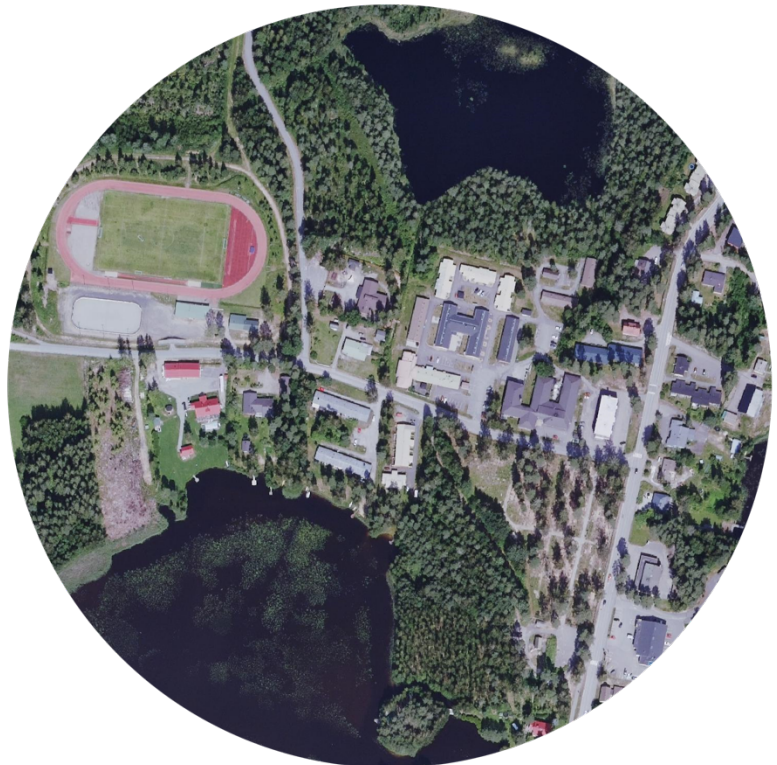
3. Keskustan eteläosa

Kirkonkylän keskustan palvelut sijoittuvat tälle alueelle kirkon läheisyyteen. Pertuntien vasemmalla puolella on seurakunnan ja kunnan palveluita, ja oikealla puolella kaupallisempia palveluita. Tiiviimmän kylärakenteen alussa mäellä sijaitsee Pertunmaan kirkko, seurakuntatalo ja hautausmaa. Niiden vieressä on asutusta, joka on rakennettu alun perin terveydenhoitotiloiksi. Tällä alueella sijaitsee myös Pertunmaan yhtenäiskoulu, joka on kunnan viimeinen toiminnassa oleva koulu. Pertuntien varressa sijaitsevat myös kunnantalo ja paloasema. Tien toisella puolella on terveyskeskusta lukuun ottamatta asuntoja ja kaupallisia liikekiinteistöjä. Kunnantalon lähetyvillä on kaksi liikerakennusta, joista

molemmat ovat kokeneet monta kehitys- ja laajennusvaihetta. Pihapirtin entinen rakennus on rakentunut rapatun autotallirakennuksen yhteyteen, ja siinä on nähtävissä rakennuksen monet kerrokset. Pihapirtin rakennuksen vieressä on yksi kirkonkylän vanhimmista rakennuksista, Toivakan kaupan rakennus, jossa on toiminut myös kahvila Alku. Myös tämä talovanhus on kokenut monia muodonmuutoksia, eikä sitä ole helppo tunnistaa 1940-luvun valokuvasta samaksi rakennukseksi. Mäen alla entisen sahan tontilla sijaitsevat 1980-luvun lopulla valmistuneet tyyliään yhteneväiset liikekiinteistöt sekä terveyskeskus. Näistä kaikista on hyvät näkymät tien toiselle puolelle, torille, joka on kesäisin kylän eloisa keskus. Torilla on myös paikan alkuperää kunnioittava höyrysahan raami, joka pystytettiin vuonna 2001 sahan rantaan. Toritapahtumien ja paikallisen kesäjuhlan, Pertunpäivien, sydän on torilava. Torin viihtyisyyttä on täydennetty Torikahvilalla ja pienillä vuokrattavilla kioskimökeillä.

4. Keskustan pohjoisosa

Pankalammen kohdalla keskusta muuttuu asutusvoittoisemmaksi. Pertuntien varrella on vanhalta hautausmaalta eteenpäin pientaloja, rivitaloja ja yksi kerrostalo. Tämän alueen tärkeimpiä palveluita ovat tukikotialue, päiväkotia ja urheilukenttä. Tukikotialueella on erilaisia asumismuotoja ikäihmisille ja muille asumiseen apua tarvitseville ryhmille sekä Rinnehovin vuodeosasto. Alueen rakennuskantaa uusittiin, kun alueen vanhimmat tuetun asumisen rivitalot purettiin.

Tilalle valmistui Leppälän palvelukeskus, joka yhdistää asumisen ja yhteisöllisen toiminnan. Tukikotialueen lähellä sijaitsee päiväkotikielinen Keinula ja urheilukenttä, jonka ympäristössä on jääkiekkokaukalo ja karttaan turkoosilla merkitty pururata. Urheilukentältä alkaa myös Pertunmaa-Mäntyharju retkeilyreitti, joka on merkitty karttaan vihreällä. Molemmat yksityiskäyttöön myydyt pappilarakennukset sijaitsevat urheilukenttää vastapäätä.

5. Meijeri ja asuinalue
Meijerin maidonjalostustoiminta on loppunut ja nyt rakennuksessa toimii kaukolämpövoimala, joka tuottaa lämpöä läheisille rakennuksille. Pohjoisessa alue rajautuu Pankajokeen, joka laskee taajaman itäpuolella sijaitsevaan Peruveteen. Meijerin vierelle rakentunutta asuinalueita on kaavoitettu muutamassa erässä. Kaksi ensimmäistä aluetta on kaavoitettu vuosina 1977–1979 ja uudemmat kaavat on tehty 2000-luvulla. Tien toisella puolella on voimassa rakennuskaavan muutos 1980-luvun lopulta. Tällä alueella on asumisen lisäksi lähivirkistysalueita, jotka yhdistyvät kävelyn ja pyöräilyn väylän, Pankalammenraitin, kautta kirkonkylän palvelukeskittymään.

6. Talomuseo

Vanha-Rantalalan talomuseo on Pertunmaan tärkeimpiä nähtävyyksiä. Vanha pihapiiri on muodostunut paikalle satojen vuosien saatossa. Alue on yksi Pertunmaan vanhimmista asutuspaikoista.

7. Nuorisotalo ja teollisuusalue

Seurojetaloksi rakennettu nykyinen Nuorisotalo on Pertunmaan kunnan juhla- ja tapahtumatila. Hieman Nuorisotalolta pohjoisempana Joutsantien risteyksessä sijaitsee Takatien teollisuusalue.

Kirkonkylän rakennuskanta

Pertunmaalla rakennuskanta on melko nuorta, kuten muuallakin Etelä-Savossa. Kirkonkylässä suuri osa rakennuksista onkin valmistunut vilkkaan rakennusajan, 1970–1980-lukujen aikana.

Vanhempaakin rakennuskantaa kirkonkylässä on. Itsenäistymisen ajoilta lisääntyneet kunnan velvollisuudet, kuten sairaista huolehtiminen, papin asuttaminen tai kansan sivistys luovat pohjan vanhemmalle rakennuskannalle. Nykyajan rakentamisessa on keskitytty jälleen näihin ihmisistä huolehtimisen perustehtäviin.

Kirkonkylän vanhimmat säilyneet rakennukset sijaitsevat pääosin kirkon läheisyydessä. Vuonna 1928 valmistuneen kirkon ympärille rakennettiin ennen 50-lukua lääkärintalo, kanttorila ja kansakoulu. Nämä rakennukset kuuluvat harvoihin ulkoasultaan alkuperäisen kaltaisina säilyneisiin kohteisiin. Mäen päällä sijaitsevat liikerakennukset ovat toki osin iäkkäitä, mutta niiden ulkomuoto on menettänyt lähes kokonaan alkuperäisyytensä. Nämä kunnantaloa vastapäätä sijaitsevat rakennukset ovat muuttuneet ajan saatossa huomaamattomiksi. Aikanaan ne olivat kirkonkylän harvoina rakennuksina vilkkaan maalaiselämän kiintopisteitä. Pitäjänuutisten artikkelissa tuotiin esille Kansantalon, alun perin terveystalon, alkuperäisenä säilymisen ihmettä. Rakennus valmistui vuonna 1949 ja on sen jälkeen toiminut terveystalona, liikekiinteistönä ja nuortentilana. Ulmanen toteaa rakennuksen kaipaavan ehostusta.¹¹² Kunnan kiristyvää taloustilanne saattaa olla uhka terveystalon kaltaisille viimeisille kunnallisessa omistuksessa oleville iäkkäille rakennuksille, sillä talovanhusten korjaamistoimet eivät ole hätää kärsivien maalaiskuntien ensimmäisiä huolenaiheita. Useimmat vanhoista rakennuksista onkin myyty yksityisomistukseen, mikä ei kuitenkaan takaa rakennusten säilymistä sen paremmin. Rakennusten arvon tunteminen ja tunnustaminen auttavat ihmisiä kunnioittamaan rakennettua kulttuuriympäristöä, mutta jokaista rakennusta ei voi pelastaa arvottamalla se tärkeäksi. Oman kokemukseni mukaan harvaan asutulla maaseudulla rakennettuun ympäristöön suhtaudutaan eri tavoin kuin muualla. Toki rakennusten arvon lasku ja vetovoimaisuuden puute ovat merkittäviä tekijöitä, mutta myös elintavat selittävät mielestäni tätä ilmiötä. Maaseudulla rakennuksia pidetään nykyisin arjen toiminnoille itsestäänselvyyksinä, ei niinkään osana kylä- tai pihanäkymiä tai -identiteettiä. Tähän on voinut johtaa monikin asia, kuten rakennusten tyhjilleen jääminen maaltamuuton seurauksena, taajamien ja asutuksen hajanaisuus sekä maanviljelyelinkeinoon vaatima käytännöllisyys.

Nuorempi rakennuskanta ikääntyy samalla tavoin kuin vanhakin. Samalla ihanteet ja tarpeet muuttuvat. Suurin osa kirkonkylän näkyvämmistä rakennuksista on rakennettu noin 40–50 vuotta sitten, eikä niillä ole enää uuden rakennuksen hohtoa ja trendikkyyttä tai vanhan rakennuksen historiallisuutta. Ne ovat tavallaan arvostuksen kannalta väliinputoajia, joiden ylläpito saatetaan kokea taakkana. Rakennuksissa näkyvät hyvinvointiyhteiskunnan ja suomalaisen vaurauden nousu sekä maaltamuuton ja elinkeinorakenteen muutosten aiheuttama taajamien nopea kehitys. Halusin ottaa näitä väliin putoavia kohteita mukaan rakennetun ympäristön listaukseeni, sillä niiden taustojen tunteminen auttaa tekemään tulevaisuudessa päätöksiä korjauksen ja käyttötarkoituksen suhteen.

Kunnan tuoreimpia rakennushankkeita ovat yhtenäiskoulu ja palvelukeskus Leppälä sekä seurakunnan rakennuttama uusi seurakuntakoti. Asuinrakennushankkeet seuraavat Pertunmaalla väestön kehitystä. Asukasluku pienenee ja väestö ikääntyy, joten ilmeisin tarve asuntorakentamisessa ovat juuri ikäihmisten tuetut asumismuodot.

¹¹² Ulmanen 2023.

Leppälä

Pertunmaan tukikotialueella on useita rivitaloja, joissa on mahdollista asua tuetusti. Alueelta on purettu kaksi vanhinta 70-luvulla rakennettua rivitaloa, joiden tilalle valmistui vuonna 2019 Leppälän palvelukeskusrakennus. Palvelukeskuksessa on tilat päivätoiminnalle, saunomiselle ja asumiselle. Rakennuksessa on 12 vuokrattavaa asuntoa. Yhteistilat on sijoitettu keskelle rakennusta siten, että niiden ympärille muodostuu sisäpihaa.¹¹³

Kuva 94, vasemmalla: Palvelukeskus Leppälä

Pertunmaan yhtenäiskoulu

Kuva 95 yllä: Pertunmaan yhtenäiskoulu järven puolelta

Vuonna 2008 valmistuneen koulurakennuksen kerrosala on 1223 m². 4,4 miljoonan euron kustannuksillaan koulu on Pertunmaan historian suurin rakennushanke. Uudessa koulurakennuksessa on tilat kirjastolle, ruokalalle ja luokkahuoneille. Yhtenäiskoulun taide-, kotitalous- ja käsityöluokat sijaitsevat tässä uudessa rakennuksessa. Lisäksi rakennuksessa on opetustilat ja erilliset ulkotilat esiopetukselle. Kaksikerroksisessa koulussa on kolme oppilaiden käyttöön tarkoitettua sisäänkäyntiä ja lisäksi huoltosisäänkäyntejä.

Rakennuksen muotokieli on pääosin rationaalisen suorakulmainen, mutta keittiön huoltokatoksen ja järvenpuoleisen julkisivun kaarevat muodot tekevät siihen poikkeuksen. Koulu sijaitsee aivan järven rannan tuntumassa, ja rakennuksen pitkällä sivulla onkin järvinäkymiä kaikista sisätiloista. Rakennuksessa on tietävästi kunnan ainut hissi. Uuden koulun lisäksi pihapiirissä on korjattu vanha puinen koulurakennus ja jätekatos. Yhtenäiskoulun rakennukset sijaitsevat Pienenveden rannalla aivan kirkonkylän keskustan tuntumassa, ja uusi koulukeskus onkin näkyvä maamerkki kirkonkylän keskustassa.¹¹⁴

Seurakuntatalo

Rakennuksen paikalta purettiin vuonna 2018 vanha seurakuntakoti, joka oli rakennettu 1980. Rakennuksessa oli sisäilmaongelmia, joiden vuoksi se asetettiin käyttökieltoon. Uuden seurakuntatalon rakennustyöt alkoivat vuonna 2018, ja rakennus valmistui alle vuotta myöhemmin. Puurakenteisen seurakuntatalon kokonaisala on 233 m². Rakennuksessa on tilat kokoontumiselle sekä seurakunta- ja diakoniatoimistolle. Paikalla ilman elementtejä rakennettu seurakuntatalo on värisävynsä avulla liitetty kiinteämmin osaksi kirkkorakennusta.

¹¹³ Salminen 2020; Huhtala 2018.

¹¹⁴ rakennuslupa 2007; Kinnunen 2018.

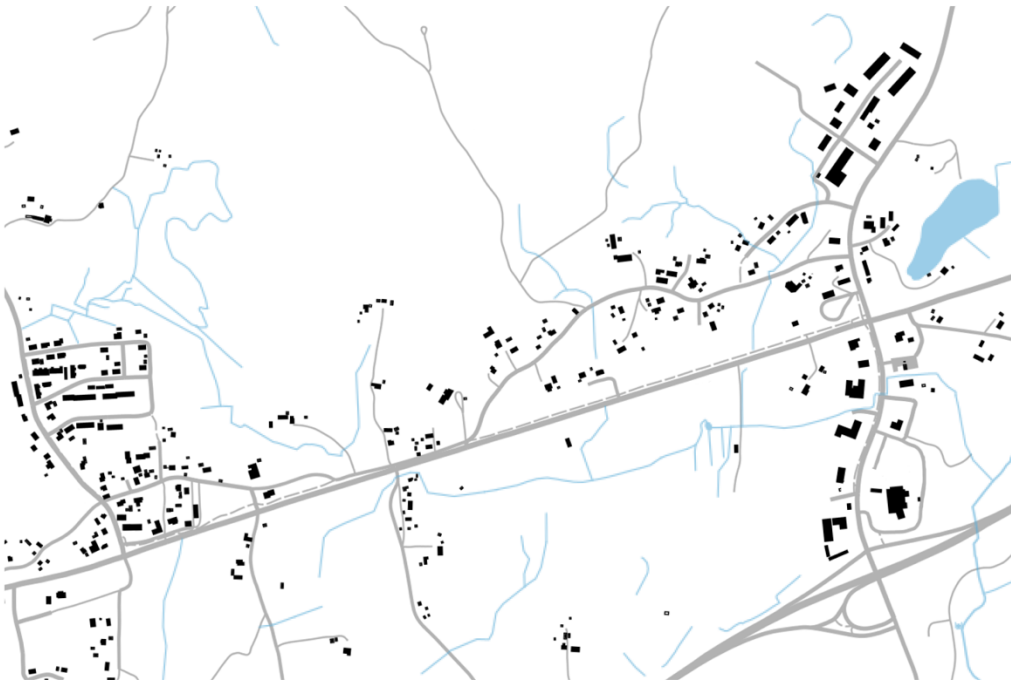
Kokoontumistilaa kiertää ulkopuolella katettu terassi, ja sisäänkäyntikatoksessa on havaittavissa pieniä viitteitä kirkon uusklassistisesta muotokielestä. Seurakuntatalo sijaitsee aivan kirkon vieressä aikaisemman seurakuntatalon paikalla. Seurakuntatalolta on kirkon lisäksi näkymät vanhalle lääkärintalolle sekä hautausmaalle.¹¹⁵

Kuva 96, vasemmalla: Seurakuntatalon sisäänkäyntikatos

Kuortti

Liikennevirtojen muovaama

Valtatien varrella sijaitsevan Kuortin nykytila on muovautunut kolmen tielinjauksen mukana. Kuortin varhainen maaseutuasutus on sijainnut Vanhantien varrella. Tien varrella oli Pertunmaan itsenäistymisen aikaan kauppoja, kansakoulu ja kunnalliskoti. Valtatie 5:n mukana asutus ja palvelut muodostuivat tiheämmin nykyisen Heinolantien ja Mansikkamäentien risteykseen. Palvelut sijaitsivat 5-tien varressa ja kasvavalle väestölle kaavoitettiin uusia asuinalueita entisille pelloille. Painopiste säilyikin taajaman läntisessä osassa 2000-luvulle saakka, jolloin ABC-liikenneasema ja uusi nopeampi 5-tie kellauttivat palvelut Kuortin itäosaan. Kuorttiin kehittyi hyvien tieyhteyksien vuoksi myös teollisuuskeskittymä. Kuortin voimistuessa kirkonkylän asema palveluiden sijaintipaikkana on muuttunut.

Kuva 97 yllä: Kuortin rakeisuuskaavio 1: 20 000

¹¹⁵ Mäntyharjun seurakunta; Parta 2019.

Kirkonkylän rakennettu ympäristö

Tässä osiossa on nostettu esille Kuortin rakennetun ympäristö kohteita ja palveluita ilmakuvienv avulla. Kuortissa lähitarkastelussa on neljä aluetta. Kaikki alueet on merkitty sijaintikaavioon. Kaavion ja lähikuvien ilmakuva on Pertunmaan karttapalvelusta.

Kuva 98 yllä: Sijaintikaavio

1. Kuortin keskus

Kuortin keskusta on hiljentynyt kahden viimeisen vuosikymmenen aikana, kun liikenne ja palvelut ovat siirtyneet uudemman valtatie 5:n linjauksen lähelle. Alueella on kuitenkin tiivistä rivi- ja omakotitaloasutusta sekä toimivia yrityksiä. Osa liiketiloista on otettu kokonaan asuinkäyttöön.

2. Vanhantie

Vanhantien varrella on sijannut Kuortin kylän varhaista asutusta. Kuortin tilan rauniot ja talousrakennukset muistuttavat tuosta ajasta. Kuortin tilaa vastapäätä sijaitsee Kuortinkartanon leirikeskus. Mäkisen Vanhantien päässä on Kuortin koulurakennus eli nykyinen Kuortin kylätalo. Kylätaloa käytetään liikunta-, juhla- ja kokoontumistilana. Siellä järjestetään kesäisin myös taidenäyttelyitä. Vanhantien ja Heinolantien välissä on pientaloja. Kuortinkartanon viereen on rakennettu menneinä vuosikymmeninä myös rivitaloasuntoja. Tämä Heinolantien alue on vaihtelevamaastoista maalaismaisemaa, ja tieltä avautuukin peltonäkymiä alas Anettuun päin.

3. ABC:n alue

Kuortin palvelut ja suuri osa koko Pertunmaan palveluista sijaitsee nykyisin ABC-liikennemyymälän lähetyvillä. Tällä alueella toimivat päivittäistavarakaupan lisäksi apteekki, Alko, lihansavustamo, rautakauppa sekä muita monen kokoisia erikoisliikkeitä. Uusimpana muutoksena alueelle rakennettiin kaasuasema. Kuortin palvelukeskittymän tunnuspiirre ovat punaiset puupylväät ja aidat, joilla hieman hajanaista ja laajaa aluetta on yhdistetty.

4. Teollisuusalue

Kuortin teollisuusalue on kasvava työpaikkakeskittymä, joka sijaitsee Pertunmaalle vievän Kuortintien varrella, kuitenkin lähellä 5-tietä. Yleiskaavan mukaan alueella on vielä paljon laajenemispotentiaalia. Alueen yrityksiä ovat muun muassa metallialan moniosaaja Pelaser Oy sekä muovialalla toimiva Plastepp Oy. Teollisuusalueen vieressä sijaitsee Kuortin kenttä ja frisbeegolfrata.

III. Tulevaisuudessa

Kuntaliitoksen aika

Muutosten lähitulevaisuus

Pertunmaan tarina itsenäisenä kuntana on tulevaisuudessa päättymässä. Loppuvuoden 2023 arviointimenettelyssä todettiin, ettei Pertunmaalla ole enää edellytyksiä selvittää itsenäisenä. Valtiovarainministeriön arviointimenettelyssä selvitetään, onko kunnalla mahdollisuuksia tarjota kuntalaisille lain mukaiset palvelut. Pertunmaa on ollut kriisikunta vuodesta 2021 lähtien. Kunnan taloudellinen tilanne on ollut heikko jo vuosia korkeiden sosiaali- ja terveystalustalustusten vuoksi. Vuosina 2017–2022 Pertunmaalle on yhteensä kertynyt 3,4 milj. euroa alijäämää.¹¹⁶

Pertunmaa kuului vuodesta 2017 vuoden 2022 loppuun asti Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymään, Essoteen. Pertunmaan sosiaali- ja terveystalustalukset asukasta kohden olivat ennen Essotea samalla tai matalammalla tasolla kuin muilla 2000 asukkaan kunnilla. Kulujen kehitys seurasi pitkään Etelä-Savon kehitystä, mutta Essoteen liittymisen jälkeen Pertunmaan sote-menot ovat nousseet järjestelmällisesti vuosi vuodelta yli vertailuarvojen.¹¹⁷ Vuonna 2023 hyvinvointialueuudistuksen myötä Essote lakkasi ja muodosti yhdessä Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymän, Etelä-Savon pelastuslaitoksen, Vaalijalan kuntayhtymän sekä Pieksämäen kaupungin ja Rantasalmen sekä Sulkavan kuntien sosiaali- ja terveystalustalusten kanssa Etelä-Savon hyvinvointialueen, Eloisan. Eloisaan kuuluvissa kunnissa asuu yhteensä n. 130 000 asukasta.¹¹⁸ Luvuista voi päätellä, että Pertunmaan nopeaan laskukiitoon ovat suurelta osalta vaikuttaneet kuntien yhteistyössä tuottamat sosiaali- terveystalustalustet.

Pertunmaa sijaitsee kolmen maakunnan, Etelä-Savon, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen, rajalla. Moni kuntalainen mieltää uutisten ja käydyn keskustelun perusteella liitoksen tapahtuvan Mäntyharjun kanssa. Mukaan selvitykseen on kaavailtu myös Hirvensalmee. Yhdessä nämä kolme kuntaa muodostaisivat noin 9000 asukkaan kunnan.¹¹⁹ Neuvotteluhallukkuutta kysytään kahden edellä mainitun lisäksi myös muilta naapurikunnilta: Heinolalta, Hartolalta ja Joutsalta. Selvitykset tehdään helmi- ja maaliskuun aikana. Päätöksien olisi määrä valmistua kunnissa myöhemmin keväällä.¹²⁰ Mahdollinen liitos Heinolan, Hartolan tai Joutsan kanssa tarkoittaisi myös muutoksia maakuntarajoihin.

Kuntien tilannekuvaraportissa vuonna 2020 valtiovarainministeriö hahmotteli vuodelle 2040 vision kuntien väestön jakautumisesta. Kaaviossa ei suoraan oteta kantaa erikokoisten kuntien lukumäärään vuonna 2040, mutta huomattavat asukasluvun laskut alle 20 000 asukkaan kunnissa viittaavat siihen, että kuntia yhdistetään. Suurin prosentuaalinen muutos on väestön lasku 2000–5000 asukkaan kunnissa. Myös 5000–10 000 asukkaan kunnissa laskua on 16 %, joten vision mukainen tulevien kuntien asukasmäärä olisi yli 10 000.¹²¹ Kuntien väestökehitykseen vaikuttaa monia muitakin seikkoja kuntaliitosten lisäksi, mutta suuret laskut asukasluvussa viittaavat siihen, ettei Pertunmaan lähitulevaisuuden kuntaliitos välttämättä jää viimeiseksi: Yhdistyneet kunnat yhdistyvät edelleen suurempiin kuntiin ja kaupunkeihin tai toisiin yhteen liittyneisiin kuntiin.

¹¹⁶ Mäentausta 2023.

¹¹⁷ Ruotsalainen 2023.

¹¹⁸ Etelä-Savon hyvinvointialue 2024.

¹¹⁹ Parta 2023.

¹²⁰ Ahdelma 2024

¹²¹ Vuorento 2022.

Kuntaliitosprosessi

Kuntajaon muutoksia ohjaa oleellisesti kuntarakennelaki 2009/1698, jonka toinen pykälä kuuluu seuraavasti:

”Kuntajaon kehittämisen tavoitteena on elinvoimainen, alueellisesti eheä ja yhdyskuntarakenteeltaan toimiva kuntarakenne, joka vahvistaa kunnan asukkaiden itsehallinnon edellytyksiä. Tavoitteena on myös, että kunta muodostuu työssäkäyntialueesta tai muusta toiminnallisesta kokonaisuudesta, jolla on taloudelliset ja henkilöstövoimavaroihin perustuvat edellytykset vastata kunnan asukkaiden palvelujen järjestämisestä ja rahoituksesta sekä riittävästä omasta palvelutuotannosta.”¹²²

Kuntaliitoksen tavoitteena on, että kuntalaiset saavat lain määrittelemät palvelut. Kuntajaon muutoksilla tavoitellaan elinvoimaisempaa ja toimivampaa kokonaisuutta. Tämä ei tietenkään ole mikään helppo tehtävä, vaan kuntaliitosprosessi vaatii järjestelmällisyyttä, aikaa ja resursseja. Tavoitteena kuntien yhdistymisessä on, että uusi yhdistynyt kunta olisi enemmän kuin osiensa summa.

Kuntaliitosprosessissa edetään tunnusteluvaiheesta selvitysvaiheeseen ja lopulta päätöksentekoon. Yhdistymisesityksen mahdollisen hyväksymisen jälkeen alkaa kuntaliitoksen valmistelu ja sen jälkeen toteutusvaihe.¹²³ Pertunmaan tapauksessa kuntaliitos voi astua voimaan jo vuoden 2025 alusta, jos prosessi etenee suunnitellulla tavalla¹²⁴.

”Kompleksiset kuntaliitokset” on Kuntaliiton META-arviointitutkimus kuntaliitosdokumenteista vuosilta 2014–2021. Tutkimuksessa Arto Koskinen nostaa esille esimerkkihaasteita, joita voi kohdata kuntaliitoksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Haasteita on useita, ja niiden vaikuttaessa syntyy kompleksinen toimintaympäristö. Listatut haasteet koskevat demokratiaa ja osallisuutta, kuntataloutta, organisaatiota ja johtamista, henkilöstöä, elinvoimaa ja elinkeinoja, palveluita, yhdyskuntarakennetta, kielioloja sekä kuntaidentiteettiä.¹²⁵ Pertunmaa voi kohdata kuntaliitosprosessissaan kahdeksan haastetta näistä yhdeksästä kategoriasta: vain kieliolot kategoria ei vaikuta Pertunmaahan sisämaan pienenä kuntana.

¹²² Finlex 2009.

¹²³ Kuntaliitto.

¹²⁴ Mäentausta 2023.

¹²⁵ Koski 2021.

Skenaariot

Erilaisia tulevaisuuden polkuja

Kuntaliitos on Pertunmaan tulevaisuuden kannalta vääjäämätön, mutta kuntaliitos tai sen haasteet eivät määrittele sitä, miten Pertunmaan alue kehittyy tulevaisuudessa. Tulevan yhteistyön suuntakaan ei ole vielä selvillä. Tulevaisuuden kunnilla on samoja tehtäviä kuin nykyisinkin. Kunnalla on tärkeitä rooleja elinvoiman, sivistyksen, hyvinvoinnin, elinympäristön, kehittämisen ja kumppanuuden sekä osallisuuden ja yhteisön luomisessa ja säilyttämisessä. Vaikka kunnan päätehtävät pysyvätkin samana tulevaisuudessa, toimintaympäristö muuttuu. Valtiovarainministeriö tunnistaa julkisussaan ”Tulevaisuuden kunnan skenaariot ja visiot 2030” suuria kuntien toimintaan kohdistuvia muutoksia niiden toimintaympäristössä: Globaali talous ja kriisit, muutokset väestössä, teknologiassa ja elämäntavoissa sekä demokratian murros muuttavat toimintaympäristöä niin globaalilla kuin paikallisemmalla tasolla.¹²⁶

Kunnan rooli ja toimintaympäristö muokkaavat rakennettua ympäristöä. Palveluiden tarve ja sijainti, rahoitus, tulevaisuuden työelämä ja väestönkehitys sekä yhteistyön eri muodot muovaavat Pertunmaan rakennettua ympäristöä toimintaympäristön mahdollisuuksien ja rajoitteiden mukaan. Käytän diplomityössäni skenaarioita osana tulevaisuuden rakennettua ympäristön käsittelyä. Laadin neljä tulevaisuuteen eri tavalla suhtautuvaa skenaariota, joiden avulla pohdin tulevaisuudenkuvien mahdollisia vaikutuksia rakennettuun ympäristöön. Käytän skenaarioiden muodostamisessa eri lähteitä, joita ovat: Etelä-Savon maakuntakaavan alueidenkäyttötavoitteet, valtiovarainministeriön julkaisua ”Tulevaisuuden kunnan skenaariot ja visiot 2030” sekä Etelä-Savon maakuntaliiton neljää skenaariota. Lähteet lähestyvät tulevaisuutta eri tasoilta ja näkökulmista. Maakuntaliiton aineisto tarkastelee tulevaisuutta Etelä-Savon kantilta suhteessa Suomeen ja muihin ympäröiviin alueisiin, kun taas valtiovarainministeriön julkaisussa oleellista on kunnan osallisuus omaan tulevaisuuteensa asenteiden kautta.

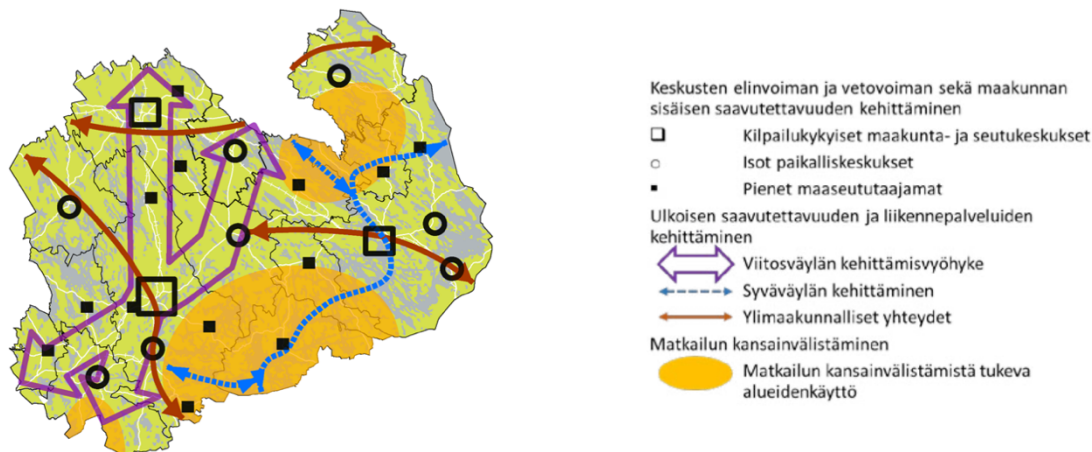
Alueidenkäyttötavoitteet

Etelä-Savon maakuntakaavassa on määritelty Etelä-Savon alueidenkäyttötavoitteet, joiden osa-alueet ovat: Keskusten elinvoiman ja vetovoiman sekä maakunnan sisäisen saavutettavuuden kehittäminen, ulkoisen saavutettavuuden ja liikennepalveluiden kehittäminen sekä matkailun kansainvälistäminen. Pertunmaan kuntaa koskee tavoitteita kahdesta ensin mainitusta osa-alueesta, kun kansainvälisen matkailun painopisteen alue sijoittuu Mäntyharjun puolelle.

Pertunmaan kirkonkylällä on pienen maaseututaajaman tavoite, joten erityistä huomiota on kiinnitettävä sen rooliin maaseudun ja vapaa-ajanasutuksen lähialueena ja palveluiden erikoistumiseen, joka tukee niiden säilymistä. Lisäksi kiinteää laajakaistaverkkoa tulee kehittää. Maaseututaajaman saavutettavuutta voidaan edistää uusilla kevennetyillä liikennepalveluilla.

¹²⁶ Valtiovarainministeriö 2017.

Ulkoisen saavutettavuuden ja liikenteen osalta Pertunmaata koskee Viitosväylän kehittämisvyöhykkeen tavoite, jonka mukaan vyöhykettä kehitetään kokonaisuutena, jossa voidaan hyödyntää eri liikennemuotoja. Maankäytön ja liikenteen yhteensovittamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Vyöhykkeellä maankäyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon erilaiset maankäyttötarpeet, väylän merkitys yleiseurooppalaisen TEN-T verkon osana sekä liikenteen turvallisuus, laatu ja palvelut.

Kuva 99 yllä: Etelä-Savon maakuntaliiton alueidenkäyttötavoitteet, Etelä-Savon maakuntaliitto

Tulevaisuuden kunnan skenaariot ja visiot 2030

Valtiovarainministeriön parlamentaarinen ryhmä muodosti yhdessä järjestöjen, yritysten, kirkkojen, tutkimuslaitosten ja aluehallinnon kanssa neljä skenaariota. Skenaariot laadittiin kuntien omien valintojen ja päätösten pohjalta. Skenaariot sijoittuvat nelikenttään, jossa on kaksi akselia: megamuutoksien hyödyntäminen ja kuntien uudistumiskyky. Megamuutokset ovat suuria laajemmalle alueelle vaikuttavia muuttujia, joihin kunta ei voi suoraan vaikuttaa. Kunnat voivat hyödyntää muutoksia tai olla hyödyntämättä sekä vahvistamaan tai estämään muutosten vaikutuksia. Kunnan uudistumiskyky kuvaa kunnan yhteistyökykyä, kehittämishalua, muutosten analysointia ja muuttuviin tarpeisiin vastaamista.

Lannistunut kunta ei ole hyödyntänyt megamuutoksia, eikä uusiudu. Laiska kunta on hyödyntänyt megamuutoksia, mutta ei uudistu. Ratkaisut etsivä kunta ei ole hyödyntänyt megamuutoksia, mutta uudistaa toimintaansa. Skenaarioista positiivisin Innostuva elinvoimakunta osaa hyödyntää megamuutoksia sekä uusiutuu.¹²⁷

Etelä – Savon skenaariot

Etelä-Savon maakuntaliitto on yhdessä Gapful Oy:n kanssa laatinut neljä skenaariota, joihin vaikuttavat kansainvälinen politiikka ja resurssien saatavuus. Nämä kaksi osa-aluetta sijoittuvat skenaarioiden nelikentän akseleiksi. Resurssiakselin tilanne vaihtelee maailman voimakkaan resurssiniukkuuden ja resurssien rajallisuuden välillä. Kansainvälisen verkostoitumisen ja politiikan akselin vaihtelu tapahtuu avoimuuden ja sulkeutumisen välillä.¹²⁸

¹²⁷ Valtiovarainministeriö 2017.

¹²⁸ Etelä-Savon maakuntaliitto; Etelä-Savon maakuntaliitto 2016.

Kuva 100 yllä: Etelä-Savon maakunnan skenaariot, Etelä-Savon maakuntaliitto

Pertunmaan skenaariot

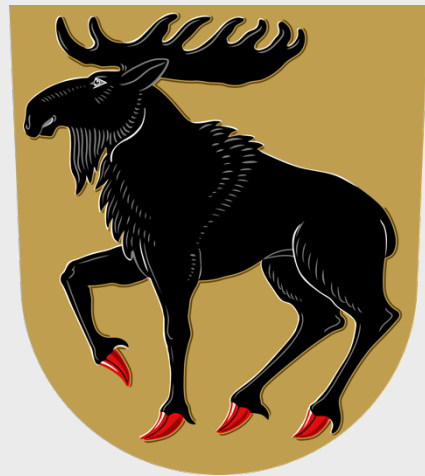
Pertunmaan alueen skenaariota olen laatinut hypoteesilla, jonka mukaan kuntaliitosneuvottelujen jälkeen muodostuisi uusi kunta Pertunmaasta, Mäntyharjusta ja Hirvensalmesta. Kuntaliitoksen lopputulosta ei voi vielä tietää, joten valitsin skenaarioiden taustalle vaihtoehdon, jota on spekuloitu paikallisuutisissa. Skenaariot sijoittuvat esimerkkiskenaarioiden tapaan nelikenttään, jonka akseleita ovat vastuun jakaminen ja muutoksiin suhtautuminen. Vastuun jakamisen akselilla ääripäinä ovat erikoistuminen ja hajauttaminen. Nämä liittyvät palveluiden, osaamisen ja alueiden erikoistumiseen profiloitumisen, tehostamisen ja vahvuuksien tunnistamisen avulla sekä hajauttamiseen, jossa vastuuta jaetaan enemmän mittareiden ja lukujen mukaan hierarkkisesti ja perinteisesti. Muutoksiin suhtautumisen akselilla vastakkain ovat muutoksien hyödyntäminen ja hyödyntämättömyys. Muutoksilla tässä tarkoitetaan myös Pertunmaan alueeseen kohdistuvia globaaleja ja kansallisia muutoksia, kuten digitalisaatiota, ilmastonmuutosta ja väestön rakennemuutosta.

Skenaarioiden yhteydessä olen esittänyt kaavioiden avulla muutoksen laadun viidessä kategoriassa. Nämä kategoriat ovat asukasluku, julkiset palvelut, kaupalliset palvelut ja matkailu, teollisuus ja yrittäjyys sekä rakennusten käyttöaste. Nuolet kuvaavat, ovatko muutokset nousu- vai laskusuuntaisia, ja nuolien määrä ilmaisee muutoksen voimakkuutta. Jos muutosta ei ole tai muutoksen eri osa-alueet kumoavat toisiaan, on merkinä viiva.

Skenaarioiden pohjatietoja

Hirvensalmi lukuina¹²⁹

Väkiluku (2022)	2091
Väkiluvun muutos ed. vuodesta	-1,9 %
Ikärakenne:	
Alle 15-vuotiaita	9,9 %
15–64-vuotiaita	50,7 %
Yli 64-vuotiaita	39,3 %
Taajama-aste	35,0 %
Elinkeinorakenne vuonna 2021:	
Maa- ja metsätalous	17,6 %
Jalostus	27,1 %
Palvelut	52,2 %
Matkaa:	
Pertunmaalle	32 km
Kuorttiin	45 km
Mikkeliin	34 km
Helsinkiin	212 km
rautatieasemalle	35 km

Kuva 101 yllä: Hirvensalmen vaakuna, Gustaf von Numers

Kuva 102 yllä: Mäntyharjun vaakuna, Ahti Hammar

Mäntyharju lukuina¹³⁰

Väkiluku (2022)	5564
Väkiluvun muutos ed. vuodesta.	-1,3%
Ikärakenne:	
Alle 15-vuotiaita.	10,9 %
15–64-vuotiaita.	50,0 %
Yli 64-vuotiaita.	39,1 %
Taajama-aste (2022)	63,1 %
Elinkeinorakenne vuonna 2021:	
Maa- ja metsätalous	9,3%
Jalostus	35,1 %
Palvelut	53,8 %
Matkaa:	
Pertunmaalle	30 km
Kuorttiin	29 km
Mikkeliin	45 km
Helsinkiin	199 km
rautatieasemalle	500 m

¹²⁹ Tilastokeskus.

¹³⁰ Tilastokeskus.

Kuva 103 yllä: Skenaariot nelikentässä

Skenaario 1: Samat tavat, uusi jako

Ensimmäinen skenaario on muodostunut siten, että uudessa kunnassa vastuuta on jaettu erikoistumisen kautta, mutta globaaleja tai kansallisia muutoksia ei kuitenkaan ole osattu hyödyntää. Muutoksien mahdollisuuksien hyödyntämättä jättäminen vaikuttaa siihen, että muodostunut kunta säilyy tavoitteiden osalta ennallaan. Kunnassa, kuten myös Pertunmaan alueella panostetaan edelleen loma-asumiseen ja yksittäisiin kaupallisten ja teollisten toimijoiden

onnistumistarinoihin. Vastuuta ja palveluita on jaettu kunnan eri alueille siten, että kunnan alueilla on ollut mahdollisuus erikoistua nykyisten kehittämistavoitteiden puitteissa.

Palveluita on keskitetty kunnan sisällä, ja kunnan osat ovat saaneet mahdollisuuden erikoistua. Pertunmaalla palvelut ovat siirtyneet Kuorttiin, joka on uuden kunnan taajamista ainut, jolla on vahva sijainti 5-tien varrella. Kirkonkylän palvelut, kuten sosiaali- ja terveystyöpalvelut siirtyvät Mäntyharjuun, suurempaan taajamaan. Sivistystyöpalveluitakin siirretään suurempiin keskuksiin tehostamisen keinoin. Pertunmaalla matkailun kehittämisestä luovutaan hiljalleen, kun kansainvälistäkin matkailualueutta kehitetään Saimaan suunnalle. Digitalisaation mahdollisuuksia ei ole otettu huomioon, vaan kunnan toiminta perustuu kaikkien alueiden kohdalla edelleen tuttuihin ja turvallisiin kehityspolkuihin. Kunnan voimavaroina nähdään luonto, loma-asuminen ja matkailu sekä teollisuus. Elinkeinorakenteet säilyvät hyvin samoilla urilla koko kunnan tasolla. Muutosta tapahtuu eniten kunnan muodostaneiden emäkuntien sisällä erikoistumisen ja tehostamisen myötä.

Uusissa teollisuuden hankkeissa kohteille etsitään sopivin sijainti. Pertunmaalla ja Kuortilla erityisesti on mahdollisuudet teollisuuden kehittämisessä edelleen hyvien kulkuyhteyksien vuoksi. Läheisempi sijainti Helsinkiin nähdään auttaa Pertunmaan aluetta profiloitumaan kuljetusta vaativan teollisuuden sijaintipaikaksi. Teollisuuteen panostaminen tarjoaa työpaikkoja koko kunnalle, mutta ei auta nostamaan Pertunmaan alueen väestönkasvua positiiviseksi. Pertunmaalla väestö jatkaa vähenemistään ja ikääntymistään. Kesäkaudella alueella on edelleen virkeää, mutta loma-asukkaatkin joutuvat hakemaan palveluita Kuortista tai Mäntyharjulta.

Sk en a a r i o 2 : V a h v u u k s i e n k a u t t a

Pertunmaan alueelle toinen skenaario voi luoda uusia mahdollisuuksia. Vastuuta ja palveluita jaetaan erikoistumisen kautta, ja globaaleihin sekä kansallisiin muutoksiin suhtaudutaan mahdollisuuksina. Muutoksia hyödynnetään erityisesti digitalisaation ja energiantuotannon saralla. Uuden kunnan alueet ovat muodostaneet tiiviin yksikön, joka kuitenkin jakaa eri toimialoja ja palveluita kaikkiin kunnan osiin. Palveluiden jakautumiseen vaikuttavat luonto, kulkuyhteydet, maakunnan suuntaviivat ja yhteiset pelisäännöt.

Digitalisaatio on otettu vakavasti niin kunnassa kuin kansallisellakin tasolla. Ensimmäisen kerran yhä useammalla opiskelijalla, työntekijällä ja yrittäjällä on mahdollisuus asua Pertunmaan alueella. Läsnaolo toisen ja korkeamman asteen opinnoissa tai toimistoilla ei ole välttämätöntä. Samalla digitalisaation luomia uusia työpaikkoja on perustettu työn paikkaan sitomattoman luonteen vuoksi. Myös koulutuksen saralla muutoksen mahdollisuuksiin on tartuttu: uusi kunta on yhdistänyt voimansa ja kouluttaa it-alan ammattilaisia paikallisen yhteistyön avulla. Nuoret koulutetut ihmiset voivat myös jäädä kuntaan asumaan, mikä kasvattaa työikäisen väestön

määrää. Uusilla työpaikoilla ja innovaatioilla on vaikutusta myös perheiden määrään: kilpailukykyisen työelämän kautta useammalla perheellä on mahdollisuus asua pienemmillä paikkakunnilla lähellä luontoa. Väestön määrän lasku pysähtyy ja kääntyy pieneen kasvuun. Ikärakenne muuttuu, kun nuorista osa ei lähdekään opiskelemaan kauas palaamatta takaisin.

Kunnan peruspalveluita keskitetään, mutta ne saadaan lähemmäs asukkaita digitalisaatiota hyödyntämällä. Kuntalaisilla on yhä paremmat mahdollisuudet käyttää myös kansallisia palveluita. Kunnan osat profiloituvat palveluiden tehostamiseksi. Kunnan sisällä vastuuta jaetaan esimerkiksi teollisuuden, matkailun, liikunnan, hyvinvoinnin, hallinnon ja koulutuksen osa-alueissa. Matkailun painopistettä siirretään Saimaan alueille. Palvelut on sijoitettu eri puolille uutta kuntaa, eikä yksikään emäkunnan alue jää asumiskelvottomaksi periferiaksi.

Skenaario 3: Paluu erämaaksi

Kolmannessa skenaariossa tapahtuvia muutoksia toimintaympäristössä ei hyödynnetä, ja palvelut on järjestetty hajauttamalla niitä tarpeen mukaan ympäri uutta yhdistynyttä kuntaa. Palveluiden jakautuminen toimii samoilla periaatteilla kuin itsenäisissä pienissä kunnissa, eli palvelut poistuvat kyläkeskuksista ja siirtyvät taajamiin. Kuntien yhdistymisen vuoksi uudessa kunnassa olevien keskusten välille muodostuu uusi hierarkia, joka määrittelee palveluiden tarpeen niitä tehostettaessa. Hierarkian muutosten myötä pienemmät kyläkeskukset ja kirkonkylä menettävät lisää palveluita Pertunmaan alueella. Palvelut siirtyvät ensin suurempaan taajamaan Mäntyharjulle. Kun kolmesta kunnasta muodostunut uusi kunta ei osaa hyödyntää tätä palveluiden tehostamisen muutosta, myöhemmin palveluista joudutaan luopumaan myös Mäntyharjun alueella. Kuntaliitoksen hyötyjen hyödyntämättä jättäminen vie palvelut Mikkeliin, ja maaseudusta jää vain paikka asua. Palveluiden siirryttyä vielä kauemmas, eläminen maalaiskunnassa on yhä vaikeampaa ja väestö polarisoituu entisestään.

Työikäinen ja opiskeleva väestö lähtee alueelta, kun työt siirtyvät kauemmas, eikä uusi kunta ole pystynyt luomaan elinvoimaista ympäristöä. Pertunmaan alueella, kuten myös uuden kunnan muissa osissa loma-asukkaat kasvattavat väestöä kesän ajan. Nykyisin Pertunmaalla väestö jopa nelinkertaistuu kesällä¹³¹. Uudessa kunnassa siis tarvitaan työntekijöitä ja matkailupalveluita, mutta vain kesäisin. Nuoren väestön poismuuton seurauksena työvoima tulee olemaan kausiluontoisempaa kuin ennen.

Kunta ei ole osannut hyödyntää yhteistyöllä toimivaa erikoistumista tai digitalisaatiota, vaan on luottanut edelleen kunnan asemaan tärkeänä mökkikuntana. Painopiste on pysynyt kausitöissä ja matkailussa, vaikka yhdistynyt kunta olisi voinut yhteistyöllä kehittyä

¹³¹ Kauppinen 2017.

osiensa summaa paremmaksi paikaksi elää, yrittää ja tehdä työtä. Elinkeinot painottuvat ensin palveluihin ja metsätalouteen, mutta palveluiden siirryttyä pois kohti maakuntakeskusta palvelualan työpaikoista tulee yhä enemmän ja enemmän riippuvaisia kausityöstä.

Maa- ja metsätilojen nuoren väestön muuttaessa pois Pertunmaan alueelta maaomistukset siirtyvät hiljalleen yhä enemmän kaupunkeihin. Etämetsänomistajat joko hyödyntävät metsiään tai antavat niiden jäädä luonnontilaan. Tämä taas vaikuttaa metsätalouteen kunnan ja Suomen tasolla. Metsistä tulee etäinen ja vieras asia, joka osaltaan etäännyttää kaupunkeja maaseudusta.¹³² Pertunmaan alueesta ja koko kunnasta voikin tulla jälleen tiiviimmin asuvan väestön erämaata, jossa käydään kesällä lomailemassa, ja jonka maasta otetaan elantoa kaupungista käsin. Esimerkiksi Pertunmaan alue on ollut nykyisen Pirkanmaan ja Kanta-Hämeen alueiden isäntien yksityisomistuksellista erämaata.

Pertunmaan erämaahistoria

Hämeessä arkeologisten löytöjen ja kirjallisten lähteiden väliin jää aikakausi, jota kutsutaan hämäläiseksi eräkaudeksi. Myös Pertunmaa on kuulunut osana Sysmää hämäläiseen eräalueeseen. Sana ”sysmä” on tarkoittanut synkkää ja asumaton korpea. Hämäläiset antoivat sen nimeksi Päijänteen takaiselle erämaalle, jonka olivat vallanneet käyttöönsä. Paikannimistä Sysmässä ja Pertunmaalla on voitu päätellä, että Pertunmaan alue on ollut Sääksmäen isäntien omistuksessa. Ruorasmäen alue oli Hattulan erämaata. Naapurikunnat Mäntyharju ja Heinola olivat eräkaudella Lammin ja Hausjärven asukkaiden hallinnassa. Sääksmäkeläiset kulkivat valtaamilleen erämaille vesireittejä pitkin. Erämaat olivat yksityisessä omistuksessa talollisilla tai heidän solmimilla yhtiökunnillaan. Eräkaita valloitettiin yhteisvoimin, ja alueet jaettiin valtaajien kesken. Monesti paikka nimettiin kotiseudun nimistön mukaan. 1300-luvulla Hollola ja Asikkala siirtyivät hallitsemaan aiemmin nykyisen Pirkanmaan ja Kanta-Hämeen isäntien omistamia eräkaita.¹³³

Skenaario 4: Yhtä köyttä

Neljännessä skenaariossa uuden kunnan sisällä vallitsee vahva yhteishenki, jolla halutaan selvittää muutoksista hyödyntämällä niitä. Vastuuta jaetaan edelleen hajauttamisen kautta perinteisemmin. Palveluiden sijaintia perustellaan mittareilla ja luvuilla, joiden mukaan suurin osa kunnan palveluista sijoittuu nykyisen Mäntyharjun alueelle suurimpaan taajamaan. Tällöin taajama vahvistuu, laajenee ja tiivistyy. Palveluita pidetään aluksi mahdollisimman laajalla. Nykyistä

¹³² Möttönen 2021.

¹³³ Kinnunen 2018, 29–32.

tehostamisen kehityssuunnan olemassaoloa ei kuitenkaan kielletä, vaan siihen mukautumiseen kehitetään uusia tapoja ja taitoja. Vaikka osa palveluista sijaitsisikin fyysisesti kauempana, yhteisesti toimiva kunta pystyy huomioimaan kuntalaisia päätöksenteossa ja palveluntarjonnassa.

Yhteisiin tahtotiloihin valjastetaan kaikkien voimat, ja esimerkiksi matkailun osalta alueet voivat rakentaa yhdessä koko kunnan kattavan matkailuverkoston. Tämän kaltainen lähestymistapa mahdollistaa pienempien yksityisten toimintojen säilymisen kaikilla alueilla, vaikka julkisia palveluita onkin karsittu harvaan asutummilta alueilta.

Muutoksista tiivis kunta osaa hyödyntää ilmaston kannalta tärkeitä energiantuotannon kestävien muotojen investointeja sekä digitalisaatiota. Kunnan eri osiin sijoitetaan erilaisia investointeja yksityisten maanomistajien ja yhteisen päätöksenteon näyttämän suunnan mukaan. Digitalisaatio taas tuo kauemmas viedyt palvelut lähemmäs Pertunmaata etävastaanottojen ja opiskelun sekä työelämän kehittymisen myötä. Yrittäjyyskasvatuksen lisääminen eri kouluasteilla antaa nuorille mahdollisuuksia yritys-elämään siirtymiseen. Uudet yritykset kaikissa kunnan osissa sekä yritysmuutos tekevät kunnasta elinvoimaisemman.

Kaikkiin neljään skenaarioon vaikuttavat lisäksi Etelä-Savon maakuntaliitonkin kokoamien maakunnan skenaarioiden vaikutukset. Pertunmaan alueen skenaariot osana uutta yhdistynyttä kuntaa eivät kuulu tiettyihin osiin maakunnan nelikentässä, vaan maakunnan suuremmat kansallisen tason ja globaalien tason muutokset ovat näiden skenaarioiden taustavoimia, jotka muuttavat oleellisesti toimintaympäristöä. Suurien kriisien ilmaantuessa muutoksiin suhtautumisella on vielä tavallista suurempi rooli: Muutosvastaisuus ja jäykkä toiminta saattavat johtaa tilanteen nopeampaan heikentymiseen, ja muutosten hyödyntäminen taas antaa tällä hetkellä heikommassa asemassa oleville kunnille mahdollisuuden positiiviseen kehityskäyrään.

Vaikutukset rakennetussa ympäristössä

Käsittelen työssäni skenaarioita erilaisten mahdollisten tulevaisuuden tapahtumakulkujen havainnollistamiseksi. Pertunmaan kuntaliitoksen jälkeisellä tulevaisuudella voi olla hyvinkin erilaisia vaikutuksia rakennettuun ympäristöön. Nostan ensin skenaarioittain mahdollisia muutoksia, ja myöhemmin käsittelen niiden vaikutusta muutaman erityyppisen rakennuksen tasolla.

Skenaario 1:

Infra

Ensimmäisen skenaarion mukaan Pertunmaan alueella kasvua voisi tuoda hyvin perinteinen teollisuus. Pertunmaalla teollisuus on painottunut puu-, muovi- ja metalliteollisuuteen¹³⁴. Kuortissa hyvät liikenneyhteydet mahdollistavat myös skenaariossa teollisuuskeskittymän kasvua tai tiivistymistä. Teollisuusalueen laajentaminen vaatii kunnalta investointeja kunnallistekniikan osalta. Teollisuusalueen laajeneminen Kuortissa vaatisi myös asemakaavamuutoksia.

Julkiset rakennukset

Skenaariossa hallinto sekä sosiaali- ja terveystalot siirtyvät sellaisinaan Mäntyharjulle. Tällöin Pertunmaan kirkonkylästä vaille käyttöä jäisivät kunnantalo, terveyskeskus ja mahdollisesti osa vanhustenhoitotiloista. Tässä mallissa myös koulujen toimintaa kehitetään, ja Pertunmaalla yläaste siirtyy uuden kunnan suurempaan taajamaan. Tämä vaikuttaa yhtenäiskoulun tilatarpeeseen. Varhaiskasvatuksen toimipisteistä toinen lakkautetaan. Peruskorjauksen tullessa välttämättömäksi tiloja, kuten Rinnehovin vuodeosasto tai Keinulan päiväkotia, otetaan pois käytöstä korjauksien sijaan. Toiminta siirtyy muihin tiloihin, kuten koulun yhteyteen tai Mäntyharjulle. Yhdistyneen kunnan talouden optimoinnin yhteydessä kunnan omistamat kiinteistöt, kuten Kuortin kylätalo eli entinen koulu sekä Nuorisotalo päätyvät skenaariossa todennäköisimmin myyntiin ja yksityiskäyttöön. Monet julkisista rakennuksista odottavat joko ensimmäistä tai toista suurta peruskorjaustaan, eikä kunnallistalouden tehostamisen myötä kaikkia kiinteistöjä ole varaa säilyttää. Ensimmäisen skenaarion yhdistynyt uusi kunta optimoi talouttaan keskittämällä palveluita ja luopumalla kustannuksia nostavista kiinteistöistä. Skenaariolle ominaista on, ettei muutoksia, kuten digitaalisuutta osata hyödyntää, vaan kunta jatkaa painopisteidensä suhteen samalla vanhalla linjalla. Tämä johtaa pitkällä tähtäimellä siihen, että kuluja on karsittava.

Teollisuus ja kaupalliset rakennukset

Perinteinen teollisuus Kuortissa kasvaa. Samalla tulee tarvetta uusille tuotantohalleille.

Asuinrakennukset

Väestö ikääntyy edelleen, mikä vaikuttaa asuntojen tarpeeseen: Uusia asuntoja rakennetaan hyvin harvoin, ja monet varsinkin keskuksista kauempana sijaitsevat talot jäävät tyhjilleen. Osa näistä kohteista sopii kuitenkin osa-aikaisen asumisen käyttöön varsinkin, jos ne sijaitsevat ranta-alueilla.

¹³⁴ Pertunmaan kunta.

Skenaario 2:

Infra

Toisen skenaarion tärkeimpiä teemoja on digitalisaation hyödyntäminen osana maalaiskunnan kehitystä. Hyvien tietoverkkojen rakentaminen ja ylläpito ovat välttämättömiä toimia, jotka mahdollistavat digitalisaation valjastamisen.

Julkiset rakennukset

Skenaariossa sosiaali- ja terveystalot siirtyvät pääosin suurimpaan taajamaan Mäntyharjulle, mutta terveyskeskus jää hyvinvointialueen käyttöön etävastaanottoja ja näyttötoimia varten. Väestön ikäjakauman tasapainottuminen ja asukasmäärän lisääntyminen vaikuttavat siten, että kaikkien peruskoulun luokka-asteiden säilyminen Pertunmaalla on hyvin todennäköistä. Koulutukseen panostetaan varsinkin it-aloilla, joten Kuortissa voisi hyvien liikenneyhteyksien vuoksi aloittaa esimerkiksi uuden kunnan yhdessä järjestämä ammatillinen koulu olemassa olevissa kunnan tiloissa. Kunnan talous on energia- ja digitalisaatioinvestointien vuoksi lähtenyt kehittymään nousujohteisesti, joten kunnalla on varaa ylläpitää ja korjata yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia ylläpitäviä kokoontumisrakennuksia ja liikuntatiloja.

Teollisuus ja kaupalliset rakennukset

Uudet digitalisaation avulla mahdolliset yritykset, kuten verkkokaupat tai ohjelmistoalan yritykset tarvitsevat erilaisia ja uusia toimitiloja. Näissä yrityksissä olennaisinta ei ole keskeinen sijainti, vaan varmat tietoliikenneyhteydet.

Asuinrakennukset

Toisessa skenaariossa digitalisaation hyödyntäminen toimii vastavoimana nykyiselle väestökehitykselle, ja väestön määrä kääntyy hienoiseen nousuun. Tämä lisää Pertunmaalla hieman uudisrakentamista. Myös vanhoja tyhjentyneissä olevia asuinrakennuksia korjataan tavallista enemmän ja otetaan vakituiseen asumiskäyttöön.

Skenaario 3:

Infra

Syrjäisempien talojen jäätyä autioiksi yksityisteiden kunnossapito heikkenee. Kunta osallistuu mökkiteinä tärkeiden teiden kunnostukseen. Energiantuotannossa ei uusia toimintatapoja.

Julkiset rakennukset

Julkiset palvelut toimivat omissa rakennuksissaan niin kauan, kunnes niiden on pakko siirtyä toiminnan tehostuksen vuoksi yhteen nippuun ensin Mäntyharjulle ja lopulta Mikkeliin. Kolmannessa skenaariossa väestön ikääntyessä lähes ainoita julkisia lähipalveluita Pertunmaan alueella ovat vanhusten asumisyksiköt ja kotihoidon tukitilat. Pertunmaalla toimii saman katon alla pieni ala-aste ja päiväkotitoiminta. Skenaariossa olennaisinta on palveluiden hajanaisuus ja niiden häviäminen hiljalleen. Kolmas skenario vie Pertunmaan takaisin eräkaudelle. Hiipuva kunta ei pysty ylläpitämään suuria julkisia rakennuksia pitkään, kun väestökato vähentää rakennusten tarvetta entisestään.

Teollisuus ja kaupalliset rakennukset

Osa yrityksistä lähtee työvoimapulan vuoksi pois Pertunmaalta. Tyhjentyvissä liiketiloissa toimii yksityisomisteisia harrastustiloja tai metsänhoitoon liittyviä tukitiloja. Kesäkaudella pienet matkailualan yritykset heräävät horroksesta, ja kyliin avautuu kesäkahviloita sekä majoituspalveluita. Rakennukset ovat usein tyhjillään talven ajan.

Asuinrakennukset

Kolmannessa skenaariossa asuinrakennuksia jää paljon tyhjilleen. Taloja autioituu varsinkin harvaan asutuilla alueilla. Asuttujen rakennusten korjaukset ovat kalliita, joten tarvittavia korjauksia ei voida tehdä, sillä alueelle ei myönnetä rahoitusta uudisrakentamiseen tai korjaamiseen taloudellisen kannattamattomuuden vuoksi.

Skenaario 4:

Infra

Neljännessä skenaariossa Pertunmaalle on rakennettu kunnan yhteistyöllä tuuli- tai aurinkoenergiapuisto, ja uudenlaista yrittäjyysmyönteisyyttä on havaittavissa. Tietoliikenneverkkoja parannetaan asukkaiden ja yritysten käyttöön.

Julkiset rakennukset

Uuden kunnan sisällä palveluita ei ole keskitetty juurikaan. Vain osa sosiaalipalveluista ja terveydenhoidosta sekä kunnan hallinto on siirtynyt Mäntyharjulle. Alkuperäisen käyttötarkoituksen loputtua kunnan omistamissa kiinteistöissä on sekoitus yksityistä liiketoimintaa, asumista ja julkisia kohtaamistiloja.

Teollisuus ja kaupalliset rakennukset

Yritystoiminta jatkuu Pertunmaalla. Digitalisaation hyödyntämisen myötä yritysten toimialoissa on havaittavissa muutoksia, joten myös toimitiloja korjataan ja muutetaan sopimaan muuttuvaan toimintaympäristöön.

Asuinrakennukset

Yritteliäisyys ja yhteistyö palkitaan väestön työikäisten nykyisen osuuden säilymisellä. Asuinrakennuksien tyhjenemisputki muuttuu, kun uudiskohteita ei enää juuri rakenneta. Monet korjaavat vanhoja taloja vapaa-ajan tai vakituisen asumisen käyttöön. Monen nuoren ensiasunto onkin omakotitalo. Rakennetun ympäristön kestävyys kiinnostaa ihmisiä enemmän ilmastonmuutoksen tuomien muutosten myötä.

Muuttuvat rakennukset

Koulu, kunnantalo, pientalo ja teollisuushalli

Tässä osiossa käsittelen neljää erityyppistä rakennusta, ja niiden kokemia muutoksia skenaarioiden toteutuessa. Huomioin skenaariotarkastelussa esimerkiksi käyttötarkoituksen muutoksia ja käyttöikä. Lähemmin tarkasteltavat kohteet ovat Kuortin koulurakennus, kunnantalo, syrjäinen asuinrakennus ja teollisuushalli Kuortissa.

Kuortin koulu

Kuortin koulu nyk. Kuortin kylätalo on vuonna 1954 valmistunut tyyppikoulurakennus. Rakennus on tilava ja tiloiltaan monipuolinen.

1. Lakkautettu koulu ei tuo nykyisen kaltaisena kylätalona tarpeeksi elinvoimaisuutta kuluihin nähden, joten rakennus päättyy yksityisomistukseen. Kylän entisen keskuksen, koulun myyminen yksityiselle saattaa aiheuttaa suurenkin kolauksen kuorttilaisten kyläidentiteetille, kun omaa kokoontumispaikkaa ei enää olekaan. Koulu sijaitsee kahden tiheimmän palvelukeskittymän puolivälissä, ja se on ollut osa monen kyläläisen elämää. Maisemallisia seurauksia myynnillä ei juuri ole, sillä rakennus sijaitsee hieman kauempana tiestä puuston takana. Koulurakennus ei ole suojeltu, eikä sitä ole arvoitettu tärkeäksi kohteeksi ominaisuuksiensa perusteella, joten rakennus saattaa kokea suuriakin muutoksia yksityisomisteisena. Jos rakennuksen käyttöaste jää pieneksi myynnin jälkeen, on riski, että rakennuksen kunto huononee nopeastikin. Suuri tiilikattoinen rakennus vaatii paljon huoltotoimenpiteitä pysyäkseen nykytilassa tai paremmassa kunnossa. Oikea omistaja ja käyttötarkoitus jatkavat rakennuksen käyttöikä.
2. Tässä skenaariossa koulutus ja työelämä toimivat yhdessä vahvana vetovoimatekijänä, ja koulurakennus päättyy osittain alkuperäiseen käyttötarkoitukseensa, kun siinä toiminnan aloittaa olemassa olevan ammattiopiston sivupiste sekä it-alan yritys. Ammattiopiston sivupiste voisi tarjota sopivan pienen kattauksen koulutusaloja, joista osa perustuu etäopetukseen, kuten it-ala ja osa erikoistumiseen. Oppilaitoksen yhteydessä on lisäksi koulurakennuksen asunnoissa toimiva asuntola. Koulutuksen ja työpaikkojen läheinen sijainti helpottaa työelämään siirtymistä, ja koulun tilat toimivat hyvin myös esimerkiksi toimistokäytössä. Muutos ammatilliseksi oppilaitokseksi vaatisi rakennuksen sisällä jonkin verran muutostöitä, mutta rakennuksen useat sisäänkäynnit mahdollistaisivat tilojen jakamisen useamman toimijan kesken.
3. Tässä skenaariossa Pertunmaan alueesta tulee lähes kokonaan tyhjää maaseutua, jossa asutaan pääosin vain osa-aikaisesti. Kesäkaudella loma-asukkaiden lisäksi alueelle muuttaa kausityöntekijöitä. Työntekijöistä osa tuottaa kaupallisia matkailupalveluita ja osa hyödyntää laajojen metsien antimia. Kuortin koulu voikin siis toimia kausityöläisten, kuten marjanpoimijoiden tai kaupallisen alan kesätyöntekijöiden asuntolana. Tiloissa saattaa toimia myös satunnaisia matkailutoimintoja. Vähällä käytöllä olevaa rakennus ränsistyy ja asuntolaolot huononevat ajan saatossa. Peruskorjauksia ei tehdä, vaan ilmentyneet ongelmat paikkaillaan, jos ne sopivat budjettiin. Rakennuksen käyttöiän päättää lopulta esimerkiksi talven aikana tapahtunut putkivuoto tai hoitamattomat sisäilmaongelmat.

4. Yhdessä tekeminen ja päättäminen ovat tärkeitä kunnan periaatteita, joten Kuortin kylätalo jatkaa toimintaansa kyläidentiteettiä ja yhteisöllisyyttä kehittävänä kylän talona, jossa asunnot säilyvät vuokrattavina. Rakennuksessa on lisäksi tiloja matkailu- ja liikuntapalveluille. Kun yksin ei enää pärjätä, on tehtävä töitä yhteisten tavoitteiden eteen. Talkootöillä tehdyt korjaus- ja ylläpitoprojektit yhdessä rakennuksen monipuolisen käytön kanssa mahdollistavat sen käytön jatkumisen pidempään.

K u n n a n t a l o

Vuonna 1988 valmistunut kunnanvirastorakennus

1. Hallinto siirtyy Mäntyharjulle ja kunnantalo jää ilman selkeää käyttötarkoitusta. Kunnan kehityslinjat pysyvät samankaltaisina, joten tiloihin tehdään erilaisia hajanaisia palveluita, jotka ovat pääosin käytössä kausittain. Tällaisia voivat olla loma-asukkaille suunnattu matkailupalvelupiste, vesivälineiden vuokraus tai taidenäyttelyt. Rakennuksen ylläpitokustannusten kattamiseksi osa tiloista vuokrataan yrittäjille liiketiloiksi tai toimistohuoneiksi. Tässä mallissa rakennukseen ei tehdä juuri mitään muutoksia, vaikka käyttötarkoitus muuttuu. Vähäisellä käytöllä oleva suuri rakennus pyritään täyttämään nykytilassaan mahdollisimman monella toiminnolla.
2. Osa kunnan hallinnosta jää Pertunmaalle, kun kunnan sisäisessä toiminnassa on hyödynnetty digitaalisuutta. Lisäksi osassa tiloja on etätyöskentelytiloja sekä vuokrattavia toimistotiloja. Käyttötarkoitus muuttuu vain vähän, joten suurimmat muutostarpeet koskevat tilojen jakamista. Jos tiloihin muuttaa yksittäinen suurempi yritys, voi tulla tarvetta rakentaa lisää sosiaalityötiloja. Toimistoista on mahdollista muuttaa pohjaltaan avoimempia, jos ei-rakenteellisia väliseiniä puretaan.
3. Tässä skenaariossa kunnantalo toimii pitkään hallinnollisena sivupisteenä, kunnes kaikki työpaikat on pakko siirtää suurempaan taajamaan. Pertunmaa on tyhjentynyt voimakkaasti, eikä yhteisöllisille tiloille ole juuri tarvetta. Rakennuksessa on sauna- ja keittiötilat sekä paljon erillisiä huoneita, joten siitä tehdään lopulta asuntola kausityöntekijöille. Asuntolakäyttö sopii rakennuksen tilaratkaisuun melko hyvin, mutta rakennus on ainakin osittain pois käytöstä, kun tiloja on liikaa. Käyttämättömillä osastoilla mahdollisia vaurioita ei ole yhtä helppo paikantaa, joten niiden kunto saattaa romahtaa nopeastikin.
4. Skenaarion yhteishenki näkyy rakennuksen käytössä. Hallintoa on siirretty suurempaan taajamaan, mutta kunnantalo toimii kuntalaisten talona, kohtaamispaikkana, foorumina ja päätöksentekoon osallistumisen paikkana. Kuntalaistalona rakennuksen avoimia yhteisöllisiä tiloja kehitetään ja työhuoneiden väliseiniä puretaan, jotta suurempia tiloja voidaan käyttää kokoontumiseen ja harrastustoimintaan. Rakennuksen peseytymis- ja saunatilat mahdollistavat esimerkiksi kuntosalin sijoittamisen rakennuksen alakertaan.

S y r j ä i n e n a s u i n t a l o

Tämä kohde ei ole tietty yksittäinen rakennus, vaan se kuvaa sisämaalla sijaitsevan vanhan omakotitalon tyyppiä.

1. Kesäkauden asuminen pelastaa osan rakennuksista, mutta kaikista sisämaan taloista ei tule kesäasuntoja. Tässä tapauksessa rakennuksesta tulee ensin kuivanmaan mökki, jonka jälkeen se jää tyhjilleen. Riippuen talon rakenteesta se saattaa kestää hyvinkin kylmillään oloa, mutta lopulta hylättyinä rakennusta odottaa ilkeä riski. Kuivanmaan mökkinä rakennus saa oletettavasti huolenpitoa, mutta suurien rakenteellisten ongelmien korjaamista saatetaan vältellä.
2. Asuintalo korjataan vakituiseen asumiskäyttöön. Vakituksessa asumiskäytössä rakennus korjataan perusteellisesti, ja siihen saatetaan tehdä laajennus. Laajentaminen muuttaa rakennuksen ulkoasua, mutta vahvistaa sen säilymistä asuttuna.
3. Rakennus jää tyhjilleen väestönkadon vuoksi. Kylmilleen ja vailla huolenpitoa jäänyt rakennusvanhus joutuu sekä ilkeä riski että ajan tuhoamaksi. Varsinkin katon kunto määrittelee paljon, säilyvätkö kantavat rakenteet kunnossa tai luhistuuko rakennus hylättyinä.
4. Neljännessä skenaariossa uudiskohteiden rakentamismäärät pysyvät maltillisina, joten vanhoille taloille on tarvetta. Varsinkin omakotitalot kiinnostavat, kun palveluita pystyy hyödyntämään paremmin etänä. Syrjäinen talokin saa asukkaita ja säilyy asutuksen vuoksi paremmassa kunnossa.

Teollisuushalli Kuortissa

Kohde ei ole tietty yksittäinen rakennus, vaan se kuvaa yleisesti Kuortin teollisuustoimitilojen tulevaisuutta.

1. Skenaariossa teollisuuden lisääminen on palvelujen tehostamisen ohella yhdistyneen kunnan keino selvittää. Kuortissa on tarjolla tonttimaata teollisuudelle, ja kunta hyödyntääkin Kuortin sijaintia lähimpänä Helsinkiä. Teollisuushallin naapuriin nousee uusi halli, jossa toimiva yritys on myös metallialalla. Näin alueen yhteistyöverkosto kehittyy ja tuotannosta tulee tehokkaampaa. Teollisuusaluetta kehitetään ja toiminnan laajentuessa hallia laajennetaan kunnan myymälle lisämaalle. Toiminnan jatkuessa kiinteistöistä pidetään huolta.
2. Toiselle skenaariolle ominaista on digitalisaation hyödyntäminen yritystoiminnassa. Verkkokauppatoiminta sopii hyvin Kuortin teollisuusalueelle. Teollisuushalli muutetaan verkkokaupan varastoksi, joten rakennukseen ei kohdistu suuria muutoksia. Teollisuusrakennuksen muuntojoustavuus sopii monenlaiseen tilaa vaativaan yritystoimintaan.
3. Erämaistunut Pertunmaa menettää myös yrityksiä, sillä yrittäjien asuminen alueella on vaikeutunut liikaa, eikä työvoimaa ole tarpeeksi. Teollisuushalli myydään yksityiskäyttöön ja siinä toimii paikallisen omistama harrastustila. Rakennusta ei ylläpidetä samalla tavalla kuin ennen, ja rakennuksen ympäristö muuttuu sotkuiseksi.
4. Yritystoiminta kannattaa vielä Kuortissa, joten ikääntynyt yrittäjä on saanut myytyä toiminnan uudelle yrittäjälle. Yrittäjän vaihdoksen yhteydessä yrityksen toimintaa laajennetaan ja tiloja uusitaan vastaamaan paremmin tarvetta.

Tulevaisuuden voimavarot

Kaikilla skenaarioilla on havaittavia vaikutuksia rakennettuun ympäristöön. Ne siis vaikuttavat Pertunmaan rakennusperinnön kuntoon, ellei haitallisten vaikutusten hallintaan varauduta tulevaisuudessa. Rakennetun ympäristön historiaa tutkiessani kunta-, kylä- ja kohdetasolla tunnistin toistuvia toimintatapoja, jotka ovat vaikuttaneet kuntaidentiteetin ja rakennetun kulttuuriympäristön syntyyn. Yhdistäviä tekijöitä monen toteutuneen rakennuksen historiassa ovat olleet vahva tahtotila, yhdessä tekeminen sekä talkoohenki. Näitä voimavaroja pitäisi valjastaa tulevaisuudenkin käyttöön. Skenaarioiden seurausten pohtiminen tuotti johtopäätöksen, jonka mukaan suuriin kunnallisiin, kansallisiin ja globaaleihin muutoksiin suhtautuminen on hyvin tärkeässä osassa määrittelemässä tulevaisuuden kulkua, kuten myös rakennusperinnön tulevaa tilaa. Skenaarioiden vaikutusten ja historian pohjatiedon tunnistin kolme voimavaratekijää, joiden avulla skenaarioiden aiheuttamien muutosten negatiivisia vaikutuksia voidaan vähentää rakennetun ympäristön näkökulmasta. Nämä kolme voimavaraa ovat talkotoiminta, muutosten hyödyntäminen ja rakennusperinnönhoito. Kaikki kolme esiintyvät pertunmaalaisten toiminnassa jo jollakin tasolla. Näistä tällä hetkellä syrjässä olevista tekijöistä on tehtävä voimavaroja, joiden avulla Pertunmaan rakennettu kulttuuriympäristö säilyy.

Rakennetun ympäristön historian tutkiminen on osoittanut, että talkotoiminta on mahdollistanut Pertunmaan itsenäistymisen ja suuret rakennushankkeet, kuten kirkon siirtämisen ja monen julkisen rakennuksen valmistumisen. Talkookulttuuri on tärkeä osa suomalaista ja pertunmaalaista kansanperinnettä, jonka avulla rakennettua kulttuuriympäristöä voidaan ylläpitää muuallakin kuin kasvukeskuksissa. Yhdessä tekeminen vahvistaa yhteenkuuluvuudentunnetta ja paikallisidentiteettiä sekä muuttaa ihmisten arvokäsityksiä. Parhaimmillaan talkooperinne voi Pertunmaalla lisätä tietoisuutta ja yhteisöllisyyttä, mutta myös rakennetun ympäristön arvoa kuntalaisten silmissä.¹³⁵

Muutosten hyödyntäminen voi tässä yhteydessä tarkoittaa mukautumista, innovointia ja mahdollisuuksien tunnistamista sekä hyödyntämistä. Skenaarioakseliikkin valikoitunut keino on mielentila tai asenne, jolla suhtaudutaan tuleviin haasteisiin ja käännetään ne vahvuuksiksi. Sen onnistuminen vaatii selkeitä tavoitteita ja strategioita niiden saavuttamiseksi, mutta myös sopivan kokeilevaa asennetta ja kykyä myöntää virheet, jotta niistä voi oppia. Kuntaliitos tuo Pertunmaan eteen paljon muutoksia suuntautuupa liitos, minne suuntaan tahansa.

Rakennusperinnönhoito on rakennusperinnön säilymistä edistävää ja sen ominaispiirteitä huomioivaa toimintaa, johon kuuluu käyttöä, huoltoa ja korjaamista. Rakennusperinnön ymmärryksen lisääminen ja ylläpito tulisi mielestäni ottaa mukaan kuntastrategioihin. Rakennusperinnönhoidon toteutus helpottuu tietämyksen myötä, joten tietoa voi lisätä esimerkiksi ottamalla rakennettua kulttuuriympäristöä osaksi kuntamarkkinointia, järjestämällä kursseja, työpajoja ja tapahtumia asian ympärille sekä lisäämällä kunnan virallisiin kanaviin helposti saatavissa olevaa rakennusperintötietoa.¹³⁶

Kaikki kolme voimavaraa liittyvät lopulta yhteen, sillä rakennusperinnönhoidon ottaminen kuntastrategiaan vaatii muutosten hyödyntämisen taitoa ja uusia näkökulmia. rakennusperinnönhoidon toteutuspuoli taas saa lisää voimia talkooperinteiden herättelystä ja yhteisöllisyydestä.

¹³⁵ Suomen kotiseutuliitto 2023.

¹³⁶ Korjaustaito

L o p u k s i

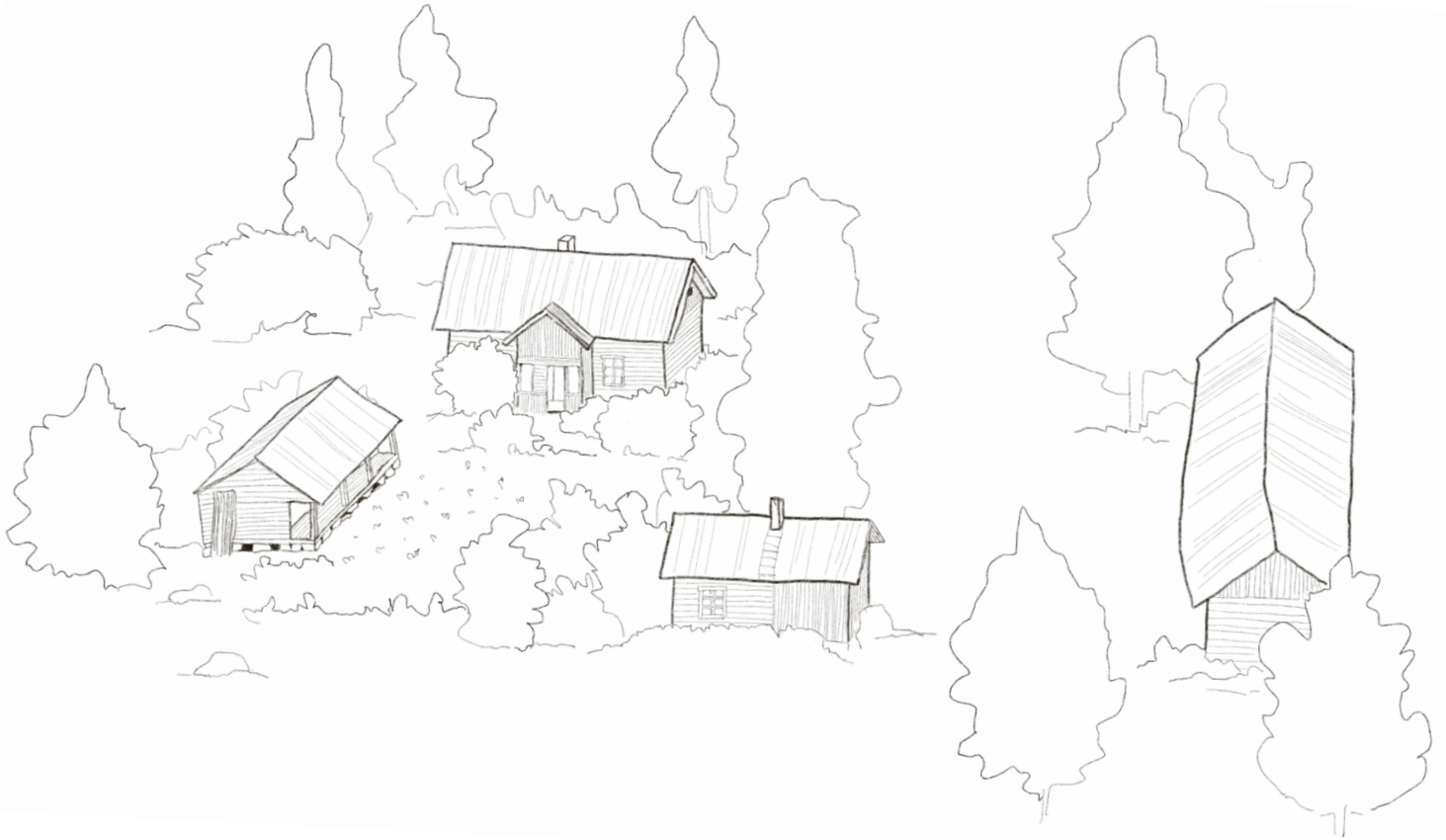
Pertunmaa on pieni alle 1600 asukkaan kunta, joka syntyi talkoohengestä ja yhteisistä päämääristä hieman alle 100 vuotta sitten. Kunta muodostui Mäntyharjun, Hartolan ja Joutsan osista pitkäkestoisen ja vaiherikkaan seurakuntahankkeen valmistuttua. Kirkko ”varastettiin” Hartolasta ja rakennettiin talkoovoimin, mikä liitti pertunmaalaiset yhteen paikallisidentiteetin vahvalla liimalla. Kirkon ympärille rakentui vaatimaton kirkonkylä. Samalla ryhdyttiin täyttämään kunnan velvollisuuksia: Kansakoulut ja kunnalliskoti olivat kunnan ensimmäisiä rakennushankkeita. Niitä seurasivat sahatteollisuus ja osuusmeijeri, jotka toivat vaurautta pieneen pitäjään. Sotien jälkeen suuret ikäluokat ja Karjalan siirtoväki täyttivät koulut, jolloin jatkui kansakoulujen kiivas rakentaminen. Jälleenrakennuksen vuosina otettiin myös suuret ensiaskleet terveydenhuollon parantamiseksi, kun Pertunmaa sai terveystalon. Maatalousyhteiskunta eli vielä tyytyväisesti rauhallisella maaseudulla ja raivasi uusia peltomaita. 1970-luvun taitteessa maaseudun idylli alkoi kuitenkin murtua, kun väestö muutti kaupunkeihin paremman elintason perässä. Maalaistaloja tyhjensi samalla, kun taajamia uudistettiin. Asuntojen lisäksi rakennettiin paljon liikekiinteistöjä. Liikunta, hoiva ja terveys olivat seuraavat julkisen rakentamisen suuntaviivat. Kirkonkylän näkyvin kehityskausi oli 1980-luvun lopulla, kun kyläkuva hallinnut saha lopetti, ja keskustaan rakennettiin kolmen uuden liikekiinteistön lisäksi näyttävä kunnantalo. Taloudellinen nousukausi vapautti ilmaisua kaikessa rakentamisessa ja toi uskoa tulevaisuuden kasvusta. Kuortin kehityksen huippuvuodet alkoivat 2000-luvulla, kun uusi tielinjaus muutti kunnan palveluiden painopistettä. Kuorttia on kehitetty kaupallisten palveluiden ja teollisuuden keskittymänä, kun taas kirkonkylässä sijaitsevat julkiset palvelut.

Pertunmaan rakennuskanta on melko nuorta, eivätkä iäkkäämmät rakennukset ole säästyneet puhtaasti käytännön sanelemilta muutoksilta. Keskustan alueella on ollut myös tapana purkaa edellinen rakennus uuden tieltä, joten rakennuskanta on pysynyt nuorena. Rakennetun kulttuuriperinnön arvostus Pertunmaalla kohdistuu vain muutamaan erityiskohteeseen, vaikka rakennettu ympäristö on kokonaisuus, jossa jokainen rakennus ikääntyy ja vaatii kunnossapitoa rakennusvuodesta huolimatta. Omastakin kokemuksesta voin todeta, että rakennettua ympäristöä tulee arvostettua eniten juuri silloin, kun se on jo muuttumassa. Menneiden purettujen tai ulkoasultaan muutettujen rakennusten sureminen ei auta tuomaan niitä takaisin kyläkuvaan, mutta niiden historian tunteminen auttaa toimimaan tulevaisuudessa vastuullisemmin rakennuskantaa korjaten ja ylläpitäen.

Tulevaisuuden muutoksissa rakennetun kulttuuriympäristön ylläpitoon voidaan saada voimavaroja osin perinteisellä, osin uudella ajattelulla. Tietoisuuden lisääminen ja rakennusperinnönhoidon ottaminen mukaan kunnan vahvuudeksi ja strategian osaksi saa lähialueen arkisenkin arkkitehtuurin nousemaan esille. Tiedon lisäksi tarvitaan oikeanlaista muutoksia hyödyntävää ajattelua, jossa uskalletaan oppia virheistä ja tunnistetaan mahdollisuuksia. Tämä kaikki vielä puheen ja ajatuksen tasolla tapahtuva metatyö voidaan viedä loppuun perinteisen talkooperinteen periksiantamattomuudella ja yhdessä tekemisellä sekä kuntayhteistyöllä.

Pertunmaan tulevaisuutta ei ole vielä lyöty lukkoon. Skenaariot ovat vain erilaisia syy-seuraussuhteiden polkuja, ja tulevaisuus voi näyttää hyvinkin erilaiselta kuin yksikään niistä. Silti skenaariot antavat aineksia tulevaisuuteen varautumiseen ja mahdollisten haitallisten kehityspolkujen katkaisemiseen. Kuntaliitosprosessi on vasta alussa, eikä uutisoinnin mukainen kuntayhteistyö ole kuin yksi monista vaihtoehdoista. Jännittävintä kaikessa onkin se, että Pertunmaa saattaa vuoden 2025 alusta lähtien kuulua edelleen Etelä-Savoon, olla osa Päijät-Hämettä tai jopa

Keski-Suomea. Diplomityöprojekti on auttanut minua ymmärtämään paremmin synnyinkuntani historiaa, nykytilaa ja tulevaisuutta. Paikallisen rakennushistorian tutkiminen sai minut kiinnostumaan kunnan rakennetusta kulttuuriympäristöstä, joten ehkä joku muukin innostuu edes vähän kokoamastani tiedosta tai oman kotikuntansa arkisesta ympäristöstä ja sen tulevaisuudesta.

Kuva 104 yllä: Pertunmaalaisen lammastilan pihapiiri 1950-luvulla

Lähdeluettelo

Painetut lähteet

- Airaksinen, A.** 1999. *Kuortin koulu 100 vuotta*. Padasjoen kirjapaino.
- Etelä-Savon seutukaavaliitto.** 1984. *Etelä-Savon rakennusperintö Julkaisu 114*. Länsi-Savo Oy. Mikkeli
- Helsingin Sanomat.** 5.10.1928.
- Honkanen, L.** 1996. *Lihavanpään kylähistoria*. Oy Kotkan Kirjapaino Ab. Hamina.
- Honkanen, T.** 18.4.1996. *Pertunmaan kirkonkylän rakentamisen eri vaiheet*. Pitäjänuutiset.
- Itä-Häme.** 21.12.1965. *Lisää tiloja – lisää koneita: Rakennusvuosi Pertunmaan Osuusmeijerillä*.
- Kinnunen, E.** 2018. *Pertunmaan historia: Kaskesta kasvanut nykykunnaksi kehittynyt*. Grano Oy.
- Koponen, M.** 11.3.1996. *Peruskorjauksen jälkeen Kisarannasta tulee monipuolinen liikuntapaikka*. Pitäjänuutiset.
- Kuva, H.** 2003. *Satavuotias rahakirstu*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Länsi-Savo.** 20.9.1949.
- Markkanen, E.** 1968. *Hartolan kirja*. Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino. Pieksämäki.
- Murtorinne, E.** 1992. *Suomen kirkon historia 3: Autonomian aika 1809–1899*. Porvoo.
- Nikula, R.** 1990. *Ars – Suomen taide 5*. Otava. Keuruu.
- Ojala, V.** 1932. *Hämeenmaa 2: ”Kylät ja niiden rakennukset Pertunmaalla”*. Hämeen heimoliitto.
- Parta, H.** 2.2.2013. *Kaj Cygnaeus perää joustavuutta rakennusmääräyksiin vanhojen talojen osalta*. Pitäjänuutiset.
- Partanen, R.** 2010. *Paikkakunnan parhaaksi: Suomenniemen säästöpankki 100 vuotta*. Suomenniemen säästöpankki.
- Pertunmaan kunta.** 1994. *Laajennuksen ja peruskorjauksen alustava huonetilaohjelma*.
- Pettersson, L.** 1989. *Ars – Suomen taide 3*. Otava. Keuruu.
- Pitäjänuutiset.** 33/1988. *Kunnantalosta kodiksi*.
- Pitäjänuutiset.** 6./9.4.1992 [uudelleenjulkaisu]. *Ruorasmäen kouluremontti etenee aikataulussa*.
- Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy.** 2006. *Kotiseutumme Hirvensalmi, Mäntyharju, Pertunmaa*. Otava. Keuruu.
- Päijänne-Leader ry.** 2018. *Yhteisölliset juhlatilat ja kokoustilat*. Esite.
- Standertskjöld, E.** 2008. *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950*. Rakennustieto Oy. Helsinki.
- Standertskjöld, E.** 2011. *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1960–1980*. Rakennustieto Oy. Helsinki.
- Syvälahti, J.** 2004. *Nipulin koulu: Syntyvaiheita ja koulunkäyntiä 1895–1960*. Kirjapaino Koitinkaari. Hartola.
- Syvälahti, J.** 2001. *Kälkytän kylä: Elämää 450 vuotta*. Kirjapaino Koitinkaari. Hartola.
- Törnroos, V.** 1974. *Pertunmaan osuusmeijeri 1924–1974*. Itä-Hämeen kirjapaino. Heinola.
- Ulmanen, R.** 2.8.2023. *Terveystalo on viimeinen koskematon kiinteistö Pertunmaan keskustan vanhaa rakennuskantaa*. Pitäjänuutiset.

Digitaaaliset lähteet

Ahdelma, J. 5.1.2024. *Pertunmaa ja naapurit ovat tavanneet vasta epävirallisesti - Kuntaliitos on mahdollisuus, mutta ei mikään automaatti.* Kuntalehti. [Verkossa] Saatavilla:

<https://kuntalehti.fi/uutiset/pertunmaa-ja-naapurit-ovat-tavanneet-vasta-epavirallisesti-kuntaliitos-on-mahdollisuus-mutta-ei-mikaan-automatti/>

Arkkitehtuurimuseo.

<https://www.mfa.fi/kokoelmat/tietopaketit/jalleenrakennuskausi/jalleenrakentamisen-arkkitehtuuri/>. [Viitattu 10.1.2024].

Eloisa. <https://etelasavonha.fi/asiointikanavat/rinnehoivi/> [Viitattu 4.1.2024].

Etelä-Savon hyvinvointialue. 2024. *Eloisa Etelä-Savon hyvinvointialue.* Etelä-Savon hyvinvointialue. <https://etelasavonha.fi/eloisa/organisaatio-ja-toimielimet/tietoa-hyvinvointialueesta/> [Viitattu 17.1.2024].

Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta. <https://www.esku.fi/asp/default.aspx>.

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2009. Julkaisu 98. [Verkossa] Saatavilla:

https://www.esavo.fi/resources/public//Kehittaminen/Maakuntakaava/etela-savon_maakuntakaava_selostus_041010.pdf

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2015. *Etelä-Savon palveluverkkoselvitys.* [Verkossa] Saatavilla:

https://www.pieksamaki.fi/wp-content/uploads/Strat_ESAVO_palveluverkkoselvitys_01062015_web-1.pdf

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2016. *Etelä-Savon maakuntakaavayhdistelmä.* [Verkossa] Saatavilla:

<https://www.esavo.fi/etela-savon-2.-vaihemaaakuntakaava>.

Etelä-Savon maakuntaliitto. 2016. *Etelä-Savon 2. vaihemaaakuntakaava.* Kaavaselostus.

[Verkossa] Saatavilla:

https://www.esavo.fi/resources/public//Kehittaminen/Maakuntakaava/esavo_vaihekaava2_selostus_mkvalt121216.pdf.

Etelä-Savon museot. [Verkossa] Saatavilla:

<https://www.etelasavonmuseot.fi/varia/2013/11/ahvenniemi.html> [Viitattu 10.1.2024].

Etuovi. Myytävä kohde. <https://www.etuovi.com/kohde/s89292?haku=M2068117945> [Viitattu 10.1.2024]

Finlandia 6. 1985. Otava.

Finlex. 2009. *Kuntarkennelaki 29.12.2009/1698.*

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091698>. [Viitattu 17.1.2024].

Huhtala, S. 10.12.2018. *Pertunmaan palvelukylän peruskivi muurattiin – Maa- ja metsätalousministeri Jari Leppä pitää hanketta oikea-aikaisena.* Pitäjänuutiset. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.pitajanuutiset.fi/paikalliset/4070329>.

Ihatsu, S., CasaCo Studio Oy. 2014. *Terveyttä kaikille – terveyskeskukset 1970-luvulta 1990-luvulle.* Museovirasto. [Verkossa] Saatavilla:

<https://www.rakennettuhuvinvointi.fi/fi/terveydenhuollon-rakennukset/terveytta-kaikille-terveyskeskukset-1970-luvulta-1990-luvulle> [Viitattu 4.1.2024].

Kauppinen, E. 21.9.2017. *Päijät-Hämeen mökkimäärä on kasvussa - Itä-Hämeen ja Etelä-Päijänteen vaikutuspiirissä jo yli 37 000 mökkiä.* [Verkossa] Saatavilla:

<https://www.ess.fi/paikalliset/217806>

Korjaustaito. *Sanasto.* Museovirasto. <https://www.korjaustaito.fi/fi/periaatteet-ja-kasitteet/sanasto> [Viitattu 25.1.2024].

Koskelo, T. 2013. *Pro gradu tutkielma ”Valmistalon evoluutio suomalaisen puutaloteollisuuden mainoskuvastoissa 1980–2000-luvuilla”* [Verkossa] Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/41429>. Jyväskylän yliopisto.

Koski, A. 2021. *Kompleksiset kuntaliitokset*. Kuntaliitto. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2021/2125-kompleksiset-kuntaliitokset>.

Kuntaliitto. *Kuntaliitokset ja kuntajakoselvitykset*. <https://www.kuntaliitto.fi/laki/kuntien-ja-kuntayhtymien-yhteistoiminta/kuntaliitokset>. [Viitattu 17.1.2024].
Kuvälähteet

Kuortinkartano. <https://www.kuortinkartano.fi> [Viitattu 4.1.2024].

Muuramen seurakunta. Muuramen kirkko. <https://www.muuramenseurakunta.fi/kirkko-ja-tilat/kirkko-ja-toimitilat/testikirkko>. [Viitattu 7.1.2024].

Laitinen, L. 2.1.2018 päivitetty 30.11.2018. *Kuortin ABC pelasti Pertunmaan – tontin hinta vei liikenneaseman Mäntyharjulta*. Pitäjänuutiset. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.pitajanuutiset.fi/paikalliset/4072068>.

Mäentausta, R. 17.11.2023. *Pertunmaan tie itsenäisenä kuntana päättyy – valtiovarainministeriö esittää kuntaliitosneuvottelujen aloittamista*. Yle. [Verkossa] Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20060767>

Mäntyharjun seurakunta. <https://www.mantyarjunseurakunta.fi/pertunmaan-kappeliseurakunta> [Viitattu 7.1.2024].

Möttönen, S. 23.1.2021. *Metsää siirtyy kaupunkilaisten metsäummikoiden omistukseen – Miten suomalaisten metsien käy?* [Verkossa] Saatavilla: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/01/23/metsaa-siirtyy-kaupunkilaisten-metsaummikoiden-omistukseen-miten-suomalaisten>.

Niskanen, R. *Suomalaiset huoltoasemat toisen maailmansodan jälkeen*. Rakennettu hyvinvointi. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.rakennettuhuvinvointi.fi/fi/liikenteen-ja-energian-verkostot/suomalaiset-huoltoasemat-toisen-maailmansodan-jalkeen>.

Oikotie. *haku: omakotitalot, rakennusvuosi 1985–1991*. <https://asunnot.oikotie.fi>.

Oikotie. <https://asunnot.oikotie.fi/talo/punakiventie-1-pertunmaa/3365193> [Viitattu 26.1.2024].

Osuuskauppa Suur-Savo. 23.4.2010. *ABC-ketjun lippulaiva ABC Kuortti 10 vuotta*. [Verkossa] Saatavilla: <https://suursavo.fi/news/abc-ketjun-lippulaiva-abc-kuortti-10-vuotta/>.

Parta, H. 29.12.2023. *Kolmen kunnan liitos synnyttäisi 9 000 asukkaan mökkimahdin*. Itä-Häme. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.itahame.fi/paikalliset/6449138>.

Parta, K. 28.1.2019. *Kuukausi aikaa luovutukseen – Pertunmaan seurakuntakoti on puurakentamisen näyte*. Pitäjänuutiset. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.pitajanuutiset.fi/paikalliset/4070004>.

Pertunmaan kunta. <https://pertunmaa.fi>.

Pertunmaan kunta. <https://pertunmaa.fi/asuminen-2/vesihuolto/>. [Viitattu 11.1.2024].

Pertunmaan kunta. 2023. *Kaavoituskatsaus 2023*. [Verkossa] Saatavilla: <https://pertunmaa.fi/kaavoitus-2/>

Ruotsalainen, L. 20.12.2023. *Pertunmaan kuntaliitosselvitys alkaa*. Pertunmaan kunta. [Verkossa] Saatavilla: <https://pertunmaa.fi/pertunmaan-kunnan-kuntaliitosselvitys-alkaa/>

Ruotsalainen, M. 21.9.2018. *Alvar Aallon salassa pidetty mökki – 40 vuoden jälkeen sen on aika vaihtaa omistajaa, ja päällimmäinen tunne on helpotus*. Meillä kotona. [Verkossa] Saatavilla: <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/alvar-aallon-salassa-pidetty-mokki-40-vuoden-jalkeen-sen-on-aika-vaihtaa-omistajaa-ja-paallimmainen-tunne-on-helpotus>

Salminen, R. 2020. *Pertunmaan Tukikoti ry, pertunmaalaisten oma asumispalvelujen tuottaja*. Pertunmaan kunta. [Verkossa] Saatavilla: https://issuu.com/kingkong.fi/docs/kaskivalkeat_2020/s/11123035.

Suomen kotiseutuliitto. 2023. *Talkooperinne otettiin mukaan Unescon elävän perinnön kansalliseen luetteloon.* [Verkossa] Saatavilla: <https://kotiseutuliitto.fi/talkooperinne-otettiin-mukaan-unescon-elavan-perinnon-kansalliseen-luetteloon/>.

Tilastokeskus. Kuntien avainluvut. <https://www.stat.fi> [Viitattu 26.1.2024].

Valtiovarainministeriö. 2017. *Tulevaisuuden kunnan skenaariot ja visiot 2030.*

Valtiovarainministeriön julkaisu 9a/2017. [Verkossa] Saatavilla:

<https://vm.fi/documents/10623/1106586/Tulevaisuuden+kunnan+skenaariot+ja+visiot+2030.pdf/f584dde0-f12b-4b96-b20d-c361d89797d7/Tulevaisuuden+kunnan+skenaariot+ja+visiot+2030.pdf>

Vuorento, R. 21.1.2022. *Pienten kuntien tulevaisuus.* STTK. [Verkossa] Saatavilla:

<https://www.sttk.fi/2022/01/21/pienten-kuntien-tulevaisuus/>.

K u v i e n l ä h t e e t

Kuvat, kaaviot ja kartat tekijän itse tekemiä, ellei toisin mainita. Kirjainyhdistelmät tarkoittavat kuvan ottajaa tai tuntemattoman kuvälähteen antanutta henkilöä tai sen sijaintiteoksen tekijää.

AA – Anneli Airaksinen, Kuortin koulu 100 vuotta

AH – Auni Hutri

AP – Alpo Penttinen

EK – Erkki Kinnunen, Pertunmaan historia

JM – Jarmo Mäkiranta

JS – Jorma Syvälahti

PL – Pasi Latvanen

SH – Salla Hutri

VO – Veikko Ojala

VT – Veikko Törnroos, Pertunmaa 1926–1976, Pertunmaan osuusmeijeri 1924–1974

Aaltonen Esko. 1928–1930. *Kuokkalan haikutupa.* Kansantieteen kuvakokoelma. Museovirasto.

<https://www.finna.fi/Record/museovirasto.9B6014D85FD5B2AB36934869ACAD710B?sid=3690139949>

Aaltonen Esko. 1928–1930. *Rantalan aitat Pertunmaan kirkonkylällä.* Kansantieteen kuvakokoelma. Museovirasto.

<https://www.finna.fi/Record/museovirasto.DD2E5578AD91E35EF934AD0125991FBA?sid=3690139949&imgid=1#versions>

Alvar Aalto -museo. 1925. Alvar Aallon ehdotus Pertunmaan kirkoksi.

<https://www.pitajanuutiset.fi/paikalliset/4068853>

Kantola Eero. 2020. *Pertunmaan kirkon alttari juhannusasussa 2020.*

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Pertunmaan_kirkon_alttari_juhannusasussa_2020.jpg

Liukkonen Matti. 1979. *Yksityiskohta Vanha-Rantalan (Perunmaa) talomuseon aitasta, kesäkuussa 1979.* Suur-Savon museo. Mikkelin kaupungin museot.

<https://www.finna.fi/Record/mkm.166867592678100?sid=3691238405&imgid=1>

Museovirasto. Arkeologian esinekokoelma.

<https://www.finna.fi/Record/museovirasto.7C752C080F2B330D77DBD67F6CC5E661?sid=3690139949&imgid=2>

Muuramen seurakunta. Muuramen kirkko. <https://www.muuramenseurakunta.fi/kirkko-ja-tilat/kirkko-ja-toimitilat/testikirkko>.

Nipulin uudempi koulurakennus vuonna 2020 <https://www.pitajanuutiset.fi/paikalliset/4067835>

Ojala Veikko. 1932. *Hämeenmaa 2: ”Kylät ja niiden rakennukset Pertunmaalla”*. Hämeen heimoliitto.

Pertunmaan kunta. https://visitpertunmaa.fi/fi_FI/vanha-rantalan-talomuseo

Syvälähti Jorma. 1961. ”*Nipulin koulu vuonna 1961*”. *Nipulin koulu: Syntyvaiheita ja koulunkäyntiä 1895–1960*. Kirjapaino Koitinkaari. Hartola.

Tuntematon. 1941. Pertunmaan Oravakomppania 1941 Suojeluskunnan talon (nyk. Nuorsotalon) pihalla. Pertunmaan kunnan veteraanimatrikkeli. 2001.

Törnroos, V. 1976. Pertunmaan kunta 1926–1976. Itä-Hämeen kirjapaino. Heinola.

Veljekset Karhumäki Oy. Pertunmaan historia

LIITE 1

Pertunmaan rakennetun ympäristön kohteita

Tässä liitesarjassa on Pertunmaan rakennetun ympäristön kohteita. Osaan rakennuksista on tutustuttu syvällisemmin rakennuspiirustusten avulla. Näistä kohteista olen kerännyt tietoa rakenteesta, rakennushistoriasta, tehdyistä muutoksista, lähiympäristöstä ja erityispiirteistä. Kohteita on valittu Etelä-Savon kulttuuriperintötietokannan lisäksi myös arkisemmasta rakennuskannasta. Tällä tavoin rakennuskannan arvoja voidaan tunnistaa laajemmin. Aikaisemmin inventoimattomia kohteitakin on analysoitu suhteessa aikaan ja paikkaan. Monen Pertunmaan rakennetun ympäristön kohteen tarina on nyt luettavissa tästä inventointikorttien sarjasta.

Kohteet on jaoteltu niiden käyttötarkoituksen mukaan. Tässä jaottelussa on täytetty pääasiassa alkuperäistä käyttötarkoitusta, vaikka kohteen käyttötarkoitus olisikin muuttunut ajan saatossa. Alkuperäiset ja nykyiset käyttötarkoitukset on listattu kohteen tietoihin.

K o h t e e t:

Terveys- ja hoivarakennukset	1–7
Liikerakennukset	8–17
Kirkolliset rakennukset ja alueet	18–22
Koulurakennukset	23–31
Hallintorakennukset	32
Julkisetrakennukset ja rakennelmat	33–38
Teollisuusrakennukset	39–43
Asuinrakennukset	44–53

1. Terveystalo

Hirsirunkoinen tyyppipiirustusten mukaan rakennettu terveystalo

Sijainti: Pertuntie 30
Kiinteistö nro: 588-410-11-162
Nykyinen käyttö: Pertunmaan nuorten tila PNT
Alkuperäinen käyttö: Terveystalo
Rakennusaika: 1949
Suunnittelija: Erkki Linnasalmi
Urakoitsija: Väinö Salo
Kerrosluvu: 2, kellarit
Perustus: Maanvarainen betonilaatta
Runko: Hirsi
Kattomuoto: Harjakatto
Kate: Tiili
Vuoraus: Lautaverhous

Rakennushistoria

Pertunmaa sai 1940-luvulla oman lääkärin ja lääkärintalon. Terveystalolle oli silti vielä paljon tarvetta, ja äitiysneuvola toimi liian ahtaissa tiloissa. Terveystalo on rakennettu Pertunmaan kunnan ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pertunmaan osaston yhteistyöllä. Pertunmaan kummikunnat Höradshammar ja Johnsberg osallistuivat myös rakennuksen kuluihin lahjoittamalla kahvia ja sokeria, jotka myytiin hyvään hintaan. Kätilö Liisa Hölttä muisteli kunnanlääkäri Max Siuralan johdolla tapahtunutta yhteistyötä: Pitäjän väestö järjesti hirsitalkoot, juhlia ja arpajaisia, joiden avulla terveystalo saatiin rakennettua. Kunta luovutti rakennukselle tontin ja toimi lainan takaajana. Länsi-Savossa kirjoitettiin terveystalon vihkiäisistä, joissa paikalla kutsuvieraina olivat läänin maaherra Alpo Lumme sekä kummikunta Höradshammarin kirkkoherra Curt Nilsson puolisoineen. Terveystalossa sijaitsivat lääkärin vastaanotto sekä kunnallinen äitiys- ja lastenneuvola.

Ulkovärit

Kerman vaalea julkisivuverhous, räystäät ja koristeelliset vaaleanruskeat, katto tiilenpunainen

Eriyispiirteet

Laadittu tyyppipiirustusten mukaan

Lähiympäristö

Terveystalon vierelle on rakentunut asutusta: tiilipintainen rivitalo sekä tiili- ja puuverhouksinen omakotitalo.

Tilanne

Rakennus on säilynyt ulkomuodoltaan hyvin alkuperäisessä kunnossa

Arvot

Kulttuurihistoriallisesti merkittävä kohde, johon liittyy rakennushistoriallisia ja historiallisia arvoja

Lähteet

Kinnunen 2018, rakennusluvat, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Pertunmaan kunta, Länsi-Savo 20.9.1949

2. Terveysasema

Rinteeseen rakennettu matala terveyskeskus, jonka suuret ikkunapinnat avautuvat kohti toria.

Sijainti: Virastokuja 1

Kiinteistö nro: 588-410-11-366

Nykyinen käyttö: Pertunmaan sosiaali- ja terveysasema

Alkuperäinen käyttö: Terveysasema

Rakennusaika: 1983

Suunnittelija: Arkkitehtitoimisto Veikko Voutilainen & Co

Kerrosluvu: 2, rinteessä

Kattomuoto: Aumakatto

Kate: Aaltopelti

Vuoraus: Tiiliverhous

Rakennushistoria

Terveysasema valmistui vuonna 1983. Vuoden 1973 kansanterveislain uudistumisen myötä Suomen pienetkin kunnat pääsivät hyödyntämään terveyspalveluita paremmin. Pertunmaan terveysasema ilmentää hyvin uutta hyvinvointiyhteiskunnan muovaamaa rakennustyyppiä. Terveyskeskukset olivat rakennushallituksen valvomia rakennushankkeita, joissa eri terveyden- ja sairaanhoidon tilat sijaitsivat saman katon alla hyvien kulkuyhteyksien varrella. Tiloja standardoimalla kaikille kansalaisille mahdollistettiin tasa-arvoiset hyvinvointipalvelut. Liikkuminen potilaiden ja henkilökunnan välillä erotettiin sujuvuuden lisäämiseksi. Myös ergonomiaan ja välimatkoihin kiinnitettiin huomiota. Lyhyiden etäisyyksien ja tehokkuuden seurauksena terveyskeskuksen rakennustyyppistä muodostui matala ja syvärunkoinen ratkaisu. Pertunmaalla potilas- ja työhuoneet sijaitsivat ulkoseiniä vasten ja käytävä keskellä. Torin puolella sijaitsevaan vastaanotto-, aula- ja odotustilaan on kuitenkin tuotu valoa suurien

Ulkovärit

Punainen tiiliverhous, tummat puuosat, tummanruskea katto

Erytyspiirteet

Räystä on tuettu tummanruskeilla liimapuupalkeilla, jotka limittyvät pilareiden kanssa räystään ulkopuolella jääden näkyviksi yksityiskohdiksi. Nauhamaisesti sommitellun ikkunarivistön yhteydessä on käytetty puusäleikköä.

Lähiympäristö

Terveysasema sijaitsee aivan kirkonkylän keskustassa lähellä kunnantaloa ja liikekiinteistöä. Pienen mäen päällä olevasta rakennuksesta on myös näköyhteys torille ja järvelle.

Tilanne

Rakennuksen ulkoasu ja käyttötarkoitus ovat säilyneet alkuperäisinä.

Arvot

Rakennus vastaa hyvin hyvinvointiyhteiskunnan kehittämää rakennustyyppiä, jossa tarkoituksenmukaisuus on varmistettu standardisoimisen keinoin.

Lähteet

Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018, Ihatsu 2014

ikkunapintojen avulla. Neuvolapäädyssä käytävätila ulottuu päätyyn saakka, mikä mahdollistaa käytävän aukotuksen ja valoisan leikki- ja odotustilan.

Terveyskeskuksissa tehokkuus ja tarvetta palvelevat tilaratkaisut nähtiin rakennuksen ulkokuorta tärkeämpinä. Terveysasemien ulkoasua ei esitelty juurikaan terveystasemia koskevissa julkaisuissa. Kunnatkaan eivät usein esitelleet uusia terveystasuksia mainonnassaan. Yleisin julkisivumateriaali terveystasemissa oli tiili, kuten Pertunmaan tapauksessakin. Terveystasemien haluttiin edustavan 1980-luvulla arkkitehtuurin sen hetkisiä ihanteita, joten katoksiin ja koristeellisiin yksityiskohtiin panostettiin. Tästä esimerkkinä ovat Pertunmaan terveystaseman räystästä kannattelevat tummat liimapuupalkit ja pilarit, jotka limittyvät ja asettuvat näkyvästi räystäään ulkopuolelle.

Terveystasemien tarjonnasta rakennuksessa vastaa nykyisin Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa.

M u u t o k s e t

Terveystasemasta laajennettiin myöhemmin. Vuoden 1993 laajennusosassa on kolme vastaanottohuonetta kotisairaanhoidajille, tutkimushuone, varastotilaa sekä henkilökunnan sosiaalitulat. Laajennusosan julkisivumateriaali on puhtaaksimuurattu tiili. Vuonna 1992 Terveystasemien vierelle avattiin päiväkeskus Jokitupa, joka toimi kohtaamispaikkana ikäihmisille. Nykyisin tilat ovat kuntouttavan työtoiminnan käytössä. Jokitupa on yksikerroksinen terveystasemien laajennusosaan kiinnittyvän aumakattoinen rakennus.

3. Kuortinkartano

Uusklassistinen kaksikerroksinen tiilestä rakennettu kunnalliskotirakennus

Sijainti: Vanhatie 160
Kiinteistö nro: 588-406-2-143
Nykyinen käyttö: Kurssi- ja leirikeskus
Alkuperäinen käyttö: Kunnalliskoti
Rakennusaika: valmistunut 1929
Suunnittelija: Axel Mörne
Urakoitsija: A. J. Makkonen, Väinö Salonen
Kerrosluvu: 2, kellari ja ullakko
Runko: Tiili
Kattomuoto: Aumakatto
Kate: Konesaumattu pelti
Vuoraus: Julkisivurappaus

Rakennushistoria

Kuortin kunnalliskoti oli itsenäistyneen Pertunmaan kunnan ensimmäinen suuri rakennushanke.

Köyhäinhuitolaki velvoitti vuonna 1922, että kunnilla tulisi olla kunnalliskoti, jonka yhteydessä olisi erillinen mielisairaalaosasto. Lailla määrättiin kunnat huolehtimaan puutteenalaisista asukkaistaan.

Kunnalliskotia varten ostettiin 350 000 markalla yli 500 hehtaarin kokoinen Kuortin tila, sillä kunnalliskotien talous perustui maatalon viljelyyn. Asukkaat osallistuivat talon töihin, ja tarvittava ruoka tuotettiin tilalla. Pertunmaan valtuusto päätti, että kunnalliskoti rakennetaan tiilestä materiaalin paremman tulenkestävyyden vuoksi. Urakka sovittiin A. J. Makkosen kanssa 1 189 000 markan (vuonna 2022 vastaava rahamäärä 42 464 euroa) hintaan, mutta rakennusprojekti keskeytyi urakoitsijan talousvaikeuksien vuoksi. Rakennusmestari Väinö Salonen vastasi työn loppuun saattamisesta, ja

Pertunmaan uusi kunnalliskoti valmistui vuonna 1929. Kuortin korkeimmalla mäellä kohoavassa kunnalliskodissa oli 52 hoitopaikkaa ja edistykselliset mukavuudet, kuten keskuslämmitys ja vesijohdot sekä kylmälle että kuumalle vedelle. Helsingin sanomat kirjoitti uudesta rakennuksesta seuraavaa: ”Sivullisten on vain todettava, että harvalla, tuskin yhdelläkään maalaiskunnalla on niin

Ulkovärit

Vaalea keltainen julkisivuverhous, räystäät ja peitelistat valkoiset, katto harmaa

Eriyispiirteet

Uusklassistinen vaalea rapattu rakennus, jossa symmetrinen aukotus, kuistit ja parvekkeet lisäävät kartanovaikutelmaa.

Lähiympäristö

Rakennus sijaitsee Kuortin mäellä, jolla se hallitsee lähimaisemaa. Tonttia rajaa tiestä korkea kuusiaita. Pihamaalla on useita vanhoja ja kookkaita puita.

Tilanne

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt hyvin alkuperäistä vastaavana.

Arvot

Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Maakunnallisesti merkittävä rakennus on kaavalla suojeltu.

Lähteet

HS 5.10.1928, Kinnunen 2018, Kuortinkartano, Nikula 1990

komeaa kunnalliskotirakennusta kuin nyt on pystytetty tänne Kuorttiin. Eikä ole sellaista monella kaupungillakaan.” Kuortinkartano on uusklassistinen vaalea rapattu rakennus, jossa symmetrinen aukotus, kuistit ja parvekkeet lisäävät kartanovaikutelmaa. Rakennus on selkeä ja suorakulmainen maalaisrakentamisen tavoin. Aikansa julkisen rakentamisen ihanteiden mukaisesti se kohoaa ympäristöstään erottuvana ja arvokkaana. Alkuperäisissä suunnitelmissa pihan symmetrisyys oli vaikuttavaa: läpikuljettavan pihatien ja pitkän puutarhan vieressä pellot avasivat maiseman rakennukselle. Nykyisin pihateitä on vain yksi, eikä puutarhan symmetrisyyttä ole havaittavissa.

M u u t o k s e t

1960-luvulla suunniteltiin kunnalliskodin kunnostamista, sillä sen sisätilat olivat huonossa kunnossa ja epäkäytännölliset. Rakennus kunnostettiin kuitenkin vasta, kun Rinnehovin valmistuttua vuonna 1983, Kuortinkartanon osti Helsingin lastenklinikan osasto 10 lapsipotilaiden tuki ry. Kansalaisten keräysvaroilla rakennus ostettiin kunnalta 450 000 markalla (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 205 200 euroa), ja sitä korjattiin 700 000 markalla (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 319 200 euroa). Tässä suuressa kunnostusprojektissa vanhainkoti muutettiin kurssi- ja leirikeskukseksi. Vuonna 1990 pohjakerrokseen haettiin rakennuslupaa huoneiden käyttötarkoituksen muutokselle. Rakennuksen itäpäätyyn huoneen ja keittiön paikalle sijoitettiin tilavat wc-tilat. Öljylämmitys on vaihdettu vuonna 2023 maalämpöön.

yllä vasemmalla: Pihapiirin ulkorakennus
alla vasemmalla: Kuortin kunnalliskoti valmistumisensa jälkeen
oikealla: Rakennuksen sisäänkäynti

4. Rinnehovi

Vanhainkodiksi rakennettu 3-siipinen rakennus

Rakennushistoria

Kunnalliskoti eli Kuortin kartano toimi vanhainkotina yli 50 vuotta, kunnes vuonna 1983 rakennettiin Rinnehovin vanhainkoti. Rinnehovin paikkaluku oli tuolloin 30. Vuonna 2000 Rinnehovi muutettiin vanhainkodista vuodeosastoksi. Rakennuksessa on kolme siipeä, joista jokaisessa on yksi keskuskäytävä ja erillinen uloskäynti. Julkisivun muurauksessa on koristeellisia elementtejä, ja rakennus onkin ajalleen tyypillinen matala laitos, jossa vuodeosaston virikkeellisyyteen on panostettu. Rakennuksen keskellä sijaitsevilla yhteistiloissa korkean ja vinokattoisen huonetilan avulla on saavutettu viihtyisyyttä ja valoisuutta. Julkisivu on muiden aikansa vuodeosastojen tapaan tiiltä. Tiilen lisäksi julkisivuun on lisätty vaaleaa paneelia ja näyttävät perinne-elementtejä muistuttavat räystäät. Tällä hetkellä rinnehovi toimii asumispalveluyksikkönä, jossa on 28 asukaspaikkaa ja neljä jaksohoitopaikkaa.

Muutokset

Julkisivuun on lisätty useita ilmalämpöpumppuja.

Sijainti: Punakiventie 3

Kiinteistö nro: 588-410-11-332

Nykyinen käyttö: Asumispalveluyksikkö

Alkuperäinen käyttö: Vanhainkoti

Rakennusaika: 1983

Suunnittelija: Suunnittelutoimisto Rakennusmiljö Oy

Kerrosluke: 2, rinteessä

Perustus: Maanvarainen betonilaatta

Runko: Kantava betonielementti

Kattomuoto: Aumakatto, osittain kalteva pulpettikatto

Kate: Muovipinnoitettu teräspelti

Vuoraus: Poltettua savitiiltä ja puuvuorausta

Ulkovärit

Tummanpunainen savitiili, vaalea julkisivuverhous, sokkeli betonipinnalla, räystäät vaaleaa lautaa, valkoiset muovirännit, katto tummaa ruskeanharmaata peltiä

Erytyspiirteet

Ikkunarivien päällä pystysuuntaisten tiilien muodostama rivi

Lähiympäristö

Terveysasema sijaitsee aivan kirkonkylän keskustassa lähellä kunnantaloa ja liikekiinteistöä. Pienen mäen päällä olevasta rakennuksesta on myös näköyhteys torille ja järvelle.

Tilanne

Rakennus on alkuperäisessä ulkoasussaan. Ikkunarivistöjen pystysuuntaisia koristeaiheita ei ole toteutettu alkuperäisten suunnitelmien mukaan.

Lähteet

Kinnunen 2018, Eloisa - Rinnehovi, Ihatsu 2014, rakennuslupa

5. Päiväkoti Keinula

Yksikerroksinen matala päiväkotirakennus

Rakennushistoria

Pertunmaan kunta rakensi omilla varoillaan päiväkodin lasten päivähoidon lain tultua voimaan 1973. Vuonna 1976 valmistuneessa rakennuksessa oli tuolloin paikat 24 lapselle.

Muutokset

Vuonna 1990 Keinulaan tehtiin laajennusosa, jonka suunnitteli Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky. Tiloja päivitettiin palvelemaan uutta kahden osaston päiväkotiratkaisua, kun eteistiloja suurennettiin ja toinen sisäänkäynti lisättiin. Eteistiloista tehtiin käytännöllisemmät pienten lasten ja hoitajien tarpeisiin lisäämällä vesipisteitä ja tilaa vaatehuollolle. Laajennusosaan sijoittui 25 lapsen puolipäiväosasto, ja alkuperäisessä osassa toimi 20 lapsen kokopäiväosasto. Laajennusosassa on vinot sisäkatot ja suuremmat ikkunat. Rakennuksen yläpohjan uudistettuun osaan lisättiin myös iv-konehuone. Julkisivuihin on lisätty myöhemmin ilmalämpöpumppuja.

Sijainti: Kuntotie 3

Kiinteistö nro: 588-410-11-290

Nykyinen käyttö: Päiväkoti

Alkuperäinen käyttö: Päiväkoti

Rakennusaika: 1976

Kerrosluku: 1

Perustus: maanvarainen betonilaatta -anturat

Runko: Laajennusosassa puurunko

Kattomuoto: Matala harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Pääosin lautaverhous, päädyissä tiiliverhous. Laajennusosan päädyssä vuoraus on puhtaaksimuurattua tiiltä.

Ulkovärit

Rakennuksessa on pääosin punainen puuverhous. Ikkunoiden alla ja päällä valkoinen puuverhous. Päädyt ovat punaista tiiltä ja sokkeli on kauttaaltaan betonipinnalla. Räystäät ovat alapuolelta valkoiset ja sivusta punaiset. Katto tummaa peltiä.

Eriytyispiirteet

Tiilipäätyjen ja räystään välillä pieni väli. Katto asettuu hattumaisesti rakennuksen päälle.

Lähiympäristö

Päiväkoti Keinulan vieressä on kunnan urheilukenttä, pururata sekä pappilan vanha ja uusi rakennus. Alueella on myös rivitaloasuntoja, omakotitaloja sekä vesitorni.

Tilanne

Rakennus on vuoden 1990 laajennetussa asussaan. Huoltomaalauksia ja pihamuutoksia on tehty.

Lähteet

Kinnunen 2018, rakennusluvat

vasemmalla: Keinulan julkisivupiirros vuodelta 1975

6. Leppälä

Yksikerroksinen palvelukeskusrakennus, jossa yhteistilat yhdistävät keskellä kaksi rivitalomassaa

Sijainti: Punakiventie 5 B
Kiinteistö nro: 588-410-11-162
Nykyinen käyttö: Palvelukeskus
Alkuperäinen käyttö: Palvelukeskus
Rakennusaika: valmistunut 2019
Suunnittelija: Arkyhtymä Oy
Urakoitsija: Hentinen Oy
Kerrosluke: 1
Kattomuoto: Harjakatto
Kate: Huopa
Vuoraus: Puuverhous

Rakennushistoria

Pertunmaan tukikotialueella on useita rivitaloja, joissa on mahdollista asua tuetusti. Alueelta on purettu kaksi vanhinta 70-luvulla rakennettua rivitaloa, joiden tilalle valmistui vuonna 2019 Leppälän palvelukeskusrakennus. Maa- ja metsätalousministeri Jari Leppä oli mukana tilaisuudessa muuraamassa Pertunmaan palvelukylän peruskiveä vuonna 2018. Palvelukeskuksessa on tilat päivätoiminnalle, saunomiselle ja asumiselle. Rakennuksessa on 12 vuokrattavaa asuntoa.

Muutokset

Rakennukseen ei ole tehty vielä muutoksia.

Ulkovärit

Vaalea keltainen julkisivuverhous, räystäät ja peitelistat valkoiset, katto harmaa

Eriyispiirteet

Yhteistilat on sijoitettu keskelle rakennusta siten, että niiden ympärille muodostuu sisäpihaa.

Lähiympäristö

Rakennus on tukikotialueen uusin rakennus, ja se sijaitsee alueen keskellä Rinnehovin lähellä.

Tilanne

Rakennus on otettu käyttöön joulukuussa 2019.

Lähteet

Salminen 2020, Huhtala 2018

7. Lääkärintalo

Vuoden 1941 alussa Pertunmaa sai viimein oman lääkärin. Vastaanotto toimi apteekkitalossa ennen kuin vuonna 1949 kunta rakensi lääkärille vastaanoton ja asunnon kirkon alapuoliselle alueelle. Lääkärintaloksi kutsutun vastaanottorakennuksen rakensi Pertunmaalla paljon urakoinut Malakias Aho. Lähde: Kinnunen 2018

8. Osuuskassan rakennus

Tiilipintainen liike- ja asuinrakennus

Rakennushistoria

Osuuskassa tarvitsi suuremmat ja nykyaikaisemmat toimitilat, joten vuonna 1949 rakennetun pankkitalon vierestä ostettiin lisää maata uudelle rakennukselle.

Harjakorkeus saavutettiin vuonna 1961, ja Jaakko Suomalaisen johtaman urakan hinta oli 20 miljoonaa markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n.

517 200 euroa). Vuonna 1962 valmistunut pankkirakennus tarjosi ajanmukaiset puitteet.

Rakennuksen katto on asettunut hattumaisesti ullakon päälle siten, että se näyttää melkein leijuvan.

Rakennuksen katto vaikuttaa tielle päin tasaiselta.

Kattopinta kuitenkin viettää takareunastaan

kourumaisesti alaspäin. Rakennuksen muotokieli on hyvin modernistinen ja siinä on pitkät

nauhaikkunajulkisivut. Uuden pankin liiketilan suunnittelu käynnistyi vuonna 1982, jolloin pankin tilojen tilalle suunniteltiin kunnanvirastoa.

Muutokset

Ensimmäinen saneeraus rakennukseen tehtiin jo vuonna 1967 liiketoiminnan kehittymistarpeiden vuoksi. Samalla rakennukseen lisättiin öljylämmitys.

Sijainti: Pertuntie 11

Kiinteistö nro: 588-410-11-479

Nykyinen käyttö: Ravintolaliikekiinteistö ja asuntoja

Alkuperäinen käyttö: Osuuskassan pankki, liiketiloja sekä asuntoja

Rakennusaika: 1962

Suunnittelija: Arkkitehti Tuomas Väyrynen

Urakoitsija: Jaakko Suomalainen

Kerrosluke: 2, lisäksi kellari ja ullakko

Perustus: Betoni, maanvarainen alapohja.

Runko: Kantava betoni, jonka lisäksi eriste ja julkisivun tiili

Kattomuoto: Tasakatto

Kate: Pelti

Vuoraus

Puhtaaksi muurattua tiiltä, rinteessä urattua betonia ja lasitiiltä, katto ja katokset peltiä, sisennetty ullakko kuparipeltiä, Räystäös Minerit-kuitusementtilevyä.

Ulkoväri

Punainen tiili, betoni, galvanoitua peltiä, tummunutta kuparipeltiä, tummanharmaa kuitusementtilevy

Eriyispiirteet

Selkeälinjaisessa tiilirakennuksessa on hattumainen katto, joka näyttää lähes leijuvan rakennuksen yllä.

Lähiympäristö

Osuuskassan rakennus rakennettiin vanhan pankkitalon vierelle aivan Pertunmaan kirkon ja sitä ympäröivän hautausmaan tuntumaan. Lähellä sijaitsevat kunnantalo sekä pian pankin jälkeen valmistunut paloasema.

Tilanne

Rakennukseen ei ole tehty laajennuksia tai suuria ulkoisia muutoksia

Lähteet

Kuva 2003, rakennuslupa 1961

9. Pertunmaan osuuspankki

Yksikerroksinen tiilipintainen liikerakennus

Rakennushistoria

Osuuspankin kiinteistö sijaitsee entisen sahan paikalla, jonka Osuuspankki osti vuonna 1987. Osa tonttimaasta myytiin päivittäistavarakauppaa varten. Uudet tilat avautuivat vuonna 1988 rakennuksen valmistuttua.

Sijainti: Virastokuja 2

Kiinteistö nro: 588-410-11-453

Nykyinen käyttö: Koitin-Pertunmaan Osuuspankin toimitila

Alkuperäinen käyttö: Koitin-Pertunmaan Osuuspankin toimitila

Rakennusaika: 1988

Kerros-luku: 1

Kattomuoto: Harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Pääosin punaruskeaa tiiltä, ikkunoiden yläosat ja kattolyhdyt puuverhottuja.

Ulkovärit

Rakennuksen julkisivumateriaali on pääosin punaruskeaa tiili. Ikkunoiden yläosat ja kattolyhdyt, räystäät ja pilarit ovat valkoiset. Katto on vaaleaa peltiä.

Erytyspiirteet

Sisäarkkitehtuurissa käytetty paljon puuta. Sisätilan kattomuoto mukailee ulkopuolta ja katonkannattimet on kiinnitetty järeillä tappiliitoksilla.

Lähiympäristö

Osuuspankki muodostaa yhdessä viereisten liikekiinteistöjen ja terveysaseman kanssa Pertunmaan kirkonkylän nykyisen keskustan ytimen. Kolme tiilipintaista liikekiinteistöä sijaitsevat entisen sahan paikalla, joka jatkui myös Pertuntien toiselle puolelle kohti rantaa. Rannassa sijaitsee nykyisin Pertunmaan tori, jossa on torikatos, torikahvila sekä vuonna 2001 pystytetty sahan vanha raami. Pankki kiinteistön takaa alkaa Pankalammen kiertävä ulkoilureitti.

Tilanne

Rakennukseen ei ole tehty laajennuksia tai suuria ulkoisia muutoksia

Lähteet

Kuva 2003

10. Mäntyharjun säästöpankin sivukonttori

Yksikerroksinen tiilipintainen liikerakennus

Rakennushistoria

Rakennuspaikka pankin konttorille lohkottiin Haapalan tilasta 5-tien (nyk. Heinolantien) varteen.

Perustamista puoltavilla oli näkemys Kuortin kehittymisestä ja elinvoimasta keskeisellä paikalla.

Kuortin sivukonttori avattiin vuonna 1961 ja pankkitoiminta päättyi 1990-luvun alussa. Rinteeseen rakennetussa konttorissa oli pankkisalini lisäksi myös asuntoja työntekijöille: Kaksi yksiötä ja kaksio.

Rakennuksen 209 neliötä lämpenivät öljyllä. Päätyjen julkisivut olivat valkoista tiiltä tummalla saumalaastilla. Piha-alue on rajattu luonnonkivilohkareilla.

Muutokset

Rakennus peruskorjattiin 1990-luvun alkupuolella pankkitoiminnan loputtua, jolloin liiketiloja muutettiin asuinkäyttöön sopiviksi.

Sijainti: Vanhatie 15

Kiinteistö nro: 588-401-6-122

Nykyinen käyttö: Yksityiskäytössä

Alkuperäinen käyttö: Mäntyharjun Säästöpankin Kuortin konttori

Rakennusaika: 1961

Kerrosluvu: 1 ja kellari, rinteessä

Perustus: Maanvarainen laatta

Runko: Kantavat seinät betonia

Kattomuoto: Pulpettikatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Rakennuksessa on pääosin tiiliverhous

Ulkovärit

Valkoista tiiltä, jossa tumma saumalaasti.

Katto on vihreää peltiä.

Erityispiirteet

Heinolantien puolisessa julkisivussa suuret ikkunat ovat osittain syvennyksessä.

Vanhantien puolisessa julkisivussa on koko rakennuksen mittainen nauhaikkunarivistö, josta osa on levytetty.

Lähiympäristö

Rakennus sijaitsee mäellä hieman erillään muista Kuortin liiketiloista. Rakennus sijoittuu kahden vanhan Heinola-Mikkeli maantien väliin.

Tilanne

Rakennus yksityiskäytössä asuntona

Lähteet

Kinnunen 2018, rakennuslupa 1960, Pohjoismaiden Kirjatuotanto Oy 2006

vasemmalla: Rakennus

liikekiinteistönä 1990-luvulla. AH

11. A b c – l i i k e n n e m y y m ä l ä

Yksikerroksinen tiilipintainen liikerakennus

Sijainti: Mäyrätie 1

Kiinteistö nro: 588-401-28-4

Kuvaus: Yksikerroksinen pulpettikattoinen liikennemyymälärakennus

Nykyinen käyttö: Liikennemyymälä

Alkuperäinen käyttö: Liikennemyymälä

Rakennusaika: 2000

Urakoitsija: Rakennusliike U. Lipsanen Oy

Kerrosluke: 1, kellari

Runko: Korkeassa osassa metallipilarit ja seinien metalliruudukot

Kattomuoto: Pulpettikatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Julkisivut ovat puuverhotut.

R a k e n n u s h i s t o r i a

Osuuskauppa Suur-Savon ensimmäinen liikennemyymälä rakennettiin Kuorttiin juuri valmistuneen uuden 5-tien varteen Hennalan tilasta ostetulle maalle. Alue oli tuolloin metsää, mutta myöhemmin Abc-aseman ympärille on kasvanut palvelukeskittymä, joka on muuttanut kirkonkylän ja Kuortin painopisteitä. Samalla Kuortin palvelut ovat siirtyneet vanhan 5-tien varrelta Abc:n ympärille. Abc-ketju kehitettiin kasainvälisten kokemusten perusteella ja arkkitehti Luc Martinez oli mukana

U l k o v ä r i t

Julkisivut ovat pääosin valkoista verhouslautaa, betonipintaa, lasia ja ikkunaruuudukoiden vihreäksi maalattua metallia. Lastauslaiturilla, matalassa osassa sekä lähes ikkunattomissa takaosan julkisivuissa betonia. Pylväät männynkuorimaista oranssia sävyä.

E r i t y i s p i i r t e e t

Abc-Kuortin rakennuksessa on poikkeuksellisen korkea huonekorkeus. Sekä sisällä, että ulkona terassilla kattoa kannattelevat puita muistuttavat pylväät. Sisätiloissa yläosastaan haaroittuvien pylväiden yläpuolella on pilvimäisiä tai lehvästöä muistuttavia levyrakenteita.

L ä h i y m p ä r i s t ö

Rakennus sijaitsee 5-tien varressa näkyvällä paikalla aivan lähimmän liittymän vieressä. Rakennus on kuivalla kangasmaalla ja sen ympäristössä on paljon erilaisia kuivan kasvupaikan varpukasveja ja suuria mäntyjä, jotka säästettiin rakennusvaiheessa. Parkkipaikkaa on laajennettu pohjoiseen, ennen metsäiselle alueelle.

L ä h t e e t

Laitinen 2018, Niskanen, Osuuskauppa Suur-Savo

erityisesti luomassa liikeasemille tunnusomaista pylonia. Kuortin Abc-asema vastasi hyvin huoltoasemaihannetta. Abc-ketjun rakennuksien suunnittelussa olennaisia asioita olivat pitkänomainen muoto, korostetut sisäänkäynnit ja henkilökunnan liikkumisen kannalta käytännölliset moduulit. Abc-Kuortti avattiin virallisesti 16.3.2000, mutta asema jouduttiin avaamaan kiireellä kaksi päivää aiemmin, kun avajaisilmoitus oli karannut jo tiistain lehteen.

M u u t o k s e t

Sisätilassa oli aiemmin lähes luonnollisen kokoisia tekopuita, jotka väistyivät asiakaspaikkojen tieltä ensimmäisen remontin yhteydessä. Rakennusta laajennettiin vuonna 2009, jolloin rakennuksen pohjoispäättyyn lisättiin liiketiloja Abc-ketjun ajan saatossa kehittyneen käytännön mukaisesti. Myös toimistotiloja lisättiin pääoven tuntumaan toiseen kerrokseen. Toisessa remontissa korkeat puumaiset pylväät päällystettiin puunkuorikuvioisiksi. Katonrajan lehvästöt maalattiin vihreiksi. Samalla terasseille rakennettiin lasitettu osuus asiakaspaikkojen lisäämiseksi.

12. L i i k e k i i n t e i s t ö

Alun perin Osuuskassan Kuortin konttori rakennettiin 1967. Vaaleassa tiilirakennuksessa on toiminut useita liikkeitä. Rakennus on ollut tasakattoinen, ja yläosan puuvuoraus oli aikaisemmin tumma. Tasakatto on myöhemmin vaihdettu matalahkoon harjakattoon, ja rakennuksen puuosissa on tällä hetkellä vaalea mintunvihreä sävy. Rakennus on yksityiskäytössä.

13. S ä ä s t ö p a n k i n t a l o

Vuonna 1967 valmistunut liikekiinteistö oli merkitykseltään tärkeä kunnalle, sillä Säästöpankiksi rakennetussa liikekiinteistössä oli toimitilat myös apteekille ja postille. Rakennuksen keltatiiliset päädyt antavat ryhtiä pitkille ikkunariveille. Rakennuksessa on edelleen liiketiloja. Tiloissa toimii käsityöliike,

kukkakaupan myyntipiste, kampaamo sekä metsänhoitoyhdistys.

Lähteet: Kinnunen 2018, Partanen 2010

14. Vesalaisen kauppakiinteistö

Keskon päivittäistavara- ja sekatavarakauppa valmistui Kuorttiin vuonna 1957. Rakennus on tiilirakenteinen, ja sen alakerrassa oli kaupan liiketila. Kauppiaan asunto oli yläkerrassa. 165 m² kokoisessa liikerakennuksessa oli jäädyttämö, toimisto ja omat osastot ruoka- ja sekatavaralle. Yläkerran asunnossa oli olohuone, kaksi makuuhuonetta, lastenhuone ja keittiö sekä ruokailuhuone. Rakennus on nykyisinkin

sekä liike- että asumiskäytössä, ja siinä toimii antiikkiliike.

Lähteet: Kinnunen 2018, rakennuslupa 1956

15. Osuuskaupan talo

Osuuskaupan liikekiinteistö rakennettiin vuonna 1957 Kuorttiin Kauppatien varrelle aivan valtatie 5:n lähelle. Tiloissa palveli päivittäispalvelukauppa aina 2000-luvulle asti. Rakennuksessa on sen jälkeen ollut muutakin liiketoimintaa, mutta tällä hetkellä se on yksityisessä asumiskäytössä.

Lähteet: Kinnunen 2018, Etuovi

16. Säästöpankintori

Kuorttiin valmistui vuonna 1989 säästöpankintorin rakennus, johon suunniteltiin pankin lisäksi tilat seurakunnalle, postille kansalaisopistolle ja ravintolalle. Rakennuksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Reijo Seppänen Ky Mikkelistä. Säästöpankintori toimi Kuortissa linja-autojen pysähdyspaikkana. Nykyisin rakennuksessa toimii pesula, kausittain auki oleva ravintola sekä Kuortin päiväkotiki Kuuttila.

Lähteet: Partanen 2010, rakennuslupa 1988

17. Liikekiinteistö

Pertunmaan Säästöpankille valmistui vuonna 1987 uusi liiketila Pertunmaan sahan vanhalle alueelle. Punavalkoinen rakennus on kolmen liikekiinteistön sarjan ensimmäinen. Tällä hetkellä rakennuksessa toimii useampikin yritys.

Lähteet: Kinnunen 2018, Partanen 2010

18. Pertunmaan kirkko

Hirsirakenteinen ristikirkko, joka on muodostunut Pulierin rukoushuoneesta ja Hartolan vanhan kirkon osista

Rakennushistoria

Kirkon paikalla sijaitsi aiemmin vuonna 1907 valmistunut Pertunmaan rukoushuone, joka päätettiin rakentaa Alfred Cavénin Korpilahden rukoushuoneen piirustuksien mukaan. Urakoitsijana toimi Anton Järvinen ja koko rukoushuonehanketta johti sen omilla varoillaan rakennuttanut Markus Pulier (1837–1915). Rukoushuone oli vaatimaton hirsirakennus, mutta se oli konkreettinen alku Pertunmaan seurakunnan perustamiselle. Seurakunta perustettiin vuonna 1924, mutta vielä tarvittiin kirkko. Hartolaan oli vuonna 1913 valmistunut uusi kivikirkko, jolloin vanha hirsikirkko jäi tarpeettomaksi. Hartolan vanha kirkko oli vuosina 1684–1693 rakennettu puukirkko, jonka Hartolan seurakunta lahjoitti vastikkeetta Pertunmaan rukoushuoneyhdistykselle vuonna 1918. Vuonna 1925 seurakunta tilasi nuorelta Alvar Aallolta lausunnon Hartolan kirkon siirtämisestä ja muutostöitä koskien. Aalto totesi vanhan kirkon rakennustaiteellisesti arvottomaksi tehtyjen muutosten vuoksi ja päätyi

Sijainti: kirkkotie 2 a

Kiinteistö nro: 588-410-11-169

Nykyinen käyttö: Mäntyharjun seurakunnan
Pertunmaan kappeliseurakunnan kirkko

Alkuperäinen käyttö: Pertunmaan seurakunnan
kirkko

Rakennusaika: 1928

Suunnittelija: Mikkelin maanviljelysseuran
rakennusmestari Martti Vilhonen

Urakoitsija: Malakias Aho

Kerrosluku: 3

Perustus: Luonnonkivi, mutapenkki

Runko: Hirsi

Kattomuoto: Harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Puinen julkisivuverhous

Ulkovärit

Vaalea siniharmaa ulkoverhous, nurkat, räystäät ja ikkunat tummempaa siniharmaata. Ovet ja luukut ovat punertavat keskiruskeat.

Eriyispiirteet

500 paikkainen kirkko on yhdistelmä paikalla jo ollutta Pertunmaan rukoushuonetta sekä Hartolasta siirrettyä vanhaa kirkkoa.

Lähiympäristö

Kirkko sijaitsee aivan Pertunmaan kirkonkylän taajaman rajalla. Kirkkotontilla on lisäksi uusi seurakuntatalo ja hautausmaa.

Arvot

Kirkolla on historiallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja ja se on kirkkolailla suojeltu sekä maakunnallisesti arvokas.

Lähteet

Kinnunen 2018, Markkanen 1968, Mäntyharjun seurakunta, Pettersson 1989, Nikula 1990

esittämään kahta suunnitelmaa uutta kirkkorakennusta varten. Aalto laski myös vanhan kirkon siirtämiselle kustannusarvion: 590 000 markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 214 000 euroa). Pertunmaalaiset kauhistuivat kustannuksia, ja pohdittiin uuden kirkon rakentamista ja vanhan kirkon myymistä takaisin Hartolalle. Hartolassa myyntiyrityksiin ei suostuttu, mutta siirtämiselle löytyi jo vastustustakin. Pertunmaalaisia kutsuttiin kirkkovarkaiksi ja valtakunnallisellakin tasolla levisi harhaanjohtavia kirjoituksia pertunmaalaisten epärehellisistä aikeista. Vastustuksesta ja korkeasta kustannusarviosta huolimatta Pertunmaan sisukas pastori Aarne Kalliala sai kirkonsiirtohankkeen eteenpäin. Vuonna 1928 järjestettiin kahdet siirtotalkoot, suurimmat Pertunmaan historiassa. Ensin 30 kilometrin päähän Pertunmaalle kuljetettiin kellotapuli, permanto, lehteri ja penkit. Lopuksi tuotiin seinät. Kirkon purkaminen kesti kaksi viikkoa ja siirto kaksi päivää.

Hartolan kirkon sivulehterit olivat rukoushuoneen levyiset, joten ne voitiin sijoittaa sellaisinaan. Rukoushuonerakennus jäi osaksi ristikirkkoa, sen poikkilavaksi. Toteutuksessa tavoitteena oli Hartolan kirkon varhaisempi asu ennen 1800-luvun puolivälin laajennuksia. Mikkelin maanviljelysseuran rakennusmestari Martti Vilhonen laati piirustukset pystytystä varten, ja urakoitsijana toimi Malakias Aho. Kirkon pystyttäminen maksoi lopulta 167 000 markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 60 000 euroa). Vastapystytetty kirkko maalattiin vaaleanharmaalla ja nurkat olivat tummemmat. Rakennus oli katettu aluksi päreillä, sillä se oli tuolloin tavallinen tapa Pertunmaalla. Kirkko on puinen lyhyt- ja tasasakarainen ristikirkko, jonka lännen puoleisessa päädyssä on kiinteänä kellotorni. Rakennus on harjakattoinen ja sen kulmissa on leveät pystykouruiset nurkkalaudat. Ulkopuolelta rakennus on vuorattu vaakasuuntaisella puuverhouksella, kun taas sisätilat ovat vuoraamattomat ja maalatut. Sisätilan värit vastaavat Hartolan kirkon väritystä: katto on valkoinen ja seinät vaaleansiniset. Uutta sisätiloissa olivat vain sisäkatto, kirkonkellot, kamiinat, sivulehterin kaiteet ja sähköiset kattokruunut. Kaikki muu oli peräisin Hartolan kirkosta vanhoja kiviportaita myöten. Pertunmaan kirkkoon saatiin alttaritaulu vasta vuonna 1936, kun hartolalainen kartanonomistaja taiteilija Albert Carlson maalasi teoksen ”Jeesus siunaa lapsia”.

M u u t o k s e t

Vuonna 1939 kirkon torni katettiin asbestilevyllä. Peruskorjaus tehtiin vuonna 1958, jolloin korjaussuunnitelman laati Rakennusliike Osmo J. Korhonen. Yli 3 milj. markkaa maksaneessa korjauksessa uusittiin katto ja sen kannattimet, tehtiin multapenkit, tiivistettiin permantoa, muutettiin penkkien selkänöjien kallistusta ja hankittiin uudet urut. Lämmityskamiinoiden vaihtamisella päästiin eroon savuisesta sisäilmasta ja hiljalleen mustuvasta sisustuksesta. Samalla saarnastuoli siirrettiin keskeltä seinän viereen ja kirkko maalattiin valkoiseksi. Lautalattia ja penkit saivat tuolloin ruskean värinsä.

Vuonna 1970 kirkkoon tehtiin toinen isompi korjaus, jolloin kamiinat saivat väistyä lämminilmapuhallinjärjestelmän tieltä. Näin saatiin myös lisää tilaa penkeille. Lisäksi laipio uusittiin vanhan päälle. Korjaustöistä vastasi urakoitsija Vilho Koskinen.

Kolmannessa peruskorjauksessa kirkko palautettiin mahdollisimman alkuperäisiin väreihin arkkitehti Tuija Ilveksen suunnitelmien pohjalta. Tuolloin alttaripöytä uusittiin, penkkejä muutettiin mukavammiksi ja lämmitys uusittiin. Vuonna 2004 rakennuksen katto maalattiin.

yllä vasemalla: Pertunmaan kirkon sisätiloja, Eero Kantola 2020

yllä oikealla: Kirkon poikkilaivan pääty

19. Seurakuntatalo

Puurakenteinen yksikerroksinen julkinen rakennus

Rakennushistoria

Vuonna 2018 rakennuksen paikalta purettiin vanha seurakuntakoti, joka oli rakennettu 1980.

Rakennuksessa oli sisäilmaongelmia, joiden vuoksi se asetettiin käyttökieltoon. Uuden seurakuntatalon rakennustyöt alkoivat vuonna 2018, ja rakennus valmistui alle vuotta myöhemmin. Puurakenteisessa seurakuntatalon kokonaisala on 233 m².

Rakennuksessa on tilat kokoontumiselle sekä seurakunta- ja diakoniaoimistolle.

Muutokset

Rakennukseen ei ole tehty vielä merkittäviä muutostöitä.

Sijainti: Kirkkotie 2 b

Kiinteistö nro: 588-410-28-6, 588-410-11-171, 588-410-11-169

Nykyinen käyttö: Mäntyharjun seurakunnan Pertunmaan kappeliseurakunnan seurakuntatalo
Alkuperäinen käyttö: Mäntyharjun seurakunnan Pertunmaan kappeliseurakunnan seurakuntatalo
Rakennusaika: 2019

Suunnittelija: Riitta Vesala, Arkviiri Oy

Urakoitsija: Rakennusliike V. Mättölä Oy

Kerroslukku: 1

Runko: Puuranka

Kattomuoto: Loiva harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Puinen julkisivuverhous

Ulkovärit

Vaaleansininen ulkoverhous, katoksissa ja räystäissä valkoinen väri. Ovi ja metallinen ristiaihe sisäänkäynnin vieressä ovat väriltään tiilenpunaiset.

Eriyispiirteet

Paikalla ilman elementtejä rakennettu seurakuntatalo on värisävynsä avulla liitetty kiinteämmin osaksi kirkkorakennusta. Kokoontumistilaa kiertää ulkopuolella katettu terassi.

Lähiympäristö

Seurakuntatalo sijaitsee aivan kirkon vieressä aikaisemman seurakuntatalon paikalla. Seurakuntatalolta on kirkon lisäksi näkymät vanhalle Lääkärintalolle sekä hautausmaalle.

Tilanne

Seurakuntatalo on yksi Pertunmaan uusimmista rakennuksista.

Lähteet

Mäntyharjun seurakunta, Parta 2019

20. Vanha hautausmaa

Vuonna 1917 pertunmaalaiset raivasivat talkoin hautausmaan ja rakensivat sen ympärille aidan. Hautausmaan alue saatiin lahjoituksena Rantalalan maista. Myös aitatarpeet saatiin lahjoituksina. Pertunmaan vanha hautausmaa vihittiin käyttöön 11.11.1917 tuhatlukuisen kansanjoukon paikalla ollessa. Vuonna 1950 vanhaan hautausmaahan hankittiin lisämaata kunnalta. Hautausmaan puuaidat on myöhemmin uusittu. Ruumishuone ja hautausmaan huoltorakennukset sijaitsevat aivan vanhan hautausmaan aitojen ulkopuolella.

Lähteet: Kinnunen 2018, Mäntyharjun seurakunta

21. Uusi hautausmaa

Kirkkotonttia sai vuodesta 1951 käyttää hautausmaana. Alueelta lunastettiin useita sukuhautoja. Hautaaminen uudelle hautausmaalle kirkon ympärille aloitettiin 1953. Ennen siviilihautoja kirkkomaalle perustettiin vuonna 1940 sankarihautausmaa, jonka suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja.

Aluksi sankarihautojen muistomerkki oli suuri valkoinen puuristi. Haudoilla oli myös yksittäiset pienemmät ristit. Pertunmaan suojeluskunta perusti rahaston Sankaripatsasta varten. Muistomerkki pystytettiin vuonna 1954 keräysvaroin. Patsaan nimi on Sotilaan rukous ja se on

valmistettu Vehmaan graniitista. Sekä Sankaripatsas että kirkkomaalla myös sijaitseva Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki ovat kuvanveistäjä Veikko Leppäsen teoksia. 1950-luvulla valkoiset sankarihautojen puuristit korvattiin kivilaatoilla. Kaikkien 158 sankarihaudan marmoriset muistokivet vaihdettiin vuonna 1980 punaisiin Vehmaan graniittisiin laattoihin.

lähteet: Kinnunen 2018, Mäntyharjun seurakunta

22. Pyöröharjun hautausmaa

Pyöröharjun hautausmaa sijaitsee noin 2 km Pertunmaan keskustasta Kuorttiin päin. Hautausmailla oli ahdasta, joten vuonna 1992 otettiin käyttöön kunnan uusin Pyöröharjun hautausmaa. Pyöröharjulle haudataan vainajia, joilla ei ole sukuhautoja tai varauksia muille hautausmaille. Hautausmaalla on myös muualle haudattujen muistomerkki, urnanlaskupaikka sekä alue toisuskoisille vainajille.

Lähteet: Kinnunen 2018, Mäntyharjun seurakunta

23. Taimelan koulu

Pertunmaan ensimmäinen koulurakennus

Rakennushistoria

Pertunmaan ensimmäinen koulu aloitti toimintansa 1883 Tapiolan talossa, mutta koulurakennuksen rakentaminen alkoi vasta 1889. Ahvenaiselta ostettiin tonttimaata Lihavan järven niemestä. Koulusta oli päätetty rakentaa 1-osastoinen, sillä päätös säästi rakennettavia neliöitä ja kustannuksia. Koulurakennuksessa oli luokkasali, käsityösali, keittiö ja naisopettajan kaksihuoneinen asunto. Miesopettajan asunto olisi ollut kolmihuoneinen ja kalliimpi rakentaa. Rakentamisesta vastasi tilallinen Antti Nikkinen, ja urakkasumma oli 7800 markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 47 700 euroa). Koulutyö alkoi vielä hieman keskeneräisissä tiloissa vuonna 1890. Pihapiirissa on myös rantamökki sekä 1920-luvulta peräisin olevan pystyrimalaudoitettu talousrakennus.

Muutokset

Jo alle 10 vuotta valmistumisen jälkeen koulurakennus tarvitsi korjausta: Lämpöeristystä parannettiin, pullistelevat seinät korjattiin ja pärekatto paikattiin.

Sijainti: Toivolantie 293

Kiinteistö nro: 588-410-4-177

Nykyinen käyttö: Yksityiskäytössä

Alkuperäinen käyttö: Pertunmaan kansakoulu

Rakennusaika: 1890

Urakoitsija: Antti Nikkinen

Kerros-luku: 1

Runko: Hirsi

Kattomuoto: Harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: rakennuksessa on puuverhous, joka on katkaisulistoilla jaettu kolmeen osaan: Katon päätykolmioiden pystysuuntaiseen, ikkunoiden alakorosta ylöspäin vaakasuuntaiseen ja kivijalasta ikkunoihin pystysuuntaiseen.

Ulkovärit

Koulurakennuksen julkisivut ovat vaalean vihertävät. Yksityiskohtia on korostettu hieman tummemmalla sävyllä. Hirsiseinää tukevat följärit ovat muun seinän sävyiset. Ikkunat ovat vaaleat ja ovet tummat. Rakennuksen peltikatto on keskiharmaa.

Eriyispiirteet

Pääsisäänkäynnin puoleisessa julkisivussa on erotettavissa kaksi följäriä, joilla seiniä on tuettu mahdollisesti ensimmäisen korjauksen yhteydessä.

Lähiympäristö

Koulu sijaitsee Lihavan järven rannalla.

Arvot

Koulurakennuksella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja.

Lähteet

Kinnunen 2018, Honkanen 1996

24. Kirkonkylän koulu

Kirkonkylän koulun vanha koulurakennus

Rakennushistoria

Kirkonkylän koulu, joka oli alkuperäiseltä nimeltään Ruuttilan koulu (1930–1933), toimi aluksi Tapiolan talossa Vanha-Rantalan naapurissa. Rakennus tuhoutui kuitenkin tulipalossa, joten koulua pidettiin naapurissa koulurakennuksen valmistumiseen saakka.

Kirkonkylän hirsirunkoinen koulu valmistui vuonna 1936 ja se vuorattiin vuonna 1951. Rakennus on toiminut kouluna valmistumisestaan lähtien. Koulun tilaratkaisut ovat muuttuneet ajan saatossa useaan kertaan.

Muutokset: Koulurakennusta on laajennettu kaksi kertaa. Ensin vuonna 1965, jolloin lisättiin myös keskuslämmitys. Vuoden 1969 laajennuksessa rakennukseen lisättiin wc-tiloja, ilmanvaihto, ja rakennus liitettiin vesijohtoverkkoon. Vuosien 1986–1987 aikana rakennuksessa tehtiin peruskorjaus ja muutostöitä. Laajennusosat otettiin kattomuutoksella osaksi alkuperäistä rakennusmassaa. Rakennusta korjattiin perusteellisesti myös uuden koulun rakentamisen aikana.

Sijainti: Kirkkotie 3

Kiinteistö nro: 588-410-11-87

Nykyinen käyttö: Pertunmaan yhtenäiskoulu

Alkuperäinen käyttö: Kirkonkylän kansakoulu

Rakennusaika: 1936

Kerros-luku: 2

Runko: Hirsi

Kattomuoto: Harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: rakennuksessa on puuverhous, jossa on uusklassistisia yksityiskohtia.

Ulkovärit

Koulurakennuksen julkisivut ovat vaalean kerman väriset, ja yksityiskohdat ovat ruskeita. Rakennuksessa on harmaa peltikatto.

Eriyispiirteet

Uusklassistinen koulurakennus

Lähiympäristö

Koulu sijaitsee uuden yhtenäiskoulun rakennuksen vieressä lähellä kirkkoa.

Tilanne

Rakennuksen piirteet ovat säilyneet hyvin laajennuksista huolimatta.

Arvot

Maakunnallisesti arvokkaalla rakennuksella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja ja se on kaavalla suojeltu.

Lähteet

Kinnunen 2018, Rakennusluvut

25. Nipulin koulu

Yksikerroksinen koulurakennus

Rakennushistoria

Vanhan koulun jäätyä pieneksi Nipuliin rakennettiin uusi koulurakennus. Matala koulu valmistui vuonna 1961. Sen kanssa samassa pihapiirissä sijaitsi myös kolmen huoneiston asuinrakennus ja talousrakennus. Uudessa koulurakennuksessa oli puukeskuslämmitys, ruoan valmistukseen puuliesi ja -uuni, puutyöluokka sekä opetustilat kahdelle opettajalle.

Muutokset

Rakennuksen katto on uusittu ja sisäänkäyntien yläpuolelle on tehty pienet harjakattoiset katokset. Rakennusaikakaudelle tyypilliset ikkunarivit on osittain peitetty, mutta niiden sijainti ja koko on edelleen havaittavissa julkisivussa. Koululla on tehty muutostöitä ensimmäisen kerran vuonna 1989, jolloin puuliiteristä muutettiin ruokala ja puulämmityksestä siirryttiin sähköön. Talonmiehen asunto muutettiin keittiöksi, jolloin keittiön varustukseen saatiin sähköliesi.

Sijainti: Peura-ahontie 215

Kiinteistö nro: 588-402-1-624

Nykyinen käyttö: Lastensuojelun sijaishoidon yksikkö

Alkuperäinen käyttö: Nipulin koulu

Rakennusaika: 1961

Suunnittelija: Maaseudun keskusrakennustoimisto

Kerrosluke: 1

Perustus: Anturat, osittain perusmuurit, osa rakennuksesta perustettiin pilareille.

Runko: Puuranka

Kattomuoto: Matala epäsymmetrinen harjakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Puuverhous

Ulkovärit

Koulurakennuksen julkisivut ovat nykytilassa kokovalkoiset. Ovet ovat vihertävät, ja rakennuksen katto on harmaa.

Eriyispiirteet

Hyvin matalan koulurakennuksen ikkunarivejä on peitetty myöhemmin käyttötarkoituksen muuttuessa.

Lähimväristö

Koulu sijaitsee Ruuhilammen rannalla Nipulin kylässä.

Tilanne

Rakennus on muuttunut paljon sekä ulkoa että sisältä korjausten ja käyttötarkoituksen muutoksien vuoksi. Ulkorakennukset ovat säilyneet tontilla koulutoiminnan päätyttyäkin.

Lähteet

Syvälähti 2004, rakennuslupa 1960

Kuvat

Pitäjän uutiset 2020

26. Kuortin koulu

Kaksikerroksinen tyyppikoulusuunnitelman mukainen koulurakennus

Sijainti: Vanhatie 100

Kiinteistö nro: 588-406-1-103

Nykyinen käyttö: Kuortin kylätalo

Alkuperäinen käyttö: Kuortin koulu

Rakennusaika: 1954

Suunnittelija: Maaseudun keskustoimisto

Urakoitsija: Lauri Reponen

Kerrosluvu: 2, kellari

Perustus: Perusmuuri ja pilarit

Runko: Tiili

Kattomuoto: Matala epäsymmetrinen harjakatto

Kate: Tiili

Vuoraus: Rapattu tiili

Rakennushistoria

Kansakoulu aloitti Kuortissa ensin vuokratuissa tiloissa vuonna 1899. Jo syksyllä 1901 koulun 23 oppilasta saivat uuden koulurakennuksen.

Myöhemmin koulurakennuksesta siirryttiin Kuortin taloon, jonka kunta oli ostanut 1926 Kunnalliskodin paikkaa varten. Kunnantilalta koulu loppui vuonna 1954, kun Kuortin uusi koulurakennus valmistui.

Uudelle koululle oli tarvetta, ja kansakoululautakunta ilmaisi tarpeet kirjastolle, kerhohuoneelle, keittolalle ja urheilutiloille. Kunnan hankkimalle Metsolan tontille oli kouluhallituksen arkkitehdin L. E.

Hanstenin tekemien suunnitelmien mukaan nousemassa yli 9000 kuution kokoinen tyyppikoulu.

Kunnan muut koulurakennushankkeet ja kustannuksien määrä viivyttivät päätöksentekoa.

Oppilaiden määrän ja tilojen ahtauden vuoksi Pertunmaan kunta lopulta velvoitettiin rakentamaan tarvittavat tilat Kuortin kansakoululle. Kunnan päättäjät toivoivat useaan otteeseen pienempää kouluratkaisua, joten lopulta kouluhallituksen tyyppikuvat siirrettiin syrjään Maaseudun keskustoimiston Jukka-tyyppiinrakennusten tieltä. Koulu rakennettiin talvella 1954, jolloin sää oli leuto. Heinolalainen Urakoitsija Lauri Reponen johti rakennusurakkaa. Rakennuksen tiilet ovat peräisin Mikkulan tehtaalta Lahdesta. Kuortin koulurakennus on muurattu rakennuspiirustusten

Ulkovärit

Koulurakennuksen rapatut julkisivut ovat valkoiset. Katto on punaista tiiltä ja sokkeli liuskekilvillä.

Eriyksiöpiirteet

Koulu on rakennettu kouluhallituksen laatimien Jukka-tyyppiinrakennusten mukaan.

Lähiympäristö

Koulu sijaitsee Vanhantien varrella metsäalueiden ympäröimänä.

Tilanne

Rakennus on säilynyt 1980-luvun laajennusta lukuun ottamatta melko alkuperäisessä asussa sisällä ja ulkona. Kylätalona toimivan rakennuksen tuleva käyttö on ollut selvitysten kohteena.

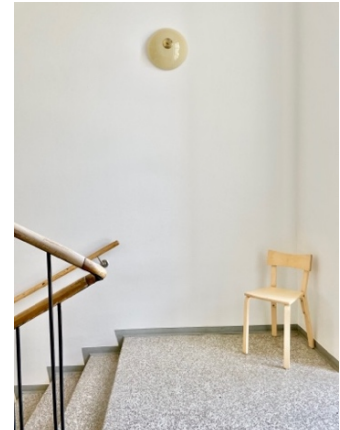
Lähteet

Airaksinen 1999, rakennusluvat

mukaan siten, että välissä on pieni kerros lasivillaa. Ulkoseinät ovat 1 ½ tiilen paksuiset, eriste pois lukien. Julkisivut on rapattu valkoiseksi. Rakennuksen katto on punaista tiiltä ja sokkeli pinnoitettu liuskekivellä. Välipohjat ovat alalaatta- ja kaksoislaattarakenteisia. Väliseinät ovat muurattuja ja tasoitettuja. Lattiapinnat käytävissä ovat mosaiikkibetonia. Rakennuksessa on kolme luokkahuonetta, liikuntasali, wc- ja saunatilat, keittiö, ruokala, opettajien huoneet, huoltotilat, kirjasto ja asuntoja. Keittiöllä ja opettajien tiloilla on oma sisäänkäynti, kuten myös asunnoilla ja kirjastolla on oma yhteinen sisäänkäyntirappunsa. Alakerrassa sijaitseva liikuntasali toimi myös puukäsityöluokkana ja juhlasalina: salin toisessa päässä taitto-ovet paljastivat käsityövälineet sekä pinotut höyläpenkit ja salin lattiakorkoa korkeamman ruokalan seinän suuri aukko toimi näyttämönä. Pihapiirissä on myös talousrakennus ja urheilukenttä.

M u u t o k s e t

Kuortin koulun lämmitysmuodot ovat muuttuneet vuosien aikana monta kertaa. Alkuperäinen puulämmitys vaihdettiin vuonna 1971 öljyyn. 1980-luvun peruskorjauksessa palattiin puulämmitykseen. Rakennuksen lämmitysmuoto on nykyisin maalämpö. Perusparannuksessa vuosina 1981–1982 maalipinnat, keittola ja sauna uusittiin. Lisäksi toteutettiin laajennus, johon sijoituivat oppilaiden wc- ja pukutilat. Talonmiehen asunto muutettiin opettajien huoneiksi. Korjausten ja laajennuksen suunnittelusta vastasivat rakennusmestari Alpo Ahonen ja rakennusinsinööri Pirjo Sundholm. Myöhemmin rakennuksessa on uusittu lattioita vuonna 1998 ja maalipintoja sekä putkia 1999.

yllä vasemalla: Kuortin koulu sisäpihan puolelta

yllä oikealla: Koulun porrastasanne

27. Pertunmaan yhtenäiskoulu

Kaksikerroksinen betonirakenteinen koulurakennus

Rakennushistoria

Vuonna 2008 valmistuneen koulurakennuksen kerrosala on 1223 m². 4,4 miljoonan euron kustannuksillaan koulu on Pertunmaan historian suurin rakennushanke.

Uudessa koulurakennuksessa on tilat kirjastolle, ruokalalle ja luokahuoneille. Yhtenäiskoulun taide-, kotitalous- ja käsityöluokat sijaitsevat tässä uudessa rakennuksessa. Lisäksi rakennuksessa on opetustilat ja erilliset ulkotilat esiopetukselle.

Kaksikerroksisessa koulussa on kolme oppilaiden käyttöön tarkoitettua sisäänkäyntiä ja lisäksi huoltosisäänkäyntejä. Uuden koulun lisäksi pihapiirissä on korjattu vanha puinen koulurakennus ja jäterakennus.

Sijainti: Kirkkotie 3

Kiinteistö nro: 588-410-11-87

Nykyinen käyttö: Pertunmaan yhtenäiskoulu ja kirjasto

Alkuperäinen käyttö: Pertunmaan yhtenäiskoulu ja kirjasto

Rakennusaika: 2008

Suunnittelija: Arkkitehtitoimisto Heikki Kirjalainen

Urakoitsija: Insinööriyö Hentinen Oy

Kerrosluvu: 2

Perustus: Maanvarainen laatta, perusmuurit ja anturat

Runko: Betoni

Kattomuoto: Epäsymmetrinen rikottu harjakatto

Kate: Konesaumattu pelti

Vuoraus: Pääosin tiiltä. Lisäksi puuverhousta ja -rimaa sekä keraamista laattaa.

Ulkovärit

Koulurakennuksen julkisivut ovat pääosin valkoista tiiltä. Lisäksi julkisivuissa on käytetty valkoista puuverhousta ja rimoitusta sekä sisäänkäynnin kohdalla sinivihreää keraamista laattaa. Katto harmaata peltiä.

Eriyispiirteet

Rakennuksen muotokieli on pääosin rationaalisen suorakulmainen, mutta keittiön huoltokatoksen ja järvenpuoleisen julkisivun kaarevat muodot tekevät siihen poikkeuksen. Koulu sijaitsee aivan järven rannan tuntumassa, ja rakennuksen pitkällä sivulla onkin järvinäkymiä kaikista sisätiloista. Rakennuksessa on tietävästi kunnan ainut hissi.

Lähiympäristö

Yhtenäiskoulun rakennukset sijaitsevat Pienenveden rannalla aivan kirkonkylän keskustan tuntumassa.

Tilanne

Rakennus on vuoden 2008 asussaan.

Lähteet

Kinnunen 2018, rakennusluvut (2007)

28. Sydänmaan koulu

Sydänmaalle perustettiin koulupiiri vuonna 1939, jolloin opetus aloitettiin vuokratiloissa Mäntymäellä. Sydänmaan koulun oma 2-kerroksinen rakennus valmistui vuonna 1954 rakennusmestari Martti Vihosen suunnitelmien mukaan. Vaalea rapattu rakennus on kooltaan 284 m² ja siinä on

vaalea vihertävä peltikatto. Rakennuksen matala osa oli alkuperäisten suunnitelmien mukaan lyhyempi ja aumakattoinen. Toteutuneessa versiossa matalampi siipi on korkeaa massaa pidempi ja muotokieleltään selkeämpi. Sydänmaan koulu lakkautettiin vuonna 1979. Rakennus on yksityiskäytössä ja nykyisin pihamaalla on taimitarha.

Lähteet: rakennuslupa 1953, rakennuspiirustukset 1949, 1951, Honkanen 1996

29. Mansikkamäen koulu

Mansikkamäen koulu perustettiin vuonna 1900 kylän isäntien ajaman hankkeen tuloksena.

Koskipään kartanolta Hartolasta saatiin noin hehtaari maata, toinen hehtaari ostettiin. Vuonna 1902 valmistunut koulurakennus rakennettiin Heikki ja Malakias Knaappilalta saaduista lahjoitushirsistä. Mansikkamäen koulun opetus päättyi vuonna 1971 peruskoulu-uudistuksen jälkeen. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Maakunnallisestikin arvokas koulu on nykyisin yksityiskäytössä.

lähteet: Syvälahti 2004, Kinnunen 2018, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

30. Ruorasmäen koulu

Ruorasmäen koulun toiminta alkoi vuonna 1913 Kassin talon omistamissa tiloissa. Vuonna 1914 koulurakennusta varten lahjoitettiin maata, eivätkä lakot tai rakennustavaran puute enää estäneet koulurakennuksen valmistumista. Vuonna 1918 käyttöön otettu hirsirakenteinen koulu sijaitsee pellon laidalla näkyvällä paikalla Joutsantien varressa. Pihapiiriä rajaa korkea

kuusirivi. Vaaleassa koulurakennuksessa on jugend-piirteitä, vihreä peltinen harjakatto ja korkeat

alakerran ikkunat. Rakennuksella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Yksityiskäytössä oleva koulu on myös osa Ruorasmäen maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Koulutoiminta lakkautettiin vuonna 1998, mutta sen jälkeen rakennus toimi kylätalona, Ruorasmäen kohtaamis- ja kokoontumispaikkana. Tiloissa on toiminut myös väliaikainen koulu Kirkonkylän uuden yhtenäiskoulun rakentamisen aikana. Ennen lakkauttamista vuonna 1992 Ruorasmäen koulurakennusta kunnostettiin, ja se maalattiin ulkopuolelta. Sisätilat uusittiin samalla täysin. Lähteet: Kinnunen 2018, Pitäjänuutiset 1992, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta
Kuva: AP

31. Joutsjärven koulu

Joutsjärven kansakoulun toiminta alkoi vuonna 1894 vuokratuissa tiloissa. Kansakoulun ensimmäinen koulurakennus valmistui 1897 koulun johtokunnan ostamalle tilalle. Kansakoulurakennus kuitenkin paloi vuonna 1912. Sen tilalle rakennettiin seuraavana vuonna uusi hirsikoulu. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Koulu on kaavalla suojeltu. Tiilikattoinen ja

keltaisella puuverhouksella vuorattu rakennus on nykyisin yksityiskäytössä.

Lähteet: Kinnunen 2018, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

Kuva: AP

32. Kunnantalo

Pertunmaan kunnan virastorakennus

Rakennushistoria

Ennen kunnanviraston rakentamista työntekijöille ei ollut riittäviä tiloja. Henkilökunta työskenteli kolmessa eri rakennuksessa, mikä aiheutti hankaluuksia. Kunnanvaltuusto kokoontui nuorisotalolla, henkilökunnasta osa työskenteli vanhassa apteekkitalossa ja osa 1929 rakennetussa vanhassa kunnantoimistotalossa. Pitkään vireillä ollut kunnantalohanke toteutui vuonna 1978, kun Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky:n suunnitteleman Pertunkartanon rakennustyöt alkoivat. Vastaavana rakennusmestarina toimi Markku Liukkonen. Pertunmaan siihen mennessä suurin rakennusinvestointi valmistui vuonna 1988, jolloin myös vanha virastorakennus purettiin. Uusi kunnantalo asemoitui tontille siten, ettei vanhaa rakennusta tarvinnut purkaa ennen rakennustöiden aloittamista. Rakennuksen peruskiveen sijoitettiin kuparilieriö, joka kätkee sisäänsä aikakapselin. Kunnanviraston rakennuskustannukset olivat 7,1 milj. markkaa (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 2,3 milj. euroa). Rakennuksessa virastotilaa on 1200 m² ja sen U-muotoinen massa rajaa sisäänsä piha-alueen. Pääsisäänkäynti sijaitsee sisäpihan päässä,

Sijainti: Pertuntie 14

Kiinteistö nro: 588-410-11-101

Nykyinen käyttö: Kunnanvirasto

Alkuperäinen käyttö: Kunnanvirasto

Rakennusaika: 1988

Suunnittelija: Arkkitehtitoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky

Urakoitsija: rakennusmestari Markku Liukkonen

Kerrosluke: 2

Perustus: Muurattu harkoista yksikerroksisella osalla.

Runko: Tiili

Kattomuoto: Matalien epäsymmetristen harjakattojen kokonaisuus

Kate: Pelti

Vuoraus: Alakerta on puhtaaksimuurattua betoniharkkotiiltä. Toisen kerroksen julkisivut ovat tiilivuoratut. Seinärakenne on piirustusten mukaan tiili-eriste-tiili.

Ulkovärit

Rakennuksen julkisivut ovat vaaleankeltaista tiiltä ja pinnoittamatonta betoniharkkoa.

Räystäät, ikkunat ja puuosat ovat valkoisia.

Katto on harmaa.

Eriyispiirteet

Pertunkartanoksi nimetty kunnanvirasto rakennettiin vanhan kunnanviraston ympärille. Vanha rakennus purettiin tontilta vasta uuden valmistumisvuonna.

Lähiympäristö

Kunnantalo sijaitsee mäellä kirkon ja paloaseman lähellä. Kunnantaloon viereen rakentuneen yhtenäiskoulun takana avautuvat näkymät järvelle.

Tilanne

Rakennus on suurilta osin alkuperäisessä ulkoasussa. Myös sisätilan alkuperäinen tilajako on alakerran varatilaa lukuun ottamatta pysynyt entisellään. Kunnanviraston käyttöön ja tarpeeseen saattaa kohdistua muutoksia myöhemmin kuntaliitoksen varmistuttua.

jonne johdattelevat puurakenteiset katosaiheet. Tilavassa ja valoisassa kunnantalossa on taloudellisen nousukauden henkeä. Varsinkin kattojen moninaisuudessa on huomattavissa myös postmodernia monimutkaisuutta. Sisäpihan katokset luovat ulkotilasta virikkeellisen tyylien soveltamista pelkäämättä. Suurin osa väliseinistä on muurattuja. Toimistuhuoneiden väliset seinät ovat kevytrakenteisia rankaseiniä. Sisätiloissa on käytetty puuta ovissa ja osassa sisäkattoja. Lattiat ovat julkisissa tiloissa kellertävää tiililaattaa ja palaparkettia.

M u u t o k s e t

Rakennuksen alakerrassa osa tiloista on pois käytöstä. Alakerran itäpäädyn tiloja ovat käyttäneet esimerkiksi seurakunta, jolloin alkuperäisten suunnitelmien mukaan varatilana merkitty alue muutettiin toimistuhuoneiksi. Samalla lisättiin myös arkistotilaa. Pieniä kolmion muotoisia koristeikkunoita on peitetty.

L ä h t e e t

Kinnunen 2018, rakennuslupa
(1987), Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

33. Paloasema

Tiili- ja rappauspintainen paloasema, jossa 4-kerroksinen torni

Rakennushistoria

Kunnan palokalustoa säilytettiin muun muassa Kujalan tilan ja Pertunmaan sahan varastotiloissa ennen kuin vuonna 1963 rakennettiin paloasema. Aseman rakentamiseen saatiin 6 milj. markan avustus (vuonna 2022 vastaava rahamäärä n. 150 000 euroa). Uuden rakennuksen myötä kalustona oli säiliöauto, kaksi sammutusautoa, kaksi moottoriruiskua, letkua ja muita tarpeita. Paloaseman rakennus on kooltaan 544 m², ja sen yhteyteen rakennettiin kolme kylpyhuoneellista huoneistoa: palomestarin asunto 70 m², talonmiehen asunto 33 m² ja kalustonhoitajan asunto 37 m². Paloasema koostui kolmesta osasta, jotka olivat paloaseman yleiset tilat ja autotallit, asunnot sekä torni. Rakennuksen alkuperäisten väriohjeiden mukaan räystäiden alapuoliset laudoitukset olisivat petroolinsiniset, metalliosat ja käyntiovet tummanharmaat, karkea ja sileä julkisivurappaus lähes valkoista vaaleanharmaata ja autotallin ovet vaaleanharmaat. Värisuosituksissa on joko joustettu rakennusvaiheessa tai rakennuksen väriä on muutettu myöhemmissä vaiheissa. Tällä hetkellä kaikki ovet ja ikkunat ovat vaaleanharmaita ja tummanharmaa katto on ajan saatossa muuttunut lämpimämmän sävyiseksi.

Sijainti: Kirkkotie 1

Kiinteistö nro: 588-410-11-470

Nykyinen käyttö: Pertunmaan sopimuspalokunnan paloasema

Alkuperäinen käyttö: Pertunmaan paloasema

Rakennusaika: 1963

Suunnittelija: Arkkitehtitoimisto Anttila & Klam

Kerrosluvu: 1

Perustus: Maanvarainen eristetty laatta ja teräsbetoniperustukset

Runko: Tiiltä

Kattomuoto: Loiva harjakatto, tornissa lapekatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Pääosin tiiltä. Osa tornista sekä asuntorakennuksen julkisivu rappausta.

Ulkovärit

Rakennuksen kolme alkuperäistä osaa ovat julkisivuiltaan punaista tiiltä ja vaaleaa rappausta. Ikkunat ja ovet ovat vaaleanharmaita ja katto on tumma ruskeanharmaa. Sokkelit ovat betonipinnalla.

Eriyispiirteet

Katon pelti jatkuu räystäään yli sivuissa ja päädyissä.

Lähiympäristö

Paloasema rakennettiin mäen päälle vanhan kunnanvirastotalon vierelle, lähelle Osuuskassan vastavalmistunutta rakennusta. Nykyisin paloaseman lähimmät rakennukset ovat uudempi kunnanvirasto sekä Pertunmaan yhtenäiskoulu.

Tilanne

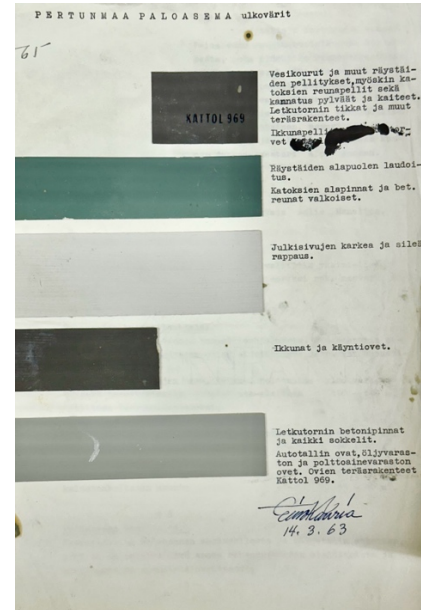
Rakennusta on laajennettu kaksi kertaa, mutta sen Pertuntien puoleinen julkisivu on säilynyt alkuperäisemmässä asussaan.

Lähteet

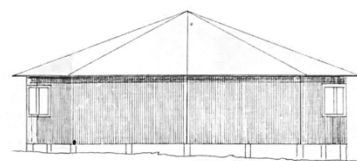
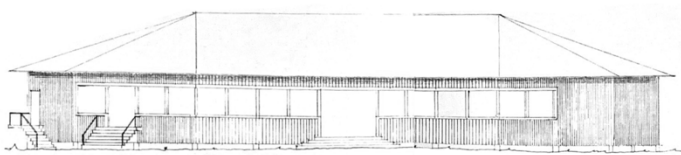
Kinnunen 2018, rakennusluvat (1962, 1985)

Muutokset

Rakennusta on laajennettu kahdesti: vuosina 1985 ja 2016. Ensimmäisessä laajennuksessa rakennettiin kerrosalaltaan 176 m² kokoinen betonirunkoinen osa paloautoille ja välineistölle. Laajennusosassa on kolme nosto-ovea. Laajennuksen yhteydessä tehtiin peruskorjaus. Toisessa laajennuksessa lisättiin muun muassa katostilaa huoltoajoneuvoa varten. Uudemmassa laajennusosassa on harkkoperustus, punainen puuverhous sekä vaalean siniharmaat räystäät ja yksityiskohdat.

34. K i s a h a l l i

Kuorttiin rakennettiin Pertunmaan Ponnistajien toimesta uusi tanssilava vuonna 1961. Tällä Kisahallina tunnetulla huvilavalla oli yleisötilaa 1000 hengelle. Kisahalli ei ollut menestys ainoastaan paikallisen nuorison keskuudessa, vaan se oli tunnettu huvittelupaikka myös heinolalaisille ja mikkeliiläisille. Kisahallissa on 308 m² kokoinen sali ja 69 m² ravintola, jotka on erotettu toisistaan korkeuserolla ja kaidarakenteella. Rakennus on ollut viime aikoina käytössä satunnaisesti.

Lähteet: Rakennuslupa 1961, Kinnunen 2018

35. Nuorisotalo

Puuverhottu hirsirunkoinen juhlatalo.

Rakennushistoria

Rakennus valmistui vuonna 1928 Seurojentaloksi. Pertunmaan suojeluskunta omisti aluksi rakennuksesta neljäsosan, mutta vuonna 1934 lahjoitusvaroin hankittiin talosta $\frac{3}{4}$. Pertunmaan maamiesseura omisti rakennuksesta neljäsosan. Suojeluskunta-toiminnan lakattua 1944 suojeluskunnan osuudet talosta lahjoitettiin maamiesseuralle. Nykyisin rakennus on Nuorisotalona. Vuoden 1941 asussa aukotus vastaa nykyistä, mutta koristeellisuutta oli tuolloin enemmän. Valkoiset doorilastyyliä mukailevat pylväät kannattelivat yläkerran parveketta ja suuret ikkunat valkoisine vuorilautoineen ja puitteineen erottuivat selkeästi hirsipintaista seinää vasten. Sisäänkäynnin ovissa ja ikkunoissa oli vinot ruudukot ja katto vaikuttaa kuvan perusteella olevan paanua. Rakennus on muutostöiden myötä vuorattu lautaverhouksella. Muodoltaan hyvin alkuperäistä vastaava rakennus on riisuttu alkuperäisestä koristeellisuudesta. Toisaalta joihinkin osiin koristeellisuutta on lisätty koristerimoilla ja muutetuilla ikkunanpielillä.

Muutokset

Vuoden 1955 peruskorjauksen yhteydessä rakennusta on laajennettu. Takaosaan on lisätty näyttämö juhlasalin jatkeeksi. Rakennuksen nykyinen asu on peräisin 1970-luvun peruskorjauksesta, jolloin

Sijainti: Juhlakuja 1

Kiinteistö nro: 588-410-11-247

Nykyinen käyttö: Pertunmaan Nuorisoseuran talo

Alkuperäinen käyttö: Seurojentalo

Rakennusaika: 1928

Kerrosluku: 2

Perustus: Osin maanvarainen ja osin tuulettuva alapohja betoniperustuksella.

Runko: Hirsi

Kattomuoto: Aumakatto

Kate: Pelti

Vuoraus: Kahdesta erilevyisestä puuverhouslaudasta tehty vuoraus. Alueita rajaavat koristelistat.

Ulkovärit

Julkisivujen puuverhous on vaaleaa vihreää ja keltaista. Ikkunoiden vuorilaudat valkoisia ja puitteet tummanruskeat. Katto ja metallikaiteet sekä ovet ja pylväät tummanruskeat.

Eriyispiirteet

Juhlasalin katto on sisätiloissa kaareva.

Lähiympäristö

Nuorisoseurantalo sijaitsee kirkonkylän keskustasta hieman erillään melko lähellä osuusmeijerin rakennuksia. Ympäröivä alue on nykyisin asuinkäytössä.

Tilanne

Rakennuksen koristeellisuutta on muutettu ajan saatossa.

Arvot

Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja.

Lähteet

Kinnunen 2018, rakennusluvut 1955 ja 1975, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

tilaratkaisuja muutettiin: Rakennukseen tuli suuremmat wc-tilat ja vaatesäilytys pieniä. Laajennuksia ei tehty 1950-luvun jälkeen. Juhlasalin kaareva sisäkatto näkyy vuoden 1950 muutospiirustuksissa, mutta sen alkuperäisyys ei käy ilmi aineistosta. Sisäpuolella seinät ovat yhä hirsipinnalla. Uunit on 1950-luvun vaiheita myöhemmin purettu. Rakennuksen esteettömyyttä on parannettu betonisella pyörätuoliluiskalla.

vasemmalla: Rakennus suojeluskuntatalona vuonna 1941, Pertunmaan kunnan veteraanimatrikkeli

36. Vesitorni

Vesitornit ovat osa sijaintipaikkakuntiansa rakennettua kulttuuriympäristöä. Ne ovat näkyviä katseenvangitsijoita maisemassa. Pertunmaan vuonna 1989 rakennettu n. 30 metriä korkea vesitorni on yläosastaan kartion muotoinen. Yläosan rakenteet on vuorattu harmaalla ja sinisellä

profiilipellillä. Ylävesisäiliö on tilavuudeltaan 400 m³.

Tällä hetkellä kunnan vesi- ja viemäriverkosto on 33 km pitkä. Pohjavesi ja puhdistettu raakavesi tulevat Kuortista. Jätevedet johdetaan Heinolaan.

Lähteet: <https://pertunmaa.fi/asuminen-2/vesihuolto/>, rakennuslupa (1988)

Kuvat: Vesitorni rakennusvaiheessa, AP

37. K i s a r a n t a

Vuonna 1970 Pertunmaalla avasi ovensa urheilutalo Kisaranta. Urheilutalon hankkeen omin varoineen toteutti paikallinen urheiluseura Pertunmaan Ponnistajat. Uusi urheilutalo oli maalaiskuntien upeimpia, samaa tasoa kuin keskikokoisten kaupunkien urheilutalot. Alkuperäinen julkisivu oli harmaata mineriittilevyä, ja rakennuksessa oli liikuntasali, disko, kahvio, kudontatila ja kuntosali. Rakennusta laajennettiin ja peruskorjattiin vuonna 1997. Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho Ky:n suunnitteleman peruskorjauksen kokonaishinta-arvio oli 2,2 milj. markkaa. Rakennusta laajennettiin Pertuntien puolelta 294 m² verran. Myös salia korotettiin.

Kisarannassa on nykyisin verholla osiin jaettava liikuntasali, peilisali, kuntosali, kahvio ja pukuhuonetiloja. Rakennuksen pihamaalla on kaksi tenniskenttää ja uimaranta. Kisarannan julkisivuissa on pystysuuntaista puuverhousa ja rakennuslevyä. Rakennuksen korkeampi massa on harjakattoinen ja matalampi pulpettikattoinen. Rakennusta on käytetty liikuntahallin lisäksi myös kokoontumistilana, talviaikojen tanssipaikkana. Yläkerran peilisalissa on ollut taiteen opetustiloja ja ennen peruskorjausta siellä oli disko.

Lähteet: Laajennuksen ja peruskorjauksen alustava huonetilaohjelma, Kinnunen 2018, Pitäjänuutiset 1996

Kuvat: Kisaranta 1970-luvulla, VT

38. S a v o n j a H ä m e e n r a j a k i v i

Pertunmaalla Hämeen Hartosen järven kiviin hakattiin 1400-luvulla Hämeen ja Savon heimoraja. Rajakivimerkit 88 ja 89 osoittavat rajan kulkusuunnan. Raja kulki Pertunmaalla Savon Hartosen ja Hämeen Hartosen lampien välisellä kannaksella. Raja erotti lopulta ihmiset tapojen, vaatetuksen ja puheenparren puolesta. Rajakivi on historiallisen ajan muinaisjäännos ja muinaismuistolain suojelema.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018

39. P i n n u n m y l l y

Pinnun mylly sijaitsee vanhalla myllypaikalla Hartosenpäässä. Nykyinen myllyrakennus on rakennettu 1940–50-lukujen vaihteessa ja sen toiminta lakkasi 1964. Mylly on harjakattoinen punainen ja lautaverhottu rakennus, jolla on historiallisella paikallaan rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Yksityiskäytössä oleva kohde on maakunnallisesti merkittävä. Lähde: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018

40. R i i s t a m y l l y

Rakennustyybiltään perinteinen kaksikerroksinen myllyrakennus Riistamylly on rakennettu vuonna 1948. Se on muutettu vuonna 1994 kokoontumispaikaksi, jonka omistaa paikallinen metsästysseura. Rakennuksen alakerta on lämmintä tilaa ja yläkerta kylmillään. Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla aivan Hartolantien ja Mansikkamäentien risteyksessä. Rakennuksella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Päijänne-Leader ry 2018

41. L ä ä n i n m y l l y, P a n k a l a m m e n m y l l y

Pankajoen koskissa on vanhoja myllypaikkoja, joista yhdellä on Pankalammen mylly. Paikalla oli aiemmin huonokuntoinen lääninmylly, joka tuhoutui tulipalossa 1833. Paikalle rakennettiin pian uusi mylly, joka oli kuitenkin purettava, sillä se oli rakennettu ilman lupaa. Överstin tila sai rakentaa, lääninmyllyn raunioiden viereen kotitarvemyllyn vuonna 1846. Myllyn lisäksi pihapiiriin kuuluu asuinrakennus myllärille ja kaksi varastorakennusta, joissa on peiterimavuoraus. Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja ja se on maakunnallisesti merkittävä. Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018

42. Osuusmeijeri

Yksikerroksinen meijerirakennus, talousrakennus ja laajennettu asuinrakennus

Rakennushistoria

Vuonna 1924 tehtiin päätös Osuusmeijerin perustamisesta. Meijerin paikka valittiin äänestyksessä 1925 ja vuotta myöhemmin 1.3.1926 meijeri valmistui ja tuotanto alkoi. Meijeristä tehtiin voimeijeri, jossa oli tilat myös juuston valmistukselle. Puutavara rakennusta varten otettiin osuuskunnan jäseniltä osuuksien mukaan. Työtäkin tehtiin talkoilla. Valmistunut meijeri oli hirsipintainen rakennus, joka sai lähivuosien aikana punaisen puuvorauksen. Alkuperäismuodossaan rakennuksen päätykolmiossa oli maaseudulla ajalle tyypillinen pyöreä ikkuna.

Muutokset

Meijerin tiloja laajennettiin vuoteen 1947 mennessä. Henkilökunnalle ei kuitenkaan ollut riittävästi asuintiloja, joten vuonna 1952 rakennettiin meijerin viereen konttorirakennus, jossa oli asuntoja työntekijöille sekä autotalli. Lisäksi lupaa haettiin sementtitiilirunkoiselle 120 m² kokoiselle laajennukselle, jossa tiloja oli myös ullakolla. Laajennuksen suunnittelu oli tilattu Hankkijalta. Meijerin konehuonetta laajennettiin vuonna 1959. Itä-Häme uutisoi 1965

Sijainti: Honkaniementie 2

Kiinteistö nro: 588-410-11-404, 588-410-11-405

Nykyinen käyttö: Meijerissä toimii lämpövoimala ja henkilökunnan asuintilat ovat asuinkäytössä

Alkuperäinen käyttö: Osuusmeijerin tuotantolaitos, henkilökunnan asunnot ja toimisto

Rakennusaika: 1926

Suunnittelija: Piirustukset Valiolta

Urakoitsija: Alkuperäinen meijerirakennus toteutettiin talkoovoimin, koneiden asennuksesta vastasi

Hankkija

Kerrosluvu: 1

Perustus: osittain maanvarainen, osittain tuulettuva alapohja

Runko: Meijerirakennuksen vanhassa osassa hirsirunko, uudemmissa sementtitiiltä (1952) ja teräsbetonirunko (1965), jonka lisäksi 7,5 cm mineraalivillaa ja julkisivussa 2 x ½ tiiltä.

Henkilökunnan asuntorakennus sekä toimistolaajennus puurunkoisia.

Kattomuoto: Harjakatto

Kate: Tiili

Ulkovärit

Pääosin punaista tiiltä, ikkunat valkoiset. Vanhassa osassa on punainen puuverhous. Sokkelit betonia. Meijerirakennuksessa on punainen tiilikatto.

Eriyispiirteet

Hirsirunkoista meijeriä on laajennettu useita kertoja. Entisen tuotantorakennuksen tielle näkyvä osa on tiilipintainen ja kookas verrattuna sisäpihan puoleiseen puurunkoiseen osaan.

Lähiympäristö

Meijeri sijaitsee Pankajoen suulla Pertuntien ja Honkaniementien risteyksessä. Meijerin tiilinen piippu on alueen näkyvä maamerkki.

Tilanne

Rakennuksen koristeellisuutta on muutettu ajan saatossa.

Osuusmeijerin rakennustöistä. Tuolloin meijeriä laajennettiin 100 neliöisellä teräsbetonirunkoisella osalla. Samalla rakennuksen korkeutta lisättiin. Vanha matalampi puuosa on esillä meijerin itäpuolella. 1960-luvun puolivälissä rakennettiin myös puurunkoinen toimistolaajennus konttori- ja asuintalon yhteyteen. Myös meijerin autot kaipasivat lisää tilaa, joten vuonna 1967 valmistui ajanmukainen suurempi autotallirakennus.

Arvot

Kohteella on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja, ja se on maakunnallisesti merkittävä.

Lähteet

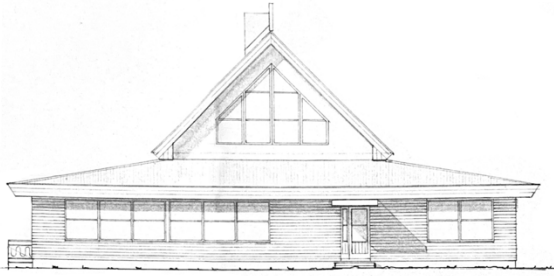
Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018, Törnroos 1974, rakennusluvut 1952 ja 1965, Nikula 1990

Kuvat

Meijerin vanha kuva: VT

43. Studiolasin lasitehdas

Auma- ja harjakattoinen tuotantorakennus

Rakennushistoria

Lasinpuhaltajat Valto Terhomaa, Jorma Terhomaa ja Gaij Terechatoff perustivat vuonna 1977 Kuorttiin Studiolasi Oy:n. Studiolasi valmisti käyttö-, taide- ja koristelasia. Yritys rakensi toimintaa varten ympäristöstään erottuvan tehdas- ja liikekiinteistön, jonka kerrosala on 372 m². Rakennus sijoittui vilkkaasti liikennöidyn silloisen valtatie 5:n varteen.

Yksikerroksinen rakennus on loivassa rinteessä. Lasiuuni ja työskentelysali sijaitsivat rakennuksen keskellä. Työskentelysalia ympäröivät 60 paikkainen kahvila ja myyntitila sekä varasto-, sosiaali- ja huoltotilat. Kahvilan ja työtilojen välinen seinä oli ikkunaa, joten lasinpuhallusta pääsi katselemaan kahvilatilasta käsin. Lasitehdas oli vuonna 1981 Pertunmaan suurin yritys ja suosittu vierailukohde sijaintinsa ansiosta. Vuonna 1999 suosittu taukopaikka jäi sivuun, kun uusi 5-tie valmistui. Rakennus toimi lasitehtaana vielä kymmenisen vuotta ennen kuin rakennuksen silloinen omistaja Pertunmaan kunta myi sen yksityiskäyttöön. Muutokset: Rakennukseen on tehty terassilaajennus. Lasitehdastoiminnan päättyttyä rakennuksen ulkopintoja on maalattu.

Sijainti: Hennalantie 1

Kiinteistö nro: 588-406-2-219

Nykyinen käyttö: Yksityiskäytössä

Alkuperäinen käyttö: Tehdas- ja liikerakennus

Rakennusaika: 1977

Suunnittelija: Insinööritoimisto Heiskanen Oy

Urakoitsija: rakennusmestari Markku Liukkonen

Kerrosluke: 1, kellari.

Perustus: Maanvarainen laatta ja perusmuuri betonista

Runko: Puuranka

Kattomuoto: Aumakatto, jonka keskellä jyrkkä harjakattoinen osa

Kate: Pelti

Vuoraus: Tiiliverhous

Ulkovärit

Rakennuksen julkisivut ovat vaaleaa tiiltä ja pinnoittamatonta betonia.

Eriyispiirteet

Rakennuksen tunnusomainen piirre on aumakaton keskeltä kohoava jyrkkäkattoinen osa, jossa on suuret ikkunat kummallakin puolella. Valo pääsee yläikkunoista syvärunkoisen rakennuksen keskiosaan.

Lähiympäristö

Rakennus sijaitsee Heinolantien eli entisen 5-tien ja Hennalantien risteyksessä. Kiinteistö on osittain mäntyjen rajaama, ja se sijaitsee näkyvällä paikalla muistuttamassa vanhan 5-palveluiden keskittymästä.

Tilanne

Rakennus on säilynyt muotokieleltään entisellään, mutta sen sisätiloja on muutettu asumiskäyttöön sopiviksi.

Lähteet

Kinnunen 2018, alkuperäiset rakennusluvut 1976

44. K o r p i k o t o

Alvar Aallon toimiston suunnittelema pieni metsästysmaja on valmistunut vuonna 1946 ja sitä laajennettiin 1962. Majuri Göran Schumanille suunniteltu rauhallisen majan lisäksi tontilla on tyyliltään yhteensopiva puuvaja, venekatos, autotalli ja ulkokäymälä. Rakennuksessa on tumma vaakasuuntainen lautaverhous, terassipylväät oksallisista kuusen rungoista, puiset rännit, vihreät ikkunaluukut sekä paljon näyttäviä

taottuja yksityiskohtia, kuten saranat ja uunien osat. Kohde on maakunnallisesti merkittävä ja se on suojeltu kaavalla. Majalla on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Korpikoto on maakunnan ainut Alvar Aallon suunnittelema rakennus.

Lähteet: Ruotsalainen 2018, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018

Kuva: Juha Juntto

45. A h v e n n i e m i

Ahvenniemen talolla on pitkä historia ja tilaa on asuttanut Ahvenaisten suku jo 1400-luvulla. Talo sijaitsee Pertunmaan ja Mäntyharjun vanhimmalla asutulla alueella. Isonjaon aikaan 1819

Ahvenniemi oli paikkakunnan varakkain talo. Lohkomisen myötä syntyi nykyinen Ahvenniemen talo vanhan aution torpan

paikalle. Ahvenniemen päärakennuksen rakennustyöt alkoivat 1820-luvulla ja talon valmistumisvuodeksi arvioidaan 1838. Talo sai kestikievarioikeudet vuonna 1842, kun Suuri Savontie siirtyi Ahvenniemen viereen. Talon yhteyteen avattiin kauppa vuonna 1864. Ahvenniemen talo oli tärkeä kokoontumispaikka kunnan ja seurakunnan perustamisen aikoihin. Taloa käytettiin julkisen toiminnan kokoontumispaikkana 1960-luvulle asti. Ahvenniemen talossa on poikkeuksellisen kookas hirsinen päärakennus. Pihan puolella rakennuksen kyljessä on kaksi pohjaltaan kuusikulmaista umpikuistia. Niiden väliin rakennettiin avokuisti 1850–1870-luvuilla samalla, kun rakennukseen tehtiin puuverhous. Pihapiirissä on kookkaan päärakennuksen lisäksi luhtiaitta, navetta ja muita talousrakennuksia. Vuodesta 2011 Ahvenniemen rakennuksen on

omistanut rakennusperinnöhoidosta elinkeinonsakin luonut Kaj Cygnaeus. Uuden omistajan aikana rakennuksen runkoa on korjattu Etelä-Savon ELY:n rakennusperinnöhoitoavustuksella ja kuistia Museoviraston entistämisavustuksella. Cygnaeuksen mukaan rakennus on saatu siihen kuntoon, että sen vaurioitumiskehitys on pysäytetty. Rakennus on saanut pintaansa uuden ulkoverin ja sisätilat on sisustettu. Osana valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä Ahvenniemellä on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Kohde on suojeltu kaavalla.

Lähteet: Etelä-Savon museot, Parta 2023, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Kinnunen 2018

Kuva: Kuvakaappaus google maps -sovelluksesta

46. H o t t o l a

Hottolan tila on listattu Etelä-Savon kulttuuriperintötietokantaan yhtenäisenä pihapiirinä, jossa on 1870-luvulla rakennettu päärakennus ja säterikattoinen navetta. Päärakennus on kuitenkin palanut vuonna 1989 ja sen tilalle on rakennettu 1991 valmistunut uusi päärakennus. Pihapiirin talousrakennukset ovat kaikki nykyasussaan harjakattoisia. Tilaan kuuluu päärakennuksen ja navetan lisäksi kaksi aittaa ja riihi.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Etelä-Savon seutukaavaliitto, Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy

47. J u s s i l a

Jussilan talo on Elias Lönnrotin Vaeltaja-teoksessakin mainittu entinen Höltän talvikestikievari Suuren Savontien varrella. Jussilan talon yhtenäisessä pihapiirissä on vuonna 1863 valmistunut päärakennus, jota on myöhemmin muutettu. Lisäksi tilalla on vuonna 1926 rakennettu hirsinavetta, aitta, kalustosuojia, kuivaamo, puimala ja verstaas. Jussilalla on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Kohde on suojeltu kaavalla.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Etelä-Savon seutukaavaliitto, Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy

48. Sauvala

Sauvalan talon pihapiiri sijaitsee Anetussa Ylä-Räävelin rannalla. Vanhan päärakennuksen päädyissä on vinolaudoitusta ja ikkunoissa erikoiset koristeliset. Päärakennuksen lisäksi tilalla on aittarivistö ja navetta. Kohde on suojeltu kaavalla ja sillä on rakennushistoriallisia sekä maisemallisia arvoja. Sauvala kuuluu Anetun rantamaisema-alueeseen, joka on maakunnallisesti merkittävä.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy

49. Uotila

Tilan pihapiirissä on vanha hirsirakenteinen päärakennus, vuonna 1977 rakennettu toinen asuinrakennus sekä talousrakennuksia ja navetta. Yksityiskäytössä olevalla maakunnallisesti merkittävällä kohteella on rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Etelä-Savon seutukaavaliitto

50. H a u d a n l a h t i

Joutsjärventien varrella sijaitsee Haudanlahden tila, johon kuuluu keltainen puuverhottu päärakennus, kaksi talousrakennusta ja tien toisella puolella olevat navetan rauniot. Navetan puuosat ovat tuhoutuneet, mutta rakennuksen kivi- ja tiilirakenteet ovat selvästi erotettavissa. Haudanlahden tilalla on rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa. Yksityiskäytössä oleva kohde on suojeltu kaavalla.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta

Kuva: Kuvakaappaus google maps -sovelluksesta

51. N i p u l i n k a r t a n o

Nipulissa, entisen Hartolan alueella sijaitsee Nipulin kartano. Sen rakennutti 1880-luvun alkupuolella kirjailija Maila Talvion (1871–1951) äiti ruustinna Malvina Winter. Rakennusmestari Nyberg rakensi kartanon päärakennuksen savesta, hiekasta ja kanervasta. Pihapiiriin johtaa peltoja halkova koivurivi. Pihapiirissä on myös aitta ja aittarivi. Vaaleassa rapatussa rakennuksessa on klassistisia piirteitä: sen muotokieli on hyvin pelkistetty, ja päätykolmioita on korostettu kattorakenteilla. Harjakattoisessa rakennuksessa on toisella puolella sisään vedetty kuisti. 1900-luvun vaihteessa Hartolan kartanot eivät pystyneet enää hallitsemaan isoja tilojaan. Koskipään ja Ekon kartanoiden tapaan Nipulin kartano myytiin valtiolle, joka jakoi maat ja myi ne viljelijöille. Samalla perustettiin Nipulin yhteismetsä. Nipulin koulu toimi vuosina 1896–1900 ja 1925–1931 Nipulin kartanossa. Yksityiskäytössä oleva kohde on maakunnallisesti arvokas ja sillä on rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja.

Lähteet: Nipulin koulu -kirja, Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Etelä-Savon seutukaavaliitto, Kinnunen 2018, Syvälahti 2004

52. Vanha – Rantalan talomuseo

Vanha-Rantalan talomuseo toimii vuonna 1665 perustetulla tilalla. Naapurutilalta Kuuselasta löydettiin vuonna 1928 viikinkiaikainen hauta, joka viittaa alueella olleen asutusta jo 1000-luvun vaihteessa. Vanha-Rantalan talosta tuli museo vuonna 1964, kun siellä vuoteen 1927 asunut Aino Paloniemi lahjoitti tilan vanhemman pihapiirin Pertun säätiölle. Vanha-Rantala on ollut Paloniemen suvun hallinnassa tilan perustamisesta lähtien ja asuttuna se oli aina vuoteen 1958 saakka. Talolla on ollut vuosien aikana monenlaisia käyttötarkoituksia: Talossa on toiminut alakansakoulu 1934–1936, Mikkelin läänin I kiertävä naiskotiteollisuuskoulu 1947–1948 sekä Pertunmaan osuuskassa 1925-1947. Päärakennuksen varhaisempi osa on rakennettu 1700-luvulla. Vanhassa osassa on sisältä tumma hirsipintainen tupa ja porstua. 1800-luvulla rakennusta on laajennettu. Uudemmassa osassa on sali sekä kamarit emännälle ja isännälle. Laajennuksen yhteydessä tuvan ikkunoita on laajennettu. Uudempi puoli kuvaa hyvin vauraan talon asuintapaa: Huoneiden seinät on tapetoitu hienoilla tapeteilla, kaikkialla on talossa taidokkaasti valmistettuja tekstiilejä ja salissa on tyylihuonekaluja. Museon esineistö on peräisin talosta, ja rakennus on pysynyt pitkään vanhassa asussaan. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi maakellari, talousrakennus, 1930-luvulta peräisin oleva sauna sekä kaksi luhtiaittaa. Punainen puuverhottu päärakennus sijaitsee pihan korkeimmalla kohdalla. Kaikki rakennukset ovat alkuperäisillä paikoillaan. Talon pihamaata reunustaa korkea kuusirivi ja keskellä on valtavaksi kasvanut pihamänty. Taloa on kunnostettu pitkän aikavälin korjaussuunnitelman mukaan vuodesta 1990 lähtien. Maakunnallisesti arvokas Vanha-Rantala on suojeltu kaavalla ja sillä on rakennushistoriallisia ja historiallisia arvoja.

Lähteet: Kinnunen 2018

Kuva: Pertunmaan kunta

53. Ylä- ja Ala-Knaappila

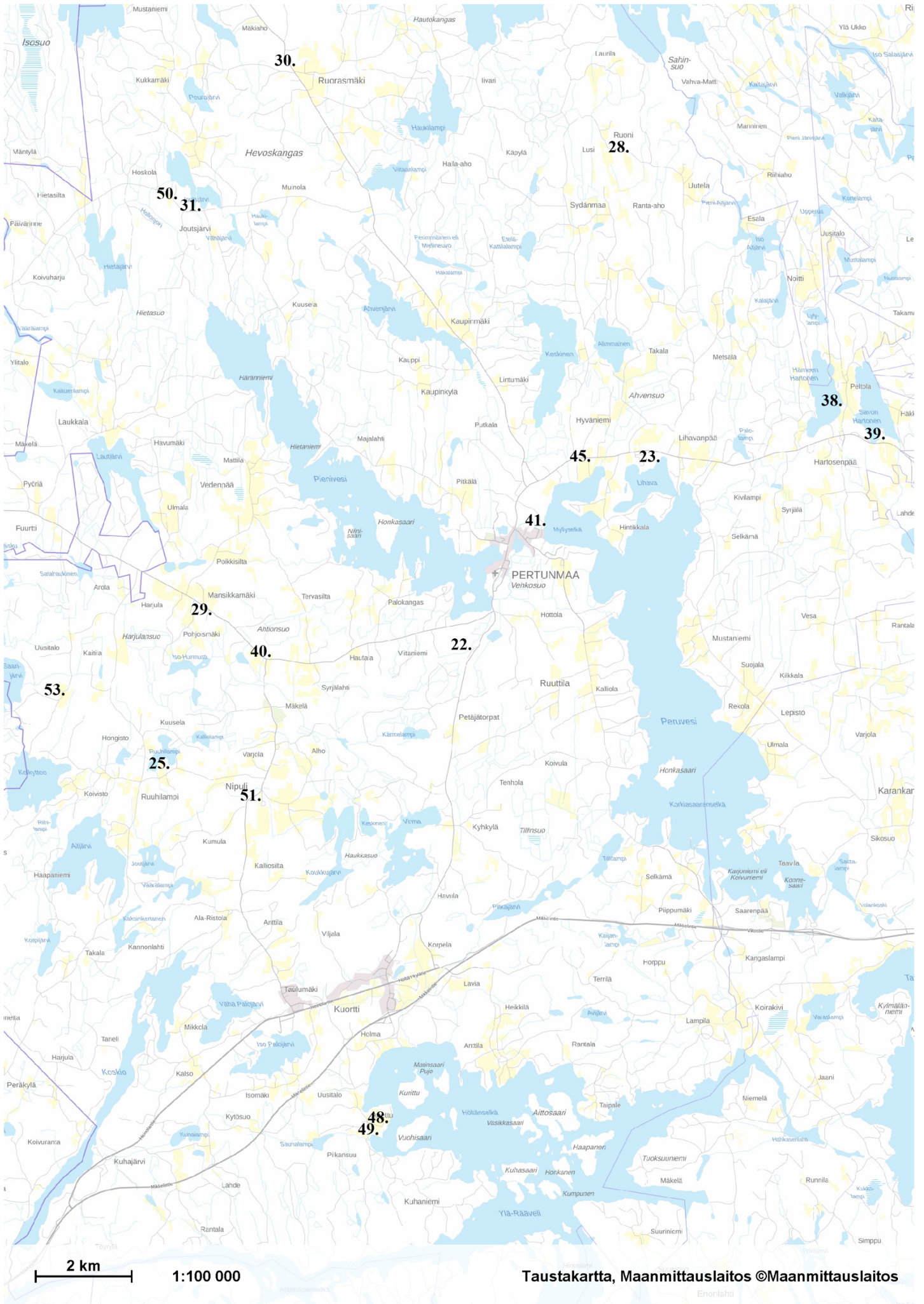

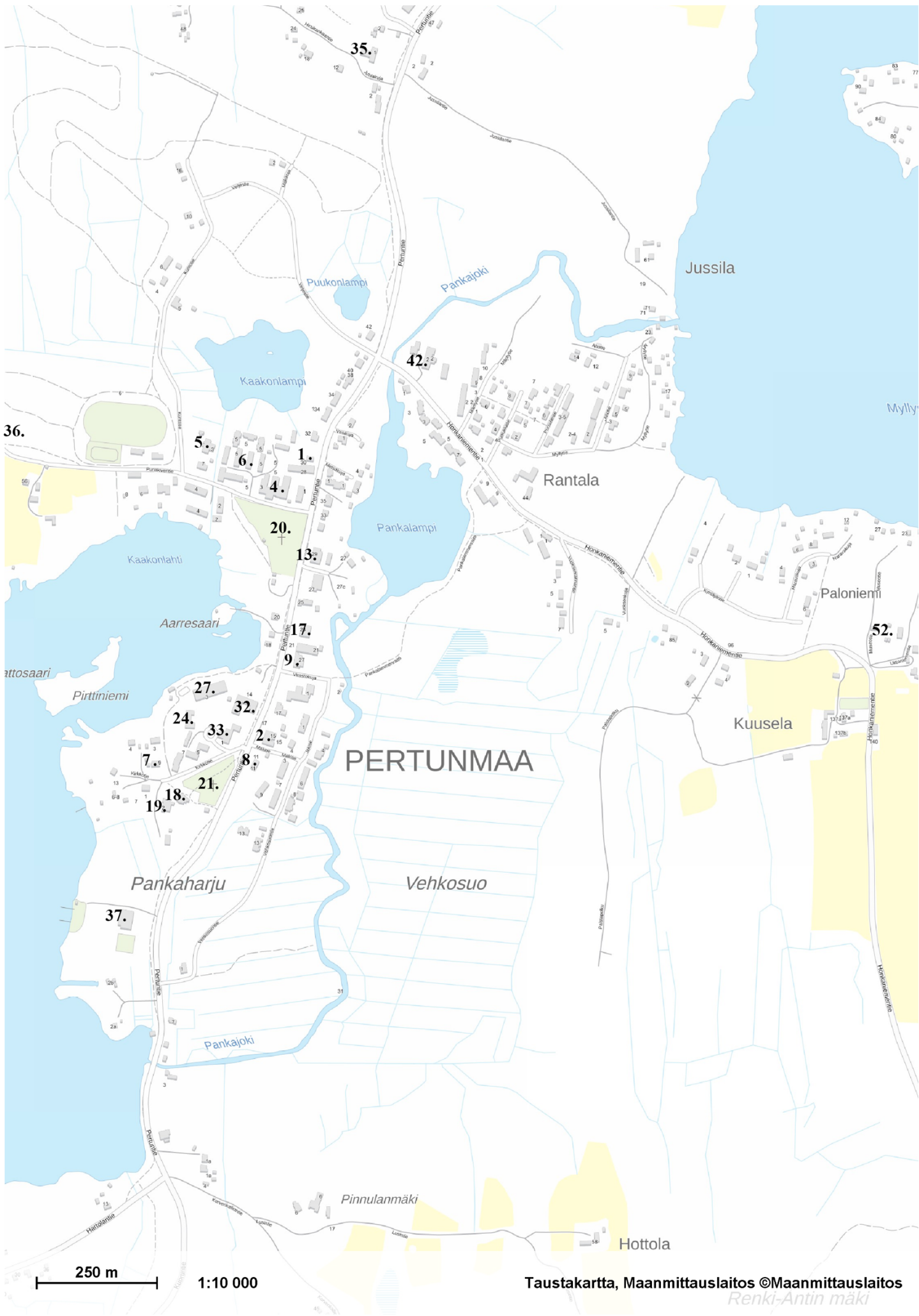
Ylä-Knaappilan tilan pihapiirissä on vanha hirsirakenteinen päärakennus, jossa on ollut uusklassistiset kuistit ja balusteripylyvää. Nämä erityispiirteet on poistettu keltaisesta päärakennuksesta tehtyjen muutosten aikana. Tilan rakennukset ovat pääosin peräisin 1800-luvulta. Pihapiirissä on talousrakennuksia, kuten navetta ja kaksikerroksinen aitta 1800-luvulta. Yksityiskäytössä olevan tilan lähellä on Ala-Knaappilan tuulimylly. Knaappilan mäellä ensimmäinen tuulimylly rakennettiin vuonna 1835. Ala-Knaappilaan tuulimylly rakennettiin 1874 ja sitä käytettiin viljan jauhamiseen 1930-luvun lopulle asti.

Lähteet: Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta, Etelä-Savon seutukaavaliitto, Kinnunen 2018, Pohjoismainen Kirjatuotanto Oy, Syvälahti 2001

Kuvat: Knaappilan aitta ja Ala-Knaappilan tuulimylly, SH

LIITE 2

Pertunmaan näkymiä

Tässä liitteessä on valokuvia taajamamaisemista kirkonkylässä ja Kuortissa. Kuvienottoaikat on esitetty kaaviossa numeroin.

Kirkonkylä

1.

2.

3.

4.

5.

Kuortti

4. ABC-liikenneaseman alue

1.

2.

3.

4.

